

.nederlandsdagblad

WWW.ND.NL

CHRISTELIJK BETROKKEN

GEMEENTERAADSVERKIEZINGEN

De stemmen zijn geteld. Wat valt er op?

In een coalitie met Forum voor Democratie? In Epe moeten de christelijke partijen zich over die vraag buigen.

PAGINA 2

In Tubbergen hoppen kiezers van de ene naar de andere partij. Nu won het CDA. 'Iedereen is terug op het oude nest.'

PAGINA 4

Wat je bij Tom de Nooijer in Oldebroek uitvergroot ziet, is bij de SGP subtieler waarneembaar: een fellere toon.

PAGINA 15

Asielopvang? Dat blijkt even belangrijk voor een CU- als een SGP-stemmer. Zes trends van de verkiezingen op een rij.

PAGINA 16

Beeld: ND / Michiel Huige

INTERVIEW

Als tradwif e moest Tia Levings haar man in alles volgen. 'De focus lag op méér baby's.'

PAGINA 12

INTERVIEW

Leiders in de pinksterbeweging. 'Ik geloof in goddelijke genezing én een gebroken wereld.'

ZEVEN, PAGINA 4

ACHTERGROND

Wat als een pleegkind niet naar de kerk wil? 'Pleegzorg is een belangeloos offer.'

PAGINA 4

advertenties

WAARDE VOOR JE GELD

Op de hoogte blijven van nieuwe projecten?

Meld u aan voor de projectmails
Scan de QR-code

Dit is je laatste kans om je aan te melden voor de investeerders bijeenkomst op 25-3

OXANO

meld je aan bij een school van Driestar-Wartburg!

De centrale aanmeldweek is van D.V. woensdag 25 maart tot en met dinsdag 31 maart.

Aanmeldingen voor schooljaar 2026-2027 dienen uiterlijk D.V. 31 maart 2026 binnen te zijn.

D W scholengroep **driestar - wartburg**

christelijk voortgezet onderwijs op reformatorische grondslag in de randstad

BID VOOR VERVOLGDE VROUWEN DIE UITGEWIST DREIGEN TE WORDEN

Open Doors

Overweeg je een overstap naar de jeugdhulp? Ontdek de opleidingen!

Online open avond op 25 maart.

Aanmelden: driestar-hogeschool.nl/online

Driestar hogeschool
Driestar educatief

Van Dam, Van Dam & Verkade

Vandaag de laatste dag dat u kunt genieten van Reflect 2026 en de Kerkenbeurs in Houten...

Bel: 020-4896500

'Stil, sluit de deuren dicht bemin elkaar.'

ELKE DAG EEN DICHTREGEL OP WEG NAAR PASEN. HET HELE GEDICHT: [ND.NL/40DAGEN](https://www.nd.nl/40DAGEN)

JAARGANG 82 NR. 22239
WWW.ND.NL
REDACTIE@ND.NL
088 1 999 999

PRIJS € 4,00 ZATERDAG € 5,40

C O L U M N
REINA WISKERKE

Als je niet meer gehecht mag zijn aan de Nederlandse cultuur, gaat het fout

Na verkiezingen volgen de analyses. Er is veel aan de hand. Ik denk dat asielbeleid en immigratie onderdeel blijven van alle onrust, zolang democratische partijen er niet aantoonbaar een matigende sturing aan geven, alleen al door uitgeprocedeerde asielzoekers het land te laten verlaten. Een bekend thema in deze discussie is ‘de Nederlandse cultuur’. Een deel van de Nederlanders vreest dat we die aan het verliezen zijn door immigratie en globalisering. Hun tegenstanders stellen dat ‘de Nederlandse cultuur’ niet bestaat, of altijd vloeibaar is geweest. Het is zo’n typische patstelling die het noodzakelijke gesprek op slot zet. Wie zich verzet tegen een beroep op de Nederlandse cultuur heeft vaak wel een punt. Er komt valse romantiek in mee: heimwee naar een verleden dat nooit heeft bestaan, en dat projecteren op een toekomst die er vast nooit was gekomen. Een voorbeeld: de christelijke feestdagen zouden mogelijk sneller van onze nationale kalender verdwijnen zónder de opkomst van de islam. En dan enkel door de ontkerkelijking en ontkerstening, die gek genoeg niet als vijand van de ‘christelijke cultuur’ worden beschouwd. Uit vrees voor islamisering, gaan de hakken in het zand. Het is ook waar dat ‘cultuur’ een ‘constructie’ is: een aanname van wie we zijn, op basis van wat we op een bepaald moment belangrijk vinden van ons heden en verleden. Het klopt bovendien dat de Nederlandse cultuur moeilijk te definiëren valt: wat je geneigd bent te benoemen, geldt niet voor alle Nederlanders en niet enkel voor Nederlanders.

Maar wie daarmee een beroep op de Nederlandse cultuur van tafel veegt, maakt een kwalijke fout. Het bestaan van een Nederlandse cultuur ontkennen, botst op een reële ervaring van mensen, alleen al als ze terugkomen van een buitenlandse vakantie. Wat moeilijk te definiëren valt, kan nog wel bestaan én belangrijk zijn. Kunst is moeilijk te definiëren en toch hangen musea er vol mee. Dat ‘onze cultuur’ een ‘constructie’ is en dus veranderlijk, overtuigt evenmin. Een constructie is geen fictie, die bestaat echt. Onze cultuur, wat het ook is, speelt als constructie nog steeds een reële rol. Ik ben ervan overtuigd dat we mogen en moeten rekenen met het bestaan van een Nederlandse eigenheid. En dan niet als dwingend kenmerk van alle burgers van ons land. Deze eigenheid is gekoppeld aan een specifieke plek op aarde, met een eigen taal, een eigen geschiedenis en alles wat daarbij hoort, zoals religieuze, culturele en politieke bewegingen, evenals gevoerde oorlogen. Het is een referentiekader dat de meeste Nederlanders met elkaar delen, waardoor de meeste Nederlanders elkaar makkelijker verstaan. Koester het daarom maar. Dit referentiekader sluit niet met opzet burgers uit, al zullen nieuwkomers er minder vertrouwd mee zijn. Het gedeelde referentiekader verandert uiteraard met de tijd, bijvoorbeeld door nieuwe technologieën, ideologische bewegingen, geopolitieke verhoudingen en immigratie.

Het gaat fout als de reële ervaring van een culturele eigenheid van een land niet meer gewaardeerd mag worden; als die inwisselbaar moet worden geacht voor alles wat zich aandient – en zo niet dat je dan racistisch zou zijn. Te grote, te snelle maatschappelijke veranderingen dragen daaraan bij, ook als het om de bevolkingssamenstelling gaat. Daarom moet de politiek zorgvuldig en wijs laveren tussen traditie en vernieuwing, tussen verlangen naar eigenheid en druk om veranderingen toe te laten.

Reina Wiskerke schrijft op deze plek twee keer per week een column.

In Epe hoopt Forum voor Democratie-lijsttrekker Peter Vermaas de komst van een azc zo lang mogelijk uit te stellen. Ook in andere plaatsen, zoals hier in Spaarndam, hangen verkiezingsposters van Forum tegen azc's. **beeld: ANP / Olaf Kraak**

Stapt CU-SGP met FVD in college Epe? ‘Samenwerken is bijbels’

REPORTAGE Kun je als christelijke partij samenwerken met Forum voor Democratie? In Epe, waar FVD de verkiezingen won, staan CU-SGP en CDA voor die keuze. Kiezers zien het wel zitten. ‘Jezus ging toch ook in gesprek met hoeren en tollenaars?’

Maria Bouwman
Epe

■ Peter Vermaas, lijsttrekker van Forum voor Democratie in Epe, vindt zijn overwinning bij de gemeenteraadsverkiezingen ‘een mooi resultaat’. Hij verklaart het succes mede door zijn verzet tegen de komst van een asielzoekerscentrum, volgens hem ‘een doorn in het oog van veel Epenaren’. Op grond van de Spreidingswet moet elke gemeente voor opvang van een vastgesteld aantal asielzoekers zorgen. Vermaas denkt deze verplichting te kunnen ontlopen door afspraken te maken met andere gemeenten. Zij vangen dan namens Epe asielzoekers op. Als dat niet lukt, wil Vermaas de komst van een azc zo lang mogelijk uitstellen. ‘Het kabinet is niet stabiel’, zegt hij hoopvol. ‘Misschien wordt de Spreidingswet over een jaar wel ingetrokken.’ Asiel is volgens hem niet de enige reden dat Forum voor Democratie kiezers trekt. ‘Onze nummer acht, Ronald van de Beek, heeft meer dan 350 voorkeursstemmen gekregen. Hij spreekt zich uit tegen het azc, maar hij is ook ondernemer en komt op voor ondernemers in het dorp.’

Linkse regeltjes

En dat is belangrijk, vindt Teuni Nooteboom. Hij loopt met een boodschappentas door de Hoofdstraat in het dorp Epe. Nooteboom is taxi-chauffeur. ‘Mensen worden gek van alle linkse regeltjes hier.’ Hij woont in Oene, een dorp dat bij de gemeente Epe hoort. ‘Sinds de Dorpsstraat daar is “heringericht” voor voetgangers’, zegt Nooteboom smalend, ‘kun je in Oene niet meer normaal autorijden’.

N I E U W S V A N D A A G

15.00

Zwerfafval Bij voetbalvereniging VV Hoogland in Amersfoort begint de 24e editie van de Landelijke Opschoondag, een initiatief van Verpact.

lijsttrekker Pieter Siwabessij als CU-SGP-lijsttrekker Stefan Pruim noemt de winst van Forum ‘een signaal dat we serieus moeten nemen’. Beide lijsttrekkers gaan daarom graag het gesprek aan over collegevorming. Wel ‘leert de praktijk dat FVD vaak anders denkt over politieke kwesties dan wij’, laat Pruim weten.

Geen uitsluiting

Siwabessij ziet grote verschillen tussen CDA en FVD. Het CDA is bijvoorbeeld voorstander van kleinschalige asielopvang. Daarnaast heeft Forum ‘opmerkelijke standpunten’, vindt Siwabessij. Bijvoorbeeld dat het sinterklaasfeest met Zwarte Piet ‘beschermd en bevorderd moet worden’. Voor het CDA is dat ‘ingewikkeld’. Toch willen beide lijsttrekkers een coalitie met Forum voor Democratie op voorhand niet uitsluiten. Dat zou ‘niet democratisch’ zijn, vindt CU-SGP-lijsttrekker Pruim.

■ **‘Het kabinet is niet stabiel. Misschien wordt de Spreidingswet over een jaar wel ingetrokken.’**

Peter Vermaas

Dat een groot deel van de kiezers is thuisgebleven bij de gemeenteraadsverkiezingen, is ook in Epe te merken. Gevraagd naar de verkiezingsuitslag, zeggen veel mensen dat zij zich ‘er niet in verdiept hebben’ of ‘geen mening hebben’. Dat geldt niet voor Nootboom, die bevlogen uitlegt waarom dertigkilometerzones volgens hem een slecht idee zijn. Dat zijn dorpsgenoten voor Forum voor Democratie hebben gekozen, verbaast hem niets. Het centrum van Epe hangt vol met posters van Lidewij de Vos, FVD-fractievoorzitter in de Tweede Kamer. ‘Ondernemers hier zijn radeeloos’, zegt Nootboom. Zelf stemde hij toch op het CDA, omdat die partij een Oenenaar op de lijst heeft staan die regelmatig bij hem in de taxi zit. ‘Lekker lokaal’, verklaart Nootboom.

Bangigheid

In het keukentje van Kringloop Puik staat Ilona (achternaam bekend bij de hoofdredactie) een cappuccino te maken. Ze draagt een kruisje om haar nek. Ilona stemt meestal ChristenUnie, zegt ze, maar is door alle drukte vergeten om te gaan stemmen. Ze schaamt zich er een beetje voor. Volgens Ilona heeft Forum voor Democratie de verkiezingen gewonnen, omdat mensen gestemd hebben ‘uit bangigheid’ voor asielzoekers. Die angst vindt Ilona overdreven, al vindt ze wel dat asielzoekers sneller teruggestuurd moeten worden als het in hun land weer veilig is. Met vier van de 23 zetels heeft Forum in Epe minstens drie andere partijen nodig om een college te vormen dat een meerderheid in de

gemeenteraad heeft. ‘Ik wil zeker in het college’, zegt lijsttrekker Vermaas. Hij staat open voor samenwerking met iedereen, maar voor een meerderheid kijkt hij vooral naar de partijen die drie zetels hebben behaald: VVD, CDA, CU-SGP en de lokale partij Nieuwe Lijn. In sommige gemeenten sloten partijen Forum voor Democratie al voor de verkiezingen uit, omdat er kandidaten met extreemrechtse of zelfs neonazistische connecties op de lijst stonden. De christelijke partijen in Epe hebben geen principiële bezwaren tegen samenwerking. Zowel CDA-

Daar is CU-aanhanger Ilona het hartgrondig mee eens. ‘Jezus ging toch ook in gesprek met hoeren en tollenaars?’, zegt Ilona. ‘Samenwerken is bijbels en democratisch.’ Ook Teuni Nootboom zou het ‘democratisch’ vinden als zijn CDA met Forum voor Democratie zou gaan besturen in Epe. Het is koren op de molen van FVD-lijsttrekker Peter Vermaas, die ernaar uitkijkt om na de installatie van de nieuwe gemeenteraad op 1 april aan de slag te gaan met de formatie. ‘Wij hebben niet de afgelopen vier jaar hard gewerkt om nu aan de zijlijn te blijven staan.’

advertentie

★★★★★

TOP PUNT

van vakantieplezier

Van alles te doen voor het hele gezin!

De Klimberg

CAMPING • CHALETs • RECREATIE

ZOEK & BOEK

Ruime kampeerplaatsen
Ook met privésanitair

Verhuur accommodaties
van eenvoudig tot luxe

< Zwembad (kan) overdekt

In het mooie Vechtdal

En nog veel meer...

www.deklimberg.nl

COMMENTAAR

Van de tijdgeest kan de CU niet winnen, ook niet door zich wat minder ‘links’ te profileren

Zou het erg zijn als aan de ChristenUnie het imago van een linkse partij kleeft? Kopstukken van de partij doen sinds deze week opnieuw hun best om dit beeld bij te kleuren. Ze voelen blijkbaar uit welke hoek de wind in de samenleving waait: stevig in de richting van een ‘conservatief’, rechts beleid. Het zetelverlies bij de gemeenteraadsverkiezingen lijkt hun gelijk te geven. In het algemeen staat de ChristenUnie ruimhartig in het toelaten van asielzoekers. Maar veel kiezers dachten: als ik vandaag kan kiezen of ik een azc in mijn woonplaats wil, zeg ik nee. Daarbij geldt een welkom aan migranten als links activisme – net als strijd tegen klimaatverandering, emancipatie van lhbt+’ers en eerlijkheid over ons slavernijverleden. Weg ermee. Nog afgezien van wat je concrete standpunten zijn, als ‘links’ in een kwade reuk staat, en je voelt jezelf ook niet zo als partij, dan wil je liever van dat etiket af.

De broeders en een handvol zusters van de SGP hebben daar geen last van. In hun DNA zit het idee dat de overheid valse godsdienst moet weren, dat deze aarde en haar begeerlijkheid toch voorbijgaat, en dat godzaligheid en eerbaarheid moeten worden beschermd. Nog niet zo lang geleden waren er SGP’ers die de ChristenUnie verweten dat zij met de heersende (progressieve) tendenzen meeding, maar vandaag is het de SGP die op de wind van de tijdgeest meelift. Maar het kwaad komt niet van links – dat hielden de SGP-jongeren kort voor de verkiezingen nog aan hun

■ **Belangrijker dan zich druk te maken over een links of rechts etiket, is het dat politici luisteren.**

moederpartij voor. Het zit in het hart van de mens. Als er kwaad zit in het fanatisme en de overheidsdwang van links, dan net zo goed in de harteloosheid en kortzichtigheid van rechts.

Van de tijdgeest win je niet, ook niet door te proberen de beeldvorming wat bij te sturen. Een christelijke partij kan maar het beste zichzelf blijven, dicht bij haar eigen standpunten en idealen. Zijn die op een gegeven moment minder in trek, dan ‘zullen we het met een iets kleinere ChristenUnie moeten doen’, zei partijleider Mirjam Bikker. Belangrijker dan zich druk te maken om een links of rechts etiket, is het daarbij dat politici luisteren. Dat was volgens de winnaar van de stembus in Den Haag, Richard de Mos, de sleutel tot zijn succes. Een populist doet dan graag meteen toezeggingen, ook al kan hij ze niet waarmaken, of hij stookt de onvrede wat verder op – dat hij zal zorgen dat er geen azc zal komen, bijvoorbeeld. Maar de Spreidingswet is er niet voor niets, en er blijven gebieden in de wereld waar mensen voor hun veiligheid weg moeten. Voor een christelijke politicus, zeker op lokaal niveau, is het belangrijk om zich niet op het stadhuis te verschansen, waar ‘over u, zonder u’ besloten wordt. Laat hij luisteren, zodat mensen zich gezien, erkend en aangesproken voelen. En zodat hij ook kan leren van oplossingen die mensen zelf, vaak samen, bedenken.

Wim Houtman

Waarom zwalkende kiezers in Tubbergen uiteindelijk weer bij het CDA uitkomen

REPORTAGE Nergens lijkt de kiezersgunst zo grillig als in Tubbergen. In het voorjaar van 2023 boekte de BBB er nog een monsterwinst (59 procent), een half jaar later NSC en PVV. Nu hangt de vlag uit bij het CDA. 'Iedereen is terug op het oude nest.'

Koos van Noppen
Tubbergen

■ 'Doet de gemeente mee aan een proef of zo, het stembiljet is zo klein', noteert de regionale krant *Tubantia* de uitroep van een kiezer in het stemhokje. Groter hoeft niet, want in Tubbergen doen deze keer slechts vier partijen mee aan de gemeenteraadsverkiezingen, sinds Lokaal Sterk vorig jaar de handdoek in de ring gooide: CDA, Keerpunt '22, Gemeentebelangen-VVD en Groen-Links-PvdA. Van de 19 zetels krijgen ze er respectievelijk 8, 5, 4 en 2. Gemeentebelangen-VVD is de enige verliezer. Het heeft iets van democratie voor dummies, lekker overzichtelijk. Snel te tellen ook. De uitslag laat zich in een minuut samenvatten. Toch ging het licht pas na middernacht uit op verkiezingsavond. 'Die beleven we hier altijd samen met alle partijen in het raadhuis', zegt de receptioniste. 'Wacht, ik zal de wethouder wel even bellen.' Tubbergen, 21.000 inwoners, verdeeld

over een reeks kerkdorpen, is vandoord een katholiek bolwerk. De toren van de Sint-Pancratiusbasiliek tegenover het raadhuis baadt donderdagmiddag in het zonlicht. De muisgrijze vierkante kolos is een halve eeuw geleden verhoogd, dat is nog altijd te zien aan de verkleuring van de stenen.

Abseilen

'Als de opkomst hoger wordt dan 70 procent', beloofde burgemeester Anko Postma, 'zal ik van de toren abseilen.' Sinds deze raadsverkiezingen schijnt dat de populaire hobby te zijn onder politieke ambtsdragers. Maar Postma kan beneden blijven; 61,8 procent kwam opdagen, tien procent minder dan bij de vorige gemeenteraadsverkiezingen. 'Nee, ik heb niet de hele dag taart gegeten', zegt de zegevierende CDA-wethouder/lijsttrekker Hilde Berning-Everlo (40) even later. 'Ik ben gewoon aan het werk gegaan. We zijn een nuchter volkje.' Het CDA kwam met ruim 42 procent van de stemmen als winnaar

Harm Krom **beeld: ND**

Hilde Berning-Everlo

Edward Willems

uit de bus, maar wat zegt dat? Kiezersgunst lijkt hier zo vluchtig als aceton. 'Vier jaar geleden duikelden we van twaalf naar zes zetels. Toen klapte het college over herinrichting van het centrum met een nieuw raadhuis. Maar we hebben nu stevig ingezet op het herwinnen van vertrouwen. We zijn in de dorpen gaan

luisteren. Realistisch, zonder gouden bergen te beloven.' Die aanpak voedt de betrokkenheid van burgers, merkt ze. 'Van de zeshonderd inwoners in zo'n dorpskern, kwam zeker de helft opdagen. We geven lokale aannemers en plannenmakers een rol bij bouwprojecten, zoals een school annex Kulturhus. In alle dorpskernen

hebben we goede vertegenwoordigers, die elk veel stemmen hebben getrokken. De uitslag is een kroon op ons werk.'

Oude nest

De zon lokt het winkelend publiek naar het terras bij 't Oale Roadhoes, waar zojuist de stemmen zijn geteld. 'Ik had al gezien dat je niet van

Veel pleegouders zijn christelijk, veel pleegkinderen niet. Wat als

Eymeke Verhoeven
Ede

■ **ACHTERGROND** Hoe gaan christelijke pleegouders ermee om als hun pleegkind thuis wil blijven van de kerk, deelneemt aan de ramadan of een heel andere mening heeft over de *Donald Duck* of Israël? Hoogleraar Praktische Theologie Jos de Kock, die zelf ook pleegvader is, houdt ze een stevige boodschap voor: 'We moeten ophouden te zeggen dat pleegzorg ons leven verrijkt. Opvoeden kost je je leven.'

De zoons van Miranda Kempenk waren 4 en 6 jaar toen ze uit huis

werden geplaatst. 'Het werd zwart voor mijn ogen toen ik het hoorde. Mijn man heeft een verstandelijke beperking en ik een psychische kwetsbaarheid. Onze oudste werd geboren met veel problemen, en ook de jongste leed onder de situatie. Al zo vaak had ik om hulp gevraagd, maar we kregen niet de juiste. Ik dacht: wat heb ik verkeerd gedaan?' Het vertrouwen in jeugdhulpverlening was zo goed als verdwenen, beschrijft ze. Langzaam groeide het weer, toen haar jongste zoon na een aantal overplaatsingen op zijn achtste in een christelijk gezinshuis terecht kwam. Kempenk is zelf niet kerkgaand. 'Maar bij die gelovige pleegouders

voelde ik voor het eerst weer wederzijds respect. Ik begon te beseffen dat het in het belang van mijn kind was om daar te wonen. Als hij bij mij was geweest en ik bracht hem terug, zei de pleegmoeder: "Ik zie dat je het moeilijk hebt. Weet dat we goed voor jullie grootste schat zullen zorgen." Ze schonk een kop koffie voor me in, we kletsten. Zulke dingen maken het verschil.' Miranda Kempenk is een van degenen die vrijdag het boek *Thuis geven* in ontvangst nam, tijdens een gelijknamig symposium op de Christelijke Hogeschool Ede (CHE). Het boek gaat in op de vraag hoe christelijke pleegouders omgaan met niet- of andersgelovige pleegkinderen.

In Nederland wonen zo'n 20.000 kinderen in een pleeggezin. De helft van de pleegouders is christen. Theoloog Gert Vierwind en pedagoog Danielle van de Koot, van het CHE-lectoraat Pleeg- en gezinshuiszorg, stelden de bundel samen. Het symposium werd als eerbetoon opgedragen aan Van de Koot, die dinsdagnacht op 44-jarige leeftijd overleed aan borstkanker. Tijdens haar ziek zijn rondde zij nog haar bijdrage af: het hoofdstuk 'Eer hun vader en hun moeder'. Dagvoorzitter en lector Duurzame Zorg Martine Noordegraaf: 'We willen met deze bijeenkomst recht doen aan haar werk, dat ze met zoveel liefde, motivatie en dapperheid uitvoerde.'

'De biologische ouders betrekken is te min gedacht; je moet proberen als familie voor ze te zijn.' De dingen die het verschil maakten voor Kempenk, weerspiegelen in wat spreker Jos de Kock de aanwezigen voorhoudt. Hij is zelf pleegvader, godsdienstpдагоог en hoogleraar Praktische Theologie aan de EFT Leuven.

Verwacht geen dankbaarheid

Pleegzorg zou een belangeloos offer moeten zijn, vindt hij, waarbij het pleegkind en de biologische ouders op de eerste plaats staan. 'Ik vraag u nooit meer te zeggen dat pleegzorg een verrijking van uw leven is. Natuurlijk brengt het veel moois, maar de kunst is juist liefde te geven

Vanuit de verre omtrek is de toren van de Sint-Pancratius Basiliek in Tubbergen te zien. Ook de latere verhoging is goed zichtbaar. **beeld: ANP / Sijmen Hendriks**

hier bent', zegt Harm Krom die bij de supermarkt zijn fietstas vult. 'Gaat het over de verkiezingen? Ik ben een traditionele stemmer. Het moet wel gek gaan wil ik iets anders stemmen dan CDA.' Kan hij verklaren waarom veel dorpsgenoten zwalken van de ene naar de andere partij? 'De kiezers moeten hebben gedacht dat ze het

■ **'We hebben stevig ingezet op het herwinnen van vertrouwen. We zijn in de dorpen gaan luisteren. Realistisch, zonder gouden bergen te beloven.'**

Hilde Berning-Everlo

misschien wel beter kregen met hen. Maar ze zijn van een koude kermis thuisgekomen en nu terug op het oude nest. Ik ben daar altijd gebleven.' Hij trekt zijn fietshelm strak en gaat op huis aan. Etenstijd. *Völ geluk in tuk* staat gegraveerd in de bank naast het fietsenrek. Veel geluk in de toekomst. De Grotestraat is een winkelstraat van dertien in een dozijn. Overal hangen speakers met het programma van een radiozender. Politieke partijen krijgen een week om alle posters te verwijderen, anders riskeren ze een boete, schalt de stem van een nieuwslezer over straat. Hoe verklaart CDA-lijsttrekker Berning het kiezersverloop van de afgelopen jaren? 'Pieter Omtzigt was als CDA'er al mateloos populair onder de aanhang hier. Onze man in Den Haag. Toen hij hier met NSC begon, trokken velen met hem mee. Nadat het CDA landelijk kopje onder was gegaan, hebben we stevige gesprekken gevoerd met het partijbestuur, over de stikstofaankpak, over de leefbaarheid van het platteland. Daarmee is een nieuwe basis gelegd. Wat de BBB betreft, in de lokale politiek heeft die hier nooit voet aan de grond gekregen. Iedereen hier, ook in het CDA, is slechts een handdruk verwijderd van een boer.'

Chagrijn

De bolide van Edward Willems past ternauwernood in een parkeervak. Hij stemde Gemeentebelangen-VVD, verklaart hij met geveinsde tegenzin. Is het verlies al verwerkt? 'Gisteravond al', zegt hij met een wegwerpgebaar. 'Weet je wat het is? Dit is een CDA-bolwerk, het zit in het DNA van de Tubbergenaar. Ze zijn hier altijd dominant vertegenwoordigd, al hebben ze door misstappen een dip achter de rug. Nu is de partij weer terug op honk.' Met een licht-cynisch toontje: 'Dit is de normaalstand van ons dorp, iedereen tevreden.' Is dat zo? 'Weet je wat het is? De partijen lijken erg veel op elkaar. De één wil nog meer sinterklaas spelen dan de ander. Veel keuze is er niet. Dat is mijn chagrijn. Als je een spelletje kaarten verliest, heb je er ook de pest in. Dit is alleen een serieuzer spelletje.' De collegevorming gaat nu beginnen. Een koud kunstje lijkt het, met zo weinig partijen. 'Een zo breed mogelijke coalitie heeft mijn voorkeur. Vier partijen vind ik trouwens wel het minimum, voor een serieuze democratie', zegt Berning. 'Er moet wel wat te kiezen zijn.' *Völ geluk in tuk.*

dat botst? 'Eer hun vader en moeder'

zonder dankbaarheid te verwachten. Een pleegkind wil meestal niet bij u zijn, maar bij het eigen gezin. Het gaat om de rijkdom van hún leven.' Daar hoort bij dat een pleegouder aansluit bij de levensbeschouwelijke achtergrond van het kind, zegt De Kock. 'Elkaar nabij komen is geen verloochening van je geloof maar juist een christelijke opdracht. Dat betekent niet dat je de invulling van je eigen geloof moet opgeven. Het kind heeft ook niets aan pleegouders die verstoppertje spelen.' Vierwind spoort pleegouders aan zich zo bewust mogelijk te zijn van wat ze door hun levensbeschouwing uitstralen en van hun pleegkinderen vragen. In de praktijk kunnen ver-

schillen ingewikkelde situaties opleveren, blijkt ook uit de ervaringen in het boek en uit de zaal. Stimuleer je een kind met een islamitische achtergrond dat is begonnen aan de ramadan maar toch wil stoppen? Hoe reageer je op boosheid over gebed voor Israël? En wat als de *Donald Duck* die elke zaterdag op de mat valt door de biologische ouders wordt gezien als heidens blad? Vaak is maatwerk nodig. Bij predikant en pleegvader Jan Willem van Bart, die ook een bijdrage schreef voor het boek, werden twee niet-gelovige meisjes geplaatst. 'Ik sta 's zondags op de kansel en mijn vrouw wilde haar kerkgang niet opgeven om met hen thuis te blijven. In onze

gemeente was geen kinderneven-dienst. Die hebben we toen tijdelijk zelf opgezet. Dat vonden ze gelukkig leuk en interessant.' Denk als christelijke pleegouders goed na over rode lijnen die je als gezin niet wil passeren, adviseert De Kock, en communiceer die ook duidelijk. Theoloog Gijsbert van den Brink, die als pleegvader ook mee-schreef: 'Het is niet mogelijk een algemene lijst te maken van rode lijnen; die verschillen per pleegouder. En ze vooraf communiceren is goed, maar soms ontdek je ze ook pas als het kind al bij je woont. Het is een voortdurende zoektocht, waarbij je God mag vragen om wijsheid.'

advertentie

Livestream te volgen op www.de-meerwaarde.nl

CHRISTELIJKE BEGRAFENISONDERNEMING DE MEERWAARDE
Alleen begrafenissen / geen crematies

Uw uitvaartbegeleider vanaf het overlijden van uw dierbare!

Douwe Jan Moesker

Het verzorgingsgebied is Groningen, Drenthe en op verzoek elders. Belangrijk: Wij verzorgen de begrafenis ongeacht waar u verzekerd bent!

Maak vrijblijvend een afspraak voor o.a. het laatste wensenformulier

Nu regelen geeft rust!

www.de-meerwaarde.nl
uitvaart@de-meerwaarde.nl

Melden bij overlijden 06-54248024 | 24h

KORT NIEUWS

Jetten: energiebesparing ‘vooral voor andere landen relevant’

■ **Brandstofverbruik**

Het kabinet vindt de maatregelen die het Internationaal Energieagentschap (IEA) voorstelt om olie en gas te besparen ‘vooral voor veel andere landen relevant’. Dat heeft minister-president Rob Jetten gezegd tijdens zijn persconferentie na afloop van de wekelijkse ministerraad. Hij wees erop dat Nederland de afgelopen jaren al heel veel aan energiebesparing heeft gedaan. ‘Wij hebben in 2022 al een hele harde les geleerd’, zei Jetten, verwijzend naar de gascrisis die volgde op de Russische invasie in Oekraïne. ‘Veel besparende maatregelen zijn al genomen.’ Het IEA opperde onder meer maatregelen om het brandstofverbruik te verminderen, zoals meer thuiswerken of lagere snelheidslimieten. Maar daar wil het kabinet nog niet aan. Jetten denkt dat ‘Nederlanders ook heel goed zelf kunnen nadenken’ hoe zij om moeten gaan met de ‘bizarre prijzen’ aan de pomp.

ANP

‘Pechgeneratie’ krijgt vanaf 2027 ‘tegemoetkoming’ van 2000 euro

■ **‘Finale ronde’**

De zogenoemde ‘pechgeneratie’ van studenten die geen basisbeurs meer kregen en moesten lenen, krijgt vanaf volgend jaar 2000 euro als ‘tegemoetkoming’. Dat zei onderwijsminister Rianne Letschert (D66) na afloop van de ministerraad. Eerder was er ook al een compensatie uitgekeerd. Letschert benadrukt dat dit ‘de definitieve, finale ronde’ is. Het geld komt boven op eerder uitgekeerde bedragen. De Landelijke Studentenvakbond (LSVb) noemt het besluit ‘een stapje in de goede richting’, maar is nog niet tevreden. De vakbond wil onder meer dat de rente op studietoelagen omlaag gaat. Vorig jaar lag die op een piek van 2,57 procent, na jaren van 0 procent.

ANP

Met wapen gevluchte gedetineerde aangehouden in Utrecht

■ **Klopjacht**

De gedetineerde die vrijdag in Utrecht met een vuurwapen op de vlucht sloeg, is door de politie in de buurt van het Diakonessenhuis aangehouden. De politie laat weten dat bij de aanhouding waarschuwingschoten zijn gelost. Niemand raakte gewond. De man ontsnapte even voor het middaguur aan zijn begeleiding toen hij bij het Diakonessenhuis was voor een ziekenhuisafpraak. Bij de worsteling met zijn begeleiders heeft hij een vuurwapen van een van de begeleiders afgepakt. De politie opende daarop een klopjacht. Aan het einde van de middag kon de man worden aangehouden. Volgens een woordvoerder is nog niet duidelijk of de verdachte zich de hele tijd in de omgeving van het ziekenhuis heeft schuilgehouden.

ANP

KORT NIEUWS

Polen moet in EU gesloten homo-huwelijk erkennen■ **Uitspraak**

Polen moet huwelijken tussen twee mensen van hetzelfde geslacht, die zijn gesloten in andere EU-landen, erkennen. Het hoogste EU-hof oordeelde in november al dat alle huwelijken die in EU-landen worden gesloten overal in het landenblok erkend moeten worden. Het Poolse hof heeft die uitspraak nu overgenomen. De uitspraak wordt gezien als een mijlpaal voor de Poolse lhbt+-gemeenschap. ANP

Levenslang voor Franse jihadist om genocide op jezidi's■ **Uitspraak**

De Franse jihadist Sabri Essid is bij verstek (hij is vermoedelijk gedood in 2018) veroordeeld tot levenslang voor zijn rol bij de misdaden van ISIS tegen de jezidi-minderheid in Irak. Hij werd schuldig bevonden aan onder meer genocide en misdaden tegen de menselijkheid, omdat hij deel zou hebben genomen aan de handel in tot slaaf gemaakte jezidi's. Het is de eerste veroordeling in Frankrijk voor misdaden tegen de jezidi's. ANP

Trainingsmissie NAVO in Irak tijdelijk gestopt■ **Aanval**

Een missie van de NAVO voor trainingen in Irak (NMI) is tijdelijk stilgelegd. De circa zeshonderd leden van de NAVO-missie ter plaatse zijn om veiligheidsredenen teruggehaald. De aanval van Israël en de VS heeft ook in Irak tot veel spanningen geleid en tot beschietingen door pro-Iraanse sjiiitische milities. De NAVO heeft bevestigd dat 'de missie is aangepast' en de deelnemers naar Europa zijn gebracht. De missie bestaat sinds 2018 en is bedoeld om Iraakse veiligheidsmensen en militairen te trainen. ANP

Rijnsburggroep stuit op geschil bij eerste eigen 'synode': wie is de ware CGK?

ACHTERGROND Behoudende christelijk-gereformeerden houden vandaag hun eerste kerkvergadering die ze als een soort synode zien. Zij gaan verder zonder driekwart van hun kerkgenoten. Met de kerkelijke breuk neemt de verwarring toe: welke groep staat nu buiten het kerkverband?

Hilbert Meijer
Amersfoort

■ Het is kerkhistorisch gezien symbolische grond waar de 'Rijnsburgkerken', een groep van enkele tientallen behoudende Christelijke Gereformeerde Kerken, zaterdag hun eerste 'Algemene Vergadering' houden. Ze komen samen in de Oenenburgkerk in Nunspeet, sinds jaar en dag de vaste vergaderstek van de christelijk-gereformeerde synode. Op die plek sneuvelde precies 51 weken geleden het laatste reddingsplan voor de diepverdeelde CGK. Het synodebestuur stelde gedesillusioneerd vast 'met lege handen in de crisis' te staan en stelde voor de synode af te kappen. 'Hoe kunnen we verder vergaderen als rond het onderwerp "toekomst kerkverband" elk perspectief verdwenen lijkt?'

■ **'Classicale herindeling'**

Bijna een jaar later is er veel gebeurd: de synode legde het lot van het zo'n 66.000 leden tellende kerkverband in handen van de plaatselijke kerken. Zij mochten zelf bepalen 'hoe zij zich tot de huidige situatie en daarmee tot elkaar verhouden'. Al snel meldde zich CGK Rijnsburg. Die verzamelde plaatselijke kerken om zich heen die zich aan de zogenoemde 'vierslag' (Bijbel, belijdenis,

kerkorde en synodebesluiten) willen houden – en dus niet langer vrouwelijke ouderlingen tolereren. De 'Rijnsburggroep', zoals dit initiatief al snel ging heten, maakte plannen om 'het kerkelijke samenleven weer samen vorm te geven'. Een voorbereidingscommissie met predikanten en ouderlingen, die advies krijgt van mensen met verstand van kerkrecht, financiën en civiel recht, zet in dit gezelschap de koers uit. Een subgroep is verantwoordelijk voor de organisatie van de Algemene Vergadering van zaterdag. Die vindt achter gesloten deuren plaats. Het wordt een bijeenkomst van gewicht; de vergadering heeft volgens de Rijnsburggroep 'hetzelfde gezag als een synode'. Daarom wordt er ook een moderamen (dagelijks bestuur) gekozen. Een belangrijk doel is om met de gelijkgezinde kerken, zoals dat heet, 'een hernieuwd kerkelijk samenleven' op te bouwen. Daarom staat een 'classicale herindeling' op de agenda: de naar schatting 40 tot 45 kerken die zich definitief bij 'Rijnsburg' voegen, worden onderverdeeld in een aantal regio's (classes). Dat is een gebruikelijke vorm in de protestantse kerken, zodat naburige kerken op elkaar kunnen toezien. De vorming van deze 'classes-in-opbouw' staat beschreven in een vertrouwelijk rapport, dat ter voor-

■ **De Rijnsburgkerken bouwen aan een eigen kerkelijke structuur. Op de agenda staat zaterdag een 'classicale herindeling'.**

bereiding naar de deelnemende kerken is verstuurd. Het is een signaal dat de Rijnsburgkerken concrete stappen zetten in de richting van een eigen kerkelijke structuur. Verder staat de bespreking van een eveneens vertrouwelijk rapport op de agenda hoe om te gaan met zaken waar de gescheurde Christelijke Gereformeerde Kerken samen

verantwoordelijk voor dragen. Te denken valt aan het zendingswerk, diaconaat, de pensioenvoorziening voor predikanten en de Theologische Universiteit Apeldoorn, die nauw met de CGK is verbonden. De Rijnsburggroep belooft eerder dit werk ten minste tot en met 2027 financieel te blijven steunen.

■ **Nieuw kerkverband**

Boven de vergadering in Nunspeet hangt de schaduw van een twistpunt tussen de Rijnsburggroep en deputaten vertegenwoordiging – een commissie die tussen twee synodes in het aanspreekpunt is van de Christelijke Gereformeerde Kerken: wie zet de CGK voort en wie valt er buiten? Het deputaatschap nam eind vorige maand in een brief aan de kerkenraden stevig stelling: als de Rijnsburg-

Het kerkgebouw van de toekomst wordt gedeeld en jongeren

Quinten van Vorstenbos
Houten

■ **ACHTERGROND** Terwijl veel kerken steeds leger raken, zijn andere gemeenschappen op zoek naar een gebouw. Hoe wordt het kerkgebouw van de toekomst gebruikt? Dat was de hoofdvraag op het congres bij de kerkenbeurs in Houten. 'Mij bereiken ook verhalen over misgunning.'

Het kerkgebouw van de toekomst staat open voor de gemeenschap, wordt gedeeld met verschillende kerkelijke gemeenten en mede bestuurd door jongeren. Dat zeggen

de sprekers van het congres dat bij de kerkenbeurs werd georganiseerd. Zo'n veertig bezoekers luisteren in een zaaltje op de eerste verdieping van de Expo Houten naar de experts en ervaringsdeskundigen. Ton van den Berg is een van de personen die al vroeg aanwezig zijn om het congres bij te wonen. 'Ik hoop dat de kerk aantrekkelijker wordt voor jongeren, want vaak heerst nu het idee dat het een oudemannenclub is', vertelt Van den Berg bij een kop koffie. Hij is lid van de commissie beheer van de Groene Tuinkerk (PKN) in Rotterdam. Die kerk deelt haar gebouw al met een groot aantal migrantenkerken. Dat moet in de

toekomst meer gebeuren, vinden de sprekers op het congres.

■ **Koninkrijksvisie**

Predikant Petra de Nooy ondersteunt vanuit het netwerk HUB Den Haag verschillende migrantenkerken en internationale kerken. 'In Den Haag zoeken momenteel 30 tot 35 kerken een plek.' Volgens haar zijn veel kerken ook op zoek naar partners en is het goed als verschillende kerkgemeenschappen samen zorg dragen voor een gebouw. Jan-Martijn Abrahamse (Christelijke Hogeschool Ede) steunt gedeelde gebouwen ook, hij ziet een paradox: in steden zijn kerkgebouwen afge-

stoten, terwijl migrantenkerken een gebouw zoeken. 'Mij bereiken ook verhalen over misgunning, waarbij klassieke tradities het onprettig vinden dat een evangelische groep interesse heeft in hun gebouw.' De Nooy pleit voor een koninkrijksvisie: 'Uiteindelijk is het dezelfde God tot wie wij bidden en is er één koninkrijk, ook al zien wij misschien verschillende kerken.' Daarnaast benadrukt ze dat migrantenkerken niet uniform, maar juist zeer divers zijn. 'De kerk moet af van clubhuisdenken', zegt Abrahamse ook. Hij wil dat kerken een gemeenschapsfunctie krijgen, met gedeelde verant-

Vrijwilligers in de Oenenburgkerk in Nunspeet ruimen op na de laatste synodezitting van de CGK, begin juni 2025. Op dezelfde plek komt de 'Rijnsburggroep' zaterdag samen. **beeld: Hilbert Meijer**

GRADATIES IN DEELNAME

Deelnemers, waarnemers en gasten

■ Voor tientallen plaatselijke kerken op 'de flanken' van de CGK – dus uitgesproken behoudend of uitgesproken progressief – was het al snel duidelijk of ze al dan niet bij de 'Rijnsburggroep' zouden aansluiten. Voor tientallen andere gemeenten die tot de midden-groep behoren, is dat geen uitgemaakte zaak. Er zijn plaatselijke CGK's die zich aan de synodebesluiten houden, maar zich toch niet thuis voelen bij de groep Rijnsburgkerken. De waarschuwing van deputaten vertegenwoordiging dat de Rijnsburggroep zich afscheidt, maakt de drempel nog hoger om mee te gaan. Om het lijntje met deze kerken niet te verliezen, heeft de Rijnsburggroep verschillende gradaties van deelname bedacht aan de vergadering van zaterdag: deelnemers, waarnemers en gasten. 'Deelnemers' zijn afgevaardigden van kerken die besloten hebben zich bij Rijnsburg te voegen; zij nemen deel aan de bespreking en besluitvorming. 'Waarnemers' mogen wel meepraten, maar niet meebeslissen. En 'gasten', de meest vrijblijvende vorm van deelname, zijn alleen als toeschouwer aanwezig. 'Op deze manier mogen we gezamenlijk optrekken en tegelijk oog houden voor elkaars plaatselijke situatie en tempo', staat in de uitnodigingsbrief.

kerken hun plannen doorzetten, kan dat niet anders worden gezien dan als een afscheiding van de Christelijke Gereformeerde Kerken. Er ontstaat dan dus een nieuw kerkverband. De Rijnsburggroep is het daar pertinent mee oneens en vindt dat deputaten daarmee hun boekje te buiten gaan. De Algemene Vergadering is geen afscheiding en er is 'geen sprake van het overgaan tot een ander kerkverband', reageerde de commissie die de regie heeft aan de Rijnsburgkant per brief. 'Deze vergadering brengt kerken samen die willen blijven wat ze zijn: christelijk-gereformeerd.' Je zou, zo staat in de brief, beter kunnen zeggen dat kerken die afwijken van de gezamenlijke besluiten rond 'vrouw en ambt' en 'homoseksuele relaties' zichzelf buiten het kerkverband

hebben geplaatst. Volgens Rijnsburg stappen deputaten over de werkelijkheid heen dat het de synode vorig jaar niet is gelukt een weg uit de verdeeldheid te vinden. 'De kerkelijke weg die bewandeld is om eruit te komen, is stukgelopen.' De 'Rijnsburgkerken' zetten het verenigen van een deel van de CGK's daarom door, zonder zich als een afsplitsing te beschouwen. Ze roepen deputaten op 'het gesprek voort te zetten' en 'de schade zo beperkt mogelijk' te houden. 'We willen geen verwarring, maar een einde aan de kerkelijke strijd.' De verwarring zal echter voortduren zolang beide delen van het kerkverband claimen de CGK voort te zetten. Het lijkt onontkoombaar dat de rechter eraan te pas moet komen om uit te spreken welk deel van de kerken 'de ware CGK' is. De Rijns-

burggroep heeft eerder beloofd die stap naar de rechter nooit te zullen zetten. Het andere deel hikt aan tegen een gang naar de rechter. Het beginnen van een juridische strijd over een kerkelijke aangelegenheid is bepaald geen chique route.

Geen mandaat

Inmiddels hebben de deputaten en 'Rijnsburg' elkaar twee keer ontmoet. Na een aftastend gesprek in januari werd in de vervolgentmoeting in maart, kort na de stevige deputatenbrief van eind februari, nogmaals duidelijk gemaakt dat apart vergaderen een kerkelijke breuk betekent. Een vervolgentmoeting tussen de twee groepen is nog niet gepland. Probleem is dat deputaten vertegenwoordiging niet veel ruimte voelen in die toch al ingewikkelde gesprek-

ken. Ze hebben naar eigen zeggen niet het mandaat om met de Rijnsburggroep bijvoorbeeld een akkoord te sluiten over de gezamenlijke verantwoordelijkheden in het gescheurde kerkverband. Daar kan volgens deputaten vertegenwoordiging alleen de komende generale synode van Hoogeveen over besluiten. Nog altijd wordt gehoopt dat die landelijke kerkvergadering vroeger, in het najaar, kan openen. Het 'Rijnsburgdeel' zal daar niet bij zijn; deze kerken willen niet meedoen, omdat ze deze synode onwetig vinden. Maar wat deputaten vertegenwoordiging betreft mogen ze ook niet meer meedoen, omdat deze kerken in hun visie niet meer bij het kerkverband horen. Hoewel de vertegenwoordiging uit de rechterflank ontbreekt, zal deze

synode bepaald niet gemakkelijk worden. Er zijn middengemeenten die niet meegaan met de Rijnsburggroep, maar tegelijk grote moeite hebben met kerken die synodebesluiten naast zich neerleggen. Daarom zal het tijdens de synode van Hoogeveen een belangrijk agendapunt zijn hoe omgegaan moet worden met deze kerken. In het ene scenario geeft de synode kerken plaatselijk meer ruimte om hun beleid vorm te geven. Dat zou betekenen dat ze officieel de ruimte krijgen om vrouwelijke ambtsdragers te benoemen en leden met een homoseksuele relatie toe te laten tot het avondmaal. In het andere scenario komt die ruimte er niet. Als de synode geen ruimte biedt voor plaatselijke verschillen, kan dat een tweede breuk betekenen.

spelen een belangrijke rol. 'De kerk moet af van clubhuisdenken'

woordelijkheid. 'Laat de bridgevereniging toe als zij een plek zoekt.' Hij verwijst ook naar bibliotheken, die begin deze eeuw afgeschreven werden, maar nu nog steeds bestaan als sociaal centrum. Van den Berg vertelde vooraf dat het delen van het Rotterdamse kerkgebouw zijn gemeente ook financieel helpt. Eric van Grieken van kerkverzekeraar Donatus ziet ook financiële kansen bij projectontwikkelaars. Niet door gebouwen af te schrijven, maar door samen te werken en te kijken hoe er rondom de kerk, met het behoud van de religieuze functie, gebouwd kan worden.

■ **'Mij bereiken ook verhalen over misgunning, waarbij klassieke tradities het onprettig vinden dat een evangelische groep interesse heeft in hun gebouw.'**

Jan-Martijn Abrahamse

Naast over het gebruik van kerkgebouwen, gaat het tijdens het congres ook over de manier waarop de kerken bestuurd worden. Zo is het goed om jongeren meer te betrekken, zeggen de sprekers in de congreszaal, die voor het overgrote deel is gevuld met oudere mannen. 'Om kerken voor de toekomst te behouden, moeten we de jeugd betrekken', zegt Inge Basteleur van Groninger Kerken. Zij kunnen nieuwe ideeën aandragen, benadrukt ze, zoals een café tegen eenzaamheid of een filmavond. Betrokkenheid en ideeën van jongeren krijg je vooral door een relatie met hen op te bouwen, zegt predi-

kant De Nooy. 'Het contact met hen is niet zakelijk.'

Authentiek

Inhoudelijk moet de kerk niet te veel moderniseren, zegt CHE-lector theologie Abrahamse: 'Juist waar een authentieke dienst is, gebeurt er iets.' Dat liturgische van een dienst kan volgens hem ook jongeren aanspreken. Een expressie zoals muziek kan wel moderner, maar er gaat ook een grote kracht uit van de inhoudelijke traditie. Allard Sietsma (65), penningmeester van de Nederlandse Gereformeerde Kerk in Nunspeet, vertelt na afloop van het event eveneens dat hij hoopt

de jeugd een actievere rol in de gemeente te geven. Evelien Vrolijk (44) werkt voor de protestantse kerk in Groningen en Drenthe en is geïnspireerd door de opmerking over de bibliotheek. 'Ik ga nadenken over hoe zij nieuwe relevantie hebben gekregen en wat wij daarvan kunnen leren.' Bezoeker Ton van den Berg gaat na het congres ook nog naar de beurs die in de grote hal onder in het gebouw plaatsvindt. Daar gaat hij na het lunchen kijken naar een beamer en geluidsinstallatie. 'In het kerkgebouw van de toekomst zullen meer moderne middelen gebruikt worden', aldus de Rotterdammer.

advertentie

ANDREW BRUNSON ZAT RUIM
TWEË JAAR GEVANGEN IN TURKIJE

“ELKE DAG WAS
EEN STRIJD TEGEN
MIJN ANGST EN
VERDRIET.”

Toen de celdeur achter Andrew dichtviel, had de Amerikaanse voorganger verwacht dat God hem op een bijzondere manier zou troosten. Het tegenovergestelde gebeurde: Andrew voelde zich verlaten. “Ik schreeuwde het uit, waarom hoor ik niets van U?” Wat Andrew ook probeerde, God bleef zwijgen.

HOE HOUD JE VOL IN ZO'N CRISIS?

Andrew komt dit jaar samen met zijn vrouw Norine naar Nederland. Beluister zijn indrukwekkende verhaal tijdens het SDOK-event 'Wees voorbereid'. Ontdek wat hij leerde over volhouden wanneer God afwezig lijkt.

MEER OVER DIT EVENT:

18 APRIL
19:30

sdok.nl/event

PIJLER
LELYSTAD

Zaak tegen burgemeester Istanbul verdeelt Turkse gemeenschap in Nederland

Helmer Dekker
Amersfoort

■ **ACHTERGROND** Burgemeester Ekrem İmamoğlu van Istanbul riskeert een celstraf van 2430 jaar. Zijn rechtszaak brengt Turkije in beweging. Nu hoopt de Turkse oppositie in Nederland hetzelfde voor elkaar te krijgen.

‘Wie Istanbul wint, wint Turkije’, is een bekend adagium van de Turkse president Recep Tayyip Erdoğan. Hij schrok dan ook toen oppositieleider İmamoğlu van de sociaaldemocratische CHP in 2019 het burgemeesterschap van Istanbul won. Maar İmamoğlu kreeg niet de kans om Erdoğan naar de kroon te steken als Turks president. In maart 2025 werd hij gearresteerd. Zijn aanhouding bracht miljoenen Turken op de been die steun aan de burgemeester betuigden. De regering sloeg de protesten hard neer. Tweeduizend demonstranten werden gearresteerd en er volgden censuurmaatregelen op sociale media. Twee weken geleden begon het strafproces tegen İmamoğlu. Hij wordt beschuldigd van het leiden van een criminele organisatie, waardoor hij een celstraf van 2430 jaar riskeert. ‘De rechtszaak leeft enorm in Nederland’, zegt Şenay Tosun, woordvoerder van de CHP in Nederland. Volgens haar zijn Turken tot op het bot verdeeld over de kwestie. ‘Aan de ene kant zijn er Turkse Nederlanders die boos zijn om deze volgens hen corrupte rechtszaak, maar het merendeel van de mensen loopt achter Erdoğan aan. Zij geloven blind wat hij zegt.’ Mensenrechtenorganisatie Human Rights Watch stelde vorige maand dat de rechtszaak politiek gemotiveerd is en alleen bedoeld is om de macht van Erdoğan uit te breiden. De organisatie vindt het bewijs tegen İmamoğlu erg zwak, omdat het vooral zou bestaan uit ano-

nieme bronnen en mensen die getuigen tegen hem in ruil voor minder celstraf.

De Turkse minister van Justitie benadrukte in een persconferentie vorig jaar dat de rechtszaak ‘niet politiek’ gemotiveerd is en dat de internationale kritiek ‘bevooroordeeld’ zou zijn. ‘Het is duidelijk dat deze rechtszaak nergens op slaat’, zegt Tosun. ‘Het bewijs tegen İmamoğlu bestaat uit anonieme getuigen en geruchten. Toch blijven veel Turkse Nederlanders hem een dief noemen.’ De arrestatie is risicovol voor Erdoğan. Volgens een landelijke peiling van het Turkse onderzoeksbureau Gündemar zal hij de volgende

‘Toen ik tien jaar geleden studeerde, was bijna iedereen fan van Erdoğan. Nu zijn hier veel meer Turken die hem een tiran vinden.’

Merve Öner Kabadayi

presidentsverkiezingen met een verschil van 19 procent verliezen van İmamoğlu. Toch blijft Erdoğan populair onder Turkse Nederlanders: bij de vorige presidentsverkiezingen in 2023 won hij 70 procent van de stemmen in Nederland. Volgens Tosun komt dat omdat de populairste Turkse zenders in Nederland propaganda verspreiden voor Erdoğan. Reporters Without Borders, die zich inzet voor persvrijheid wereldwijd, beschouwt de in Nederland populaire Turkse zender ATV Avrupa als een spreekbuis voor Erdoğan. Merve Öner Kabadayi, die actief is voor de Turkse Arbeiderspartij (TIP) in Nederland, denkt dat de grote steun voor Erdoğan ook

komt door een gevoel van loyaliteit aan de president. ‘Erdoğan was de eerste leider die Turken in het buitenland het gevoel gaf alsof hij van ze hield. Hij zorgde voor bijeenkomsten met Turkse Nederlanders en vroeg actief om steun.’

Verzet neemt toe

Toch brokkelt de steun voor Erdoğan ook in Nederland langzaam af, ziet Kabadayi. ‘Toen ik tien jaar geleden studeerde, was bijna iedereen fan van hem. Nu zijn hier veel meer Turken die hem een tiran vinden.’ Volgens Kabadayi komt dat vooral door kritische oppositieleden die naar Nederland verhuizen. En door Turkse jongeren die vanwege Erdoğan's beleid geen toekomst zien in hun thuisland. Seher Cemre Bilgin is een van de coördinatoren van Hollanda Dayanışması (Nederland solidariteit, red.). Deze organisatie probeert mensen met verschillende politieke opvattingen te verenigen om acties te voeren voor democratie. Volgens Cemre heeft de arrestatie van İmamoğlu onder Turken in Nederland veel teweeggebracht. ‘Het was een vlam die een vuur startte. We protesteerden bijna dagelijks bij het consulaat voor hem.’ De CHP organiseert zaterdag een actie voor democratie in Turkije op de Dam in Amsterdam, die voorafgaat aan een internationale mars tegen racisme. Ondanks dit soort acties twijfelt woordvoerder Tosun over wat Turkse oppositieleden in Nederland werkelijk kunnen bereiken. ‘Helaas willen mensen niet graag naar een ander standpunt luisteren.’ Toch blijft Tosun hoopvol. ‘Komende zomer zullen veel Turkse Nederlanders op vakantie naar Turkije gaan. Ze kunnen dan zien hoe hoog de supermarktprijzen zijn en voelen hoe het echt is om te leven onder Erdoğan. Hopelijk komt de verandering die al begonnen is in Turkije dan ook naar Nederland.’

Een demonstratie van Turkse Nederlanders tegen Erdogan op de Dam, als reactie op het arrest van Imamoğlu in 2025. beeld: CHP Nederland

Minder Jezus, meer Dzejengis Khan nodig in strijd, meent Netanyahu

Netanyahu gaf donderdag een persconferentie in Jeruzalem. beeld: ANP / Ronen Zvulun

Elian Yahye
Amersfoort

■ **NIEUWSANALYSE** De Israëlische premier Benjamin Netanyahu suggereerde donderdag dat je je in oorlogstijd beter kunt spiegelen aan de Mongoolse krijgsheer Dzejengis Khan dan aan Jezus. Dat zijn uitspraak niet beledigend bedoeld was, lijkt evident. Toch is het veelzeggend.

'De geschiedenis bewijst, helaas, dat Jezus Christus geen voordeel heeft ten opzichte van Dzejengis Khan', aldus de Israëlische premier Netanyahu. 'Als je niet sterk, meedogenloos en machtig genoeg bent, zal het kwaad het goede overwinnen. Agressie zal gematigdheid overwinnen.'

Netanyahu zei dit donderdagavond in een toespraak tijdens een persconferentie. Die moest voor eens en voor altijd een einde maken aan de hardnekkige geruchten van de afgelopen dagen dat hij niet meer leefde. Dat lukte, maar door zijn uitspraken belandde hij in een nieuw schandaal. Zijn vergelijking tussen de Mongoolse krijgsheer Dzejengis Khan, die in zijn veroveringstochten uitermate wreed te werk ging, en Jezus Christus, leidde tot een storm op sociale media. Netanyahu's woorden werden als 'antichristelijk' bestempeld, en de Israëlische premier zou Jezus ermee hebben beledigd. De kritiek was zo luid dat Netanyahu zich kort daarna genoodzaakt zag met een toelichting te komen. 'Ik liet me niet laatdunkend uit over Jezus',

■ **'Een moreel superieure beschaving kan nog steeds ten onder gaan aan een meedogenloze vijand als zij niet de macht heeft om zichzelf te verdedigen.'**

Benjamin Netanyahu

zei de premier. Hij vertolkte simpelweg het gedachtegoed van de Amerikaanse historicus en filosoof Will Durant, legde hij uit. Zijn eigenlijke boodschap, aldus Netanyahu: 'Een moreel superieure beschaving kan nog steeds ten onder gaan aan een meedogenloze vijand als zij niet de macht heeft om zichzelf te verdedigen.'

Niet handig

De ophef kwam Iran goed uit. Het land probeert al langer de wereldwijde christelijke publieke opinie voor zich te winnen. Zo opende eind 2025 in Teheran een metrostation dat was gewijd aan Maria, de moeder van Jezus. En in de straten van Iran werden de afgelopen maanden meermaals beelden van de Kanaänitische afgod Baäl ver-

brand tijdens pro-regime-demonstraties. De boodschap: Iran voert niet alleen een strijd tegen de Verenigde Staten en Israël, maar tegen de duistere krachten achter het 'goddeloze westen'.

De Iraanse minister van Buitenlandse Zaken, Abbas Araghchi, reageerde dan ook snel op Netanyahu's uitspraken. Die getuigden volgens hem van een 'open minachting voor Jezus Christus'. En dat was opvallend, aldus Araghchi. 'Zeker voor iemand die zo afhankelijk is van de steun van Amerikaanse christenen.' Dat mag opportunistisch zijn, maar in dat laatste heeft hij wel gelijk. Netanyahu's woordkeuze was op zijn minst zeer onhandig, zeker gezien de Israël-liefde in de Verenigde Staten in rap tempo is bekoeld en de Amerikaanse steun voor een oorlog tegen Iran zeer laag is. Hij had zijn punt ook op een andere manier kunnen maken.

Wel veelzeggend

Van een bewuste belediging van Jezus door Netanyahu was waarschijnlijk geen sprake. Maar toch zijn zijn woorden veelzeggend, want ze laten wat zien over de mentaliteit van de Israëlische premier. Netanyahu presenteert de oorlogen waarin Israël de afgelopen jaren verwickeld is geraakt als een strijd van goed tegen kwaad. 'Wij zijn de zonen van het licht', zei hij in oktober 2023. 'Zij zijn de zonen van de duisternis.'

Ook in de toespraak van donderdag kwam die retoriek naar voren. 'Wij moeten sterker zijn dan de barbaren', aldus de premier. 'Anders rammen zij onze poorten in en vernietigen zij onze samenlevingen.' Dat is ook de modus operandi van Israël geweest in de afgelopen jaren. In Gaza heeft Israël hele stadsdelen met de grond gelijk gemaakt, in een oorlog waarin volgens meerdere schattingen minstens honderdduizend mensen zijn gedood. Bij punten waar noodhulp werd uitgedeeld, werd op hulpzoekende Palestijnen geschoten.

In Gaza, maar ook in Libanon en Iran, zijn aanvallen op woonflats, zorgpersoneel en landbouwgrond intussen gemeengoed geworden. Net als de mishandeling en het seksueel misbruik van Palestijnen in detentiecentra – een 'netwerk van martelkampen', aldus de Israëlische ngo B'Tselem in een rapport uit 2024. En als reactie op internationale kritiek op misstanden zijn talloze keren aantoonbare onwaarheden verspreid. Het is dus niet vreemd dat Netanyahu in zijn toespraak over oorlogsethiek naar een middeleeuwse krijgsheer verwijst. De Israëlische premier bedient zich namelijk van een eeuwenoud beproefd narratief: eigenlijk is alles geoorloofd, want als 'wij' het niet doen, dan doen 'zij' het wel. En met die gedachte is in de geschiedenis al een hoop leed, dood en ellende goedgepraat.

advertentie

Noodhulp voor vluchtelingen in Libanon

Sinds het begin van de oorlog in het Midden-Oosten zijn meer dan 1 miljoen mensen in Libanon op de vlucht geslagen. Gezinnen zijn hun huizen uit gevlucht, **kinderen slapen op straat**. Er is dringend behoefte aan eten, drinken, dekens en onderdak. Hulp is nu nodig! Daarom komt EO Metterdaad in actie. **Help u alstublieft mee?**

Doe mee! Geef voor vluchtelingen in Libanon.
Kijk voor meer info op metterdaad.nl/libanon

Scan de
QR-code

eo
metterdaad

VERKOOP FASE
TWEDE FASE
IS GESTART!

GENIETEN VAN UW EIGEN PLEK WAS NOG NOOIT ZO AANTREKKELIJK.

DE VERBORGEN PAREL OP DE VELUWE!

*Op fietsafstand
van Paleis Het Loo
in Apeldoorn.*

BEZOEK ONZE
OPEN DAGEN!
28 & 29
MAART A.S.

VILLAPARK RESIDENCE 'T KLEINE LOO EXCLUSIEF RECREËREN IN HET GROEN, OP EEN UNIEKE LOCATIE NABIJ APELDOORN.

Perfect gelegen vlak bij Apeldoorn, aan de Nieuwe Molenweg 3 in Wenum-Wiesel, ligt dit prachtige kleinschalige vakantiepark midden in het groen. Met 14 charmante tiny houses en 19 stijlvolle recreatiewoningen (Z-vormig en rechthoekig) biedt deze locatie een uitstekende kans voor eigen gebruik, verhuur of een combinatie daarvan.

HET MOOISTE VILLA PARK OP DE VELUWE WAAR JE KUNT ONTSPANNEN, ALLES LOSLATEN EN OPLADEN.

BELEGGEN IN RECREATIEVASTGOED IS NOG NOOIT ZO AANTREKKELIJK GEWEEST.

- ✓ Verborgen parel op de Veluwe
- ✓ Eigen grond: 500 – 1.100 m²
- ✓ Duurzaam: zonnepanelen & warmtepomp
- ✓ Optioneel meubelpakket
- ✓ Professionele verhuurorganisatie
- ✓ Geen verhuurverplichting
- ✓ Hypotheek mogelijk tot 70%
- ✓ Interessante investering
- ✓ Gebouwd volgens bouwbesluit logies
- ✓ Fietsafstand Paleis Het Loo
- ✓ Het hele jaar recreëren

BOSRIJK

WEILANDEN

MOLENS

KASTELEN

WATERMOLEN

WANDELEN

APENHEUL

RESTAURANTS

BARS

LOCATIE

Nieuwe Molenweg 3, Wenum-Wiesel
+31 (0) 85 744 47 01
verkoop@residencetkleineloo.nl

RESIDENCE
'T KLEINE LOO

EST 2024

BENIEUWD
NAAR HET
VILLAPARK?

Beleggen buiten toezicht van de Autoriteit Financiële Markten (AFM). Aan deze aanbieding kunnen geen rechten worden ontleend. Kosten van Novasol niet inbegrepen. Eigen gebruik beperkt mogelijk.

RESIDENCETKLEINELOO.NL

Zwarte rook hangt boven het Shehran oliedepot in Teheran, na Israëlische en Amerikaanse aanvallen deze week. beeld: ANP / Fatemeh Bahrami

Wat Trump betreft is na de Iran-oorlog Europa een tegenstander

NIEUWSANALYSE Aan grote doelen heeft president Trump geen gebrek. Na Iran staat Cuba op de rol om te worden overgenomen. Tegelijk breekt Trump in razend tempo de laatste resten van het westerse bondgenootschap af.

Jan van Benthem
Amersfoort

Is Trump nog wel bij zinnen? Het is een venijnige vraag van columnist Rex Huppke van *USA Today*, een van de grootste kranten in de VS. En het is een serieuze vraag. Want Trump spreekt steeds onsamenhangender en willekeuriger over huidige en toekomstige ingrepen in andere landen. Terwijl de oorlog met Iran nog in volle gang is, had hij het begin deze week alweer over Cuba. 'Cuba, of ik dat nu bevrijd of het inneem – ik denk eigenlijk dat ik ermee kan doen wat ik wil', was zijn presidentiële mededeling in het Oval Office van het Witte Huis, afgelopen maandag. 'Ik kan ermee doen wat ik wil', dat is de korte en onheilspellende samenvatting van de manier waarop Trump omgaat met ingrijpende beslissingen. En in dat licht gooide hij dinsdag via een bericht op Truth Social opnieuw een eerder doelwit op tafel: Groenland. Is het een teken van een dementerende president? 'Ik wil niemand bang maken, maar president Donald Trump, die Amerika vrijwillig in een oorlog met Iran heeft gekatapulteerd, lijkt ze niet meer zo goed op een rijtje te hebben in zijn cognitieve afdeling', signaleert Huppke. Hij is zeker niet de enige die dit opmerkt. Maar aan één trekje van Trump is niets veranderd: hij is constant kwaad. De naam van de aanvallen op Iran, 'Epic

Fury' (Woede van epische omvang) past helemaal bij zijn constante aanvallen op de Democraten, de media, rechters en iedereen die niet direct doet wat hij wil. Woede karakteriseert zijn presidentschap, stelt Peter Baker, Witte Huis-correspondent en politiek analist van *The New York Times*. Daartegenover is alles wat Trump onderneemt in diens eigen woorden episch, het grootste, het beste, het eerste of ongelooflijk. Deze week is de NAVO het doelwit van zijn epische woede. Want de NAVO-lidstaten, van Canada tot en met Duitsland, Frankrijk en Nederland, sturen geen oorlogsschepen naar de Perzische Golf om de tegenstand daar weg te vagen. Trump brijst op zijn sociale platform over 'onze "NAVO-bondgenoten" die niet betrokken willen worden bij onze militaire operatie tegen het Terroristische Regime van Iran'. En: 'Ik heb de NAVO, waaraan we ieder jaar honderden miljarden dollars spendeerden om die landen te beschermen, altijd beschouwd als een eenrichtingsweg – wij beschermen hen, maar zij doen niets voor ons, vooral niet in tijden van nood.' Dat de NAVO niet in actie kwam, is 'een stomme fout', want de oorlog met Iran is volgens Trump een 'geweldige test' hoe loyaal de bondgenoten zijn aan de VS. Dat de NAVO een verdedigingsorganisatie is, om de lidstaten te beschermen bij een aanval, doet voor Trump niet ter zake. Ook hier geldt wat hij over het verzwakte Cuba stelt: 'Ik kan ermee doen wat ik wil.' Met deze houding is het hele politieke fundament onder de NAVO als alliantie weggeslagen, stelt Frans Osinga, hoogleraar Oorlogsstudies terecht. In de *NRC*-podcast *Europa zonder de VS* deinst hij terug voor de mogelijk uiterste consequentie: 'Een militair conflict met

Amerika? Daar wil, durf en kan ik niet aan denken.' Maar hij heeft er wel degelijk over nagedacht, blijkt uit de andere opties die Osinga opsomt en over wat hij voor zijn ogen ziet gebeuren: 'Je wordt je bewust van de onvoorstelbare tragedie waarin we nu leven. Dit Amerika breekt in onvoorstelbare snelheid alle fundamentele af van de internationale rechtsorde. Dit hebben wij sinds 1945 niet meegemaakt.' Wat ook wordt genegeerd, of afgebroken, zijn de klassieke en van oorsprong christelijke opvattingen over wat een 'rechtvaardige oorlog' is. Vanaf Augustinus en Thomas Aquino tot de Raad van de Amerikaanse Anglicaanse Kerk zijn de uitgangspunten daarvoor duidelijk. Even duidelijk is dat de acties van Trump daar weinig mee van doen hebben. Zijn motto is woede, wraak en vooral verpletterende macht.

Afvallige rechters

Dat merkten ook de rechters van het Hooggerechtshof die met tweederde-meerderheid de invoertarieven die Trump heeft ingevoerd onwettig verklaarden. Met name de drie conservatieve rechters die deze beslissing steunden, kregen het zwaar te verduren: 'Dit compleet onbekwame en beschamende hof was niet zoals het Hooggerechtshof ooit is opgezet', brijste Trump. De 'afvallige' conservatieve rechters, van wie hij er twee zelf heeft benoemd, 'minachten openlijk de president en doen met slechte en

onrechtmatige beslissingen wat ze willen'. Het leverde hem een zeldzame reprimande op van opperrechter John Roberts. 'Persoonlijk gerichte vijandigheid is gevaarlijk en het moet ophouden', zei Roberts dinsdag. En hij maakte nog eens duidelijk dat de rechters er zijn om het recht hoog te houden, niet om de orders van een president op te volgen.

De woede van Trump, waarmee hij zoveel besluiten onderbouwt, is in zijn binnen- en buitenlandse politiek het drijvende principe. Of het nu om rechters, de NAVO of andere landen gaat, ze moeten allemaal gehoorzamen aan zijn opvattingen. Voor de Europese NAVO-landen betekent het dat ze samen moeten nadenken over de vraag hoe ze Trump tot rede kunnen dwingen. Want de zachte aanpak werkt alleen tot de volgende woede-uitbarsting. Het is ook nu nodig. Want in juli viert de VS de 250e verjaardag van de onafhankelijkheid, na een oorlog met Groot-Brittannië. Een onafhankelijkheid die werd gevolgd door de eerste oorlog van de VS met een ander land en het eerste optreden van de Amerikaanse marine – tegen Frankrijk. Trump grijpt vaak terug op dit soort historische beelden, zoals hij deed met de Monroe-doctrine uit het begin van de 19e eeuw. Voor de 21e eeuw geldt helaas dat Canada en de Europese landen binnen de NAVO wel degelijk moeten gaan nadenken over wat ze zouden kunnen doen bij een militair conflict met Amerika. Met maar één bedoeling: zo'n conflict voorkomen. Vooral dat moet Washington duidelijk worden gemaakt. Wacht niet af, ga erheen en ga net als de Oekraïense president Zelensky de politieke confrontatie aan. Om Trump bij zinnen te brengen.

De oorlog met Iran is voor Trump een 'geweldige test' hoe loyaal de bondgenoten zijn aan de VS.

‘Make America a Christian nation again.’ Voor tradwife Tia Levings begon dat in haar slaapkamer

INTERVIEW Amerikaanse christelijke huisvrouwen die een simpel leven prediken, nemen sociale media over met beelden van scharrelende kippen en een schare kinderen. En vooral géén werk buitenshuis. Ook Nederlandse vrouwen dromen van ‘de romantiek’ van *Het Kleine Huis op de Prairie*. ‘Maar er is ‘nothing easy’ aan kippen en kinderen.’

Annegina Randewijk
Amersfoort

Tia Levings (51) weet wél wat het betekent om een ‘tradwife’ – een afkorting voor traditionele vrouw – te zijn. Ze spreekt van bewuste armoede, fysieke ‘correcties’ door haar man en miskramen vanwege wantrouwen in de zorg. Ze moest haar man in alles volgen en gehoorzamen, want ‘God sprak via de man’, zegt ze. Haar man moest – op zijn beurt – de kerkleiders gehoorzamen in het disciplineren van zijn vrouw. Als ‘eerste-generatie’ Amerikaanse tradwife, ontsnapte Levings in 2007 uit haar gewelddadige huwelijk en het kerksysteem dat deze onderdrukking stimuleerde. Ondanks haar traumatische ervaringen wil Levings geen afbreuk doen aan de schoonheid die er volgens haar ook was. ‘Je brengt tijd door met prachtige baby’s. Je maakt gezond eten. Je leeft dicht bij de natuur. Maar jonge meiden horen doelbewust niet wat er nog meer bij komt kijken.’ Nu, ruim vijftien jaar en veel therapie later, schrijft en spreekt zij over haar ervaringen. Levings ziet de druk op vrouwen om hun rechten op te geven in ‘overgave aan God’, als een politiek gemotiveerde beweging. De conservatieve denktank The Heritage Foundation stimuleert deze levenswijze al sinds de jaren zeventig, legt ze via een videoverbinding vanuit North Carolina uit. ‘En nu zitten er mannen uit deze beweging, zoals vicepresident JD Vance en minister van Defensie Pete Hegseth in topposities binnen de Amerikaanse overheid.’ Levings schreef een bestseller over haar ervaringen: *The Well-trained Wife*. En binnenkort komt haar zelfhulpboek voor mensen met een religieus trauma uit: *I Belong to Me*. ‘Vrouwen kunnen deze levensstijl romantiseren, omdat negatieve ver-

sies worden weggeduwd. Daarom zijn memoires en documentaires belangrijk. Zodat mensen een geïnformeerde keuze kunnen maken.’

Waarom is deze manier van leven zo verleidelijk voor jonge vrouwen?

‘Het wordt verkocht als een manier om rust te krijgen. Het leven in deze wereld is niet makkelijk. Het geeft veel stress om als volwassene te leven. En zeker als vrouw in Amerika, waar het erg moeilijk is om te werken als je ook kinderen hebt. Er zijn weinig voorzieningen. Fundamentalisten zeggen dan: hier, ik heb een simpele formule. Die lost al je problemen op. Je krijgt een gelukkig leven, een huwelijk dat nooit stukgaat en je kinderen zullen veilig opgroeien. Je hoeft alleen maar te doen wat ik zeg en je hebt controle over je leven. Maar op die manier geef je juist de controle over je leven uit handen.’

Wat bedoelt u?

‘Ik mocht als christelijke vrouw niet stemmen. Ik mocht op geen enkele manier contact hebben met de overheid. Mijn stem telde daardoor jarenlang niet. Op die manier kan het systeem veranderen, zonder mijn inmenging. We kunnen gemakkelijk teruggaan naar een tijd waarin vrouwen geen land mogen kopen en hun stemrecht verliezen. Waarin we totaal overgeleverd worden aan de mannen in ons leven. De boodschap van het christelijke patriarchaat is: mannen hebben een taak en vrouwen hebben een taak. Die wordt bepaald door hun genitaliën. Het leven van het land heeft de romantiek van *Het Kleine Huis op de Prairie*, maar vrouwen weten niet waar ze voor tekenen. Er is ‘nothing easy’ aan kippen en kinderen. Maar als een vrouw dat ontdekt, is er geen weg meer terug.’

Jonge mannen worden via sociale media ook overspoeld met

■ **‘Kinderen zijn als pijlen voor de Heer. Gelukkig is de man wiens pijlkoker vol is. Dat bijbelvers werd vaak aangehaald.’**

conservatieve influencers, zoals Andrew Tate, die uitleggen hoe zij hun vriendinnen klein moeten houden. En die soms zeggen dat zij hun vriendin moeten terechtwijzen als een peuter. Betaalt de man ook een prijs in dit systeem?

‘Mannen hebben het ook moeilijk in zo’n strikt patriarchaal systeem. Ik kan het uitleggen vanuit het christelijk fundamentalistische gedachtegoed. Mannen moeten verantwoording afleggen aan God voor de gedachten van hun vrouw, voor wat zij doet en zegt. De vrouw is geen gelijke, geen ‘teammate’, maar is een extra kind voor hem. Hij moet haar onder controle houden. Dat is uiteindelijk heel eenzaam.’

Hoe kwam u in een situatie terecht waarin u uiteindelijk geen enkele autonomie meer had?

‘Ik wilde heel graag een goed christelijk meisje zijn. Ik was een gevoelig kind en werd gedreven door perfectionisme. Ik werd als kind erg bang voor de hel. Ik zag een meer vol vuur voor me, waar ik in zou belanden als ik niet goed genoeg of hard genoeg geloofde. Ik wilde zo graag geliefd en veilig zijn. In mijn kerk, een grote baptistengemeente in het zuiden van Amerika, werd eind jaren tachtig de boodschap rondom het huwelijk en de rol van de vrouw steeds strikter. Ik leerde dat God alleen sprak via de man. Dus je kon nooit in discussie met een man. Je moest volgen. Het ging over mannelijk leiderschap en vrouwelijke onderwerping. Steeds weer die onderwerping. Als iets niet goed werkte in ons huwelijk, was het antwoord altijd dat ik mij meer moest onderwerpen.’

En nog meer kinderen krijgen?

‘Ja, dat is een belangrijk onderdeel daarvan. In tien jaar tijd was ik negen keer zwanger en beviel ik vijf keer van volgroeide en levende baby’s. Vier kinderen bleven leven. Dit had grote gevolgen voor mijn

lichamelijke en psychische gezondheid. Er werd niet gepraat over baarmoederverzakkingen en depressies. Maar het krijgen van veel kinderen vraagt ook middelen om ze te kunnen onderhouden. En die hadden wij niet. We waren jong en kwamen op deze manier in armoede terecht. Honger was een reëel probleem voor ons gezin. Maar niemand praatte daarover. De focus ligt op meer baby’s. Mijn jonge echtgenoot worstelde met zijn mentale gezondheid. Hij had hulp nodig, maar dat mocht niet in onze strenge presbyteriaans-calvinistische kerk. Had je problemen, dan was het jouw schuld. Dan moest je je meer onderwerpen, harder bidden. Nooit werd het systeem bevraagd. Ik zou het nu omschrijven als een soort christelijk nationalisme, wat aan ons werd verkocht als vaderlandsliefde. We dachten dat we op deze manier goede Amerikanen waren. ‘*Make America a Christian nation again*’, dat was onze opdracht. We moesten kinderen krijgen die in de heilige cultuuroorlog moesten vechten. We waren overtuigd dat we te maken hadden met een spirituele oorlog, waar je zo veel mogelijk wapens voor nodig had.’

En jullie wapens waren?

‘Kinderen zijn als pijlen voor de Heer. Gelukkig is de man wiens pijlkoker vol is. Dat bijbelvers werd vaak aangehaald. Wij moesten zo veel mogelijk kinderen krijgen om zo de koers van ons land te veranderen. Daarnaast mochten we niet naar de dokter. Want die zou de vrouwen aanmoedigen om niet zoveel kinderen te krijgen. We bevielen daarom thuis, ver van de ogen van de overheid. En we vaccineerden niet.’

Meer baby’s, maar waarom?

Vanuit rechts-conservatieve politieke kringen worden gezinnen aan-

Tia Levings ontsnapte in 2007 uit haar gewelddadige huwelijk en het kerksysteem dat deze onderdrukking stimuleerde.
beeld: Hannah Joy Photography

gespoord om meer kinderen te krijgen, om zo een grotere beweging te creëren. Critici – van bijvoorbeeld de conservatieve denktank The Heritage Foundation – zeggen dat hier ook ‘white supremacy’-gedachten achter zitten. Want als de geboortecijfers onder de witte Amerikaanse bevolking niet snel stijgen, dan zal de ‘witte’ Amerikaan (van Europese komaf) in 2045 in de minderheid zijn. Sinds 2020 zijn ‘witte’ kinderen onder de achttien jaar in de minderheid in Amerika. Ook een techondernemer zoals Elon Musk wil meer kinderen op de wereld zetten. Hij heeft zelf veertien kinderen, bij vier verschillende vrouwen. Maar volgens onderzoek van *The Washington Post* zijn dat er hoogstwaarschijnlijk meer. Musks

motivatie: de ‘westerse beschaving’ wordt bedreigd door dalende geboortecijfers. In een uitgelekt bericht van hem naar een van zijn ‘baby-momma’s’ heeft Musk het erover ‘om voor de apocalyps op legioenniveau te komen’ qua geboortecijfers. En daar ‘zullen we draagmoeders voor moeten gebruiken’. **Disciplineren met lijfstraffen** Levings beschrijft hoe de kerkleiding haar man leerde hoe hij haar moest ‘disciplineren’ met lijfstraffen. Ook de kinderen moesten van jongs af aan onderdanig worden gemaakt. Ze schrijft hoe zij haar kleine kinderen – als ze net begonnen te kruipen – op een kleedje moest zetten en elke keer als zij eraf wilden kruipen, moest slaan op hun vingertjes en

beentjes. Maar daar deed zij (stiekem) niet aan mee. Ondertussen begon zij in het geheim te schrijven. ‘Dat is de reden dat ik uiteindelijk wist te ontsnappen. Ik was niet meer geïsoleerd toen ik blogs begon te schrijven. Ik stond in contact met anderen buiten mijn kleine wereld. Hoewel ik schreef over de schoonheid van het huiselijke leven, was dat contact met andere mensen te bedreigend voor de kerkleiding. Ze hadden zo geen totale controle meer over mij.’ Na jaren van huiselijk geweld is Levings haar leven niet meer zeker. Ze duikt met haar kinderen onder in een oosters-orthodoxe kerk ‘waar wel gelijkheid is tussen mannen en vrouwen’. Ze begint een lang proces om te genezen van een ‘religieus trauma’.

TRADWIFE

Tia Levings ontsnapte aan huiselijk geweld

Tia Levings groeide op in een grote baptistengemeente in het zuiden van Amerika. Ze trouwde op haar negentiende en werd een zogeheten tradwife. Haar man en zij gingen zes dagen in de week naar de kerk en werden christelijke fundamentalisten, zoals zij dat zelf omschrijft. De kinderen kregen thuis les, want school was niet goed voor hen. Levings was negen keer zwanger in tien jaar tijd. Alleen mocht ze niet naar de dokter als dat nodig was. Levings ontsnapte samen met haar kinderen aan het huiselijk geweld dat werd aange-moedigd door de kerk, en schreef er een boek over. Ze scheidde van haar man en steunt ‘survivors’ van huiselijk geweld en religieus trauma.

Hoe definieert u dat trauma? ‘Een trauma dat voortkomt uit je geloof, uit het religieuze systeem waar je deel van uitmaakt. Het moeilijke is dat die kerk of dat netwerk tegelijk een troostsysteem is. Geloof is een hulpbron om op terug te vallen in tijden van nood. Maar de bron waartoe je je wendt, is precies de bron die jou pijn doet. Het is een beetje zoals dat je troost zoekt bij een ouder die je tegelijkertijd misbruikt.’

Heeft u een voorbeeld van hoe dit zich uitte in uw leven? ‘Elke keer als ik naar mijn nieuwe kerk ging, kreeg ik een soort mist, een *brainfog* om mij heen. Ik kon niet meer denken. Ook kreeg ik elke zondag paniekaanvallen. Eerst begreep ik niet hoe dat kon. Ik dacht, het komt doordat dit de enige dag is dat ik rust heb. Maar toen kwam ik er in therapie achter dat ik de visuele afbeeldingen van de kruisiging als traumatiserend ervoer. De herinneringen aan de hel en de angsten die daarbij horen, hebben zo’n diepe wond achtergelaten. De paniekaanvallen stopten toen ik niet meer naar de kerk ging. Het genas niet helemaal, maar werd wel beter.’

Hoe is uw relatie met of kijk op God veranderd? ‘Ik noem mezelf spiritueel privé. Want ik kom uit zo’n sterk controlerende religie. Je moest allemaal hetzelfde vinden en denken. Niks was privé. En je mocht geen kritische vragen stellen en op alles werd een label geplakt. Dat vermijd ik nu. Ik snap liefde nu beter, dat kan ik wel zeggen. Het sterk controlerende patriarchaat wil ons terugbrengen naar de tijd van het Oude Testament, vóór Jezus. Jezus is te liberaal voor hen. Ik richt me nu juist op de woorden van Jezus over het liefhebben van onze naaste als onszelf. Ik heb geleerd dat het geloven in God, in het grotere, los kan staan van religie.’

U weet wel wat mensen uit uw oude kerk zullen denken over dit antwoord. Lachend: ‘Ja. Laat ze denken.’

Hoort u die stemmen nog in uw hoofd? ‘Ja, soms. Maar ik voel soms ook nostalgie voor de mooie kanten. En de mensen aan wie ik gehecht was. Ik mis hen. Maar ik begrijp niet waarom zij misbruik niet serieus nemen. Velen hebben zich aangesloten bij MAGA (de afkorting van Donald Trumps campagneleus Make America Great Again, red.). Zelfs nadat ze hadden gehoord wat ik, iemand die zij liefhadden, allemaal heeft meegemaakt. Dat blijft moeilijk voor mij om te accepteren.’

Hoe is MAGA verbonden met uw ervaring? ‘Het christelijke patriarchaat wil het model – dat ze in het gezin toepassen en waarbij de man het hoofd is en de vrouw weinig zeggenschap heeft – op de hele samenleving toepassen. Dus ja, wat ik thuis heb meegemaakt, is een klein voorbeeld van wat de politieke stroming op grote schaal wil bouwen. En wat ze op grote schaal al aan het bouwen zijn in Amerika. Ze droomden in kerken al jaren van de politieke macht om het in te voeren, en die hebben ze nu.’

■ **‘De paniek-aanvallen stopten toen ik niet meer naar de kerk ging. Het genas niet helemaal, maar werd wel beter.’**

JR SHIP INVESTMENTS

Investeer in een containerschip met vast verhuurcontract

Tastbaar investeren in de reële economie, als alternatief voor Box 3

18%
RENDEMENT
PARTICIPATIES
(BASISSCENARIO)

7,5%
RENTE
OBLIGATIES

Zonder schepen staat Europa stil. Ze vervoeren 90% van alle goederen en vormen een essentieel onderdeel van onze economie. Scheepvaart biedt daarmee een solide basis voor langetermijninvesteringen.

JR Ship Investments biedt de mogelijkheid om te investeren in m.s. Esperance, een operationeel containerschip met een lopend verhuurcontract en directe kasstroom. Het schip kan worden aangekocht voor € 18,5 miljoen, terwijl de recente taxatiewaarde € 20,5 miljoen bedraagt, wat een extra onderbouwing vormt van de onderliggende waarde.

U kunt kiezen uit:

- **Obligaties:** 7,5% vaste rente per jaar, met zekerheid via een tweede hypotheekrecht op het schip.
- **Participaties:** deelname in het resultaat van het schip, met een verwacht rendement van circa 18% in het basisscenario.

Een combinatie kan zorgen voor een evenwichtige invulling van zekerheid en rendement. Afhankelijk van uw persoonlijke situatie kan sprake zijn van fiscale positionering, waaronder Box 1. Zo kan uw vermogen op een verantwoorde manier werken in de reële economie, op zee.

Verken uw kansen, risico's en zekerheden.
Ga naar www.jrshipinvestments.nl.
Voor vragen bel 0517 431 225 of mail investors@jrshipping.nl.

**Let op! U belegt buiten AFM-toezicht.
Geen vergunning- en prospectusplicht voor deze activiteit.**

Richting rechts: waarin Tom de Nooijer en de SGP op elkaar lijken

NIEUWSANALYSE De Biblebelt schoof woensdag een stuk op naar rechts. De manier waarop de SGP daar kiezers aanspreekt, heeft raakvlakken met de aanpak van de lokale politicus Tom de Nooijer – en dat is niet zonder risico.

Gerard Beverdam
Den Haag

‘Groot is Uw trouw, o Heer!’, schrijft lokaal politicus Tom de Nooijer op X, na een sing-in in de Maranathakerk in Oldebroek – vorige week vrijdag. Een avond vol christelijke liederen gaat bij De Nooijer moeiteloos samen met compromisloze standpunten. De Nooijers veruit belangrijkste boodschap is dat zijn partij nooit zal meewerken aan de komst van een asielzoekerscentrum in Oldebroek. Soms wijst hij ook op de boeren, die volgens hem ‘geofferd worden op het bizarre altaar van klimaat en stikstof’. Met zijn partij Christelijk Verbond Oldebroek (CVO), ontstaan uit een breuk van De Nooijer met de lokale SGP in 2021, boekte hij woensdag een flinke verkiezingszege. De partij gaat van drie naar zeven raadszetels. De SGP gaat in Oldebroek van twee naar drie zetels na een halvering in 2022, de ChristenUnie gaat van zes naar vier, en het CDA halveert naar één zetel, terwijl die partij tot 2022 nog drie zetels telde. De bewegingen zijn dus duidelijk: in het Gelderse Oldebroek heeft het christelijk-conservatieve geluid de komende jaren de overhand, want CVO en SGP hebben samen tien van de negentien raadszetels. Toch zijn de radicale De Nooijer en zijn oude partij, waarvoor hij op zijn achttiende in de raad komt, geen vrienden. Als lid van de SGP-jongeren schurkt De Nooijer tegen Forum voor Democratie aan: hij treedt op bij radicaalrechtse media en is nooit te beroerd om relletjes te forceren – onder meer bij de SGP-jongeren. In 2023 zegt De Nooijer uiteindelijk zijn partijlidmaatschap van de SGP op, en wordt hij naast zijn raadswerk voor CVO ook presentator bij de omroep Ongehoord Nederland.

Subtieler

De manier waarop De Nooijer een conservatief publiek bedient met christelijke liederen én radicale standpunten, heeft raakvlakken met een verandering bij de SGP. Die partij probeert al langer een bredere groep conservatieve kiezers aan te spreken. Wat je bij De Nooijer uitvergroot ziet, is bij de SGP subtieler waarneembaar: ook de staatkundig-gereformeerden zijn feller geworden, bijvoorbeeld waar het om asiel en de positie van de boeren gaat. Terwijl De Nooijer orgel en piano speelt bij het concert in Oldebroek, is SGP-leider Chris Stoffer dertig kilometer verderop, voor een verkiezingsconcert in de Grote Kerk van Hasselt. Ook daar gaat het tussen alle christelijke liederen door over asielzoekers en het beslag op

Verkiezingsposter van CVO-lijsttrekker Tom de Nooijer in de dorpskern van Oldebroek. De voormalig SGP'er boekte een flinke verkiezingswinst. **beeld: ND**

de woningmarkt. ‘Dat kunnen we niet aan in Nederland; dat houdt gewoon een keer op’, zegt Stoffer. Waarbij hij er in één adem aan toevoegt dat jongeren uit de ‘gemiddeld grotere gezinnen’ op de Biblebelt ook graag een huis willen. Het is een perfecte illustratie van waarin de SGP zich heeft ontwikkeld: de partij legt zich toe op het stelselmatig uitdragen van een aantal herkenbare, uitgesproken standpunten. De partij belijdt wel dat barmhartigheid met ‘echte vluchtelingen’ nodig is, maar wijst tegelijk de Spreidingswet die asielzoekers eerlijker over gemeenten verdeelt, af. Ook klinkt uit Stoffers mond geregeld het adagium dat politiek Den Haag geen idee heeft wat er in de rest van Nederland speelt. De SGP wil ook stoppen met de voorangsregeling voor asielzoekers bij de

verdeling van sociale huurwoningen, en steunde vorig jaar een omstreden PVV-plan om dit aan een wetsvoorstel over de woningmarkt toe te voegen. De partij gaat daarover ook de confrontatie met zusterpartij ChristenUnie niet uit de weg. ‘Wellicht staan voor de ChristenUnie de grenzen wagenwijd open’, suggereert SGP-Kamerlid André Flach maandag, wanneer ChristenUnie-Kamerlid Pieter Grinwis hem in een Kamerdebat vraagt naar hoe dit PVV-plan in de praktijk uitpakt. Grinwis zegt Flachs woorden over wat zijn partij zou voorstaan, ‘verre van zich te werpen’.

ChristenUnie verliest

Op die manier flirt de SGP met het rechtse populisme, maar de partij zelf typeert de eigen koers als ‘een helder christelijk geluid’. In de kiezersgunst pakt die SGP-aanpak op dit moment goed uit. De staatkundig-gereformeerden zagen hun lokale zetelaantal woensdag groeien van 228 naar 256. De lijstcombinaties ChristenUnie-SGP leverden iets in: van 90 naar 78 zetels. Waar de ChristenUnie zelfstandig meedeed aan de verkiezingen, leed de partij flink verlies: van 302 naar 211 zetels. De ChristenUnie scoort sinds 2023 bij opeenvolgende verkiezingen structureel lager, en daar past ook deze uitslag bij. Niettemin kreeg de partij, ondanks een flink lagere opkomst, woensdag wel zo’n tienduizend stemmen méér dan bij de Tweede Kamerverkiezingen afgelopen oktober.

Op de koers van de ChristenUnie klinkt intern wel wat kritiek. Zo zei de Amsterdamse lijsttrekker Tim Kuijsten – die overigens geen zetel wist te bemachtigen in de hoofdstad – dat zijn partij meer moet gaan staan voor bijvoorbeeld conservatieve opvattingen over het huwelijk.

Landelijk richt de partij zich echter liever op concrete resultaten – zoals het van tafel krijgen van bezuinigingen op de gehandicaptenzorg – dan op cultuuroorlogen. De partij sleutelt wel voorzichtig aan haar toon. Zo is de ChristenUnie wat kritischer geworden als het over asiel en migratie gaat. Maar partijleider Mirjam Bikker profileert zich er niet mee; zij hekelst juist ‘stoere taal’ en dringt aan op juridisch houdbare oplossingen. In de partijtop van de ChristenUnie leeft de overtuiging dat een meer genuanceerde koers op de lange termijn geloofwaardiger is, omdat grote problemen – zoals die rond asiel – nu eenmaal taai en ingewikkeld zijn.

Daarin krijgt de ChristenUnie bijval van CDA-leider Henri Bontenbal. Hij zegt donderdag te verwachten dat partijen die lokale verkiezingen wonnen door zich te keren tegen asielzoekerscentra, hun beloften niet zullen kunnen waarmaken.

De compromisloze Tom de Nooijer zal er geen boodschap aan hebben. Maar voor de SGP is het glad ijs: want terwijl Stoffer het conservatieve sentiment bedient, regelen lokale SGP-politici geregeld toch asielopvang.

■ **‘Wellicht staan voor de ChristenUnie de grenzen wagenwijd open’, suggereert SGP’er André Flach in een debat.**

Zes trends bij de verkiezingen: CU'ers naar CDA en SGP'ers negatief over kabinet en Spreidingswet

ACHTERGROND De opvang van asielzoekers speelde voor ChristenUnie-kiezers een even belangrijke rol bij de gemeenteraadsverkiezingen als voor SGP-stemmers. En terwijl de SGP veel mannelijke, jonge kiezers trekt, is het kiezerspubliek van de ChristenUnie ouder en vaker vrouw. Dat blijkt uit verkiezingsonderzoek dat Ipsos I&O uitvoerde in opdracht van de NOS. Zes trends daaruit op een rij.

Maria Bouwman
Niels van den Bovenkamp
Amersfoort

1 DE NIET-STEMMERS ZIJN NIET GEÏNTERESSEERD

Met 53,7 procent ligt de opkomst bij de gemeenteraadsverkiezingen net wat hoger dan in coronajaar 2022. Toch is bijna de helft van de kiezers thuis gebleven. Waarom gingen zij niet naar de stembus? Uit verkiezingsonderzoek van Ipsos I&O blijkt dat de belangrijkste reden om niet te gaan stemmen desinteresse is. 42 procent van de niet-kiezers gaf dat als reden om verstek te laten gaan. Op enige afstand volgen een gebrek aan vertrouwen in de gemeentelijke (31 procent) en de landelijke (28 procent) politiek. Verder heeft 21 procent het idee dat hun stem er niet toe doet en weet 21 procent van de thuisblijvers niet op welke partij ze moeten stemmen. Vooral jongeren tonen desinteresse. 50 procent van de niet-stemmende jongeren voerde dat aan als reden om niet naar de stembus te gaan. Ook bij eerdere gemeenteraadsver-

kiezingen bleek het moeilijk om jongeren te motiveren om te gaan stemmen. Daarom trokken maatschappelijke organisaties en gemeenten dit keer alles uit de kast: van gratis snacks na het stemmen in Kampen, tot verkiezingsfestivals op mbo-scholen door het hele land. Maar de Rotterdamse burgemeester Carola Schouten spande de kroon. Zij beloofde van de Euromast te gaan abseilen als de opkomst hoger zou zijn dan bij de vorige raadsverkiezingen. Het vooruitzicht van een bungelende burgemeester had effect: de opkomst in Rotterdam ging met bijna 2 procentpunt omhoog. De belofte van Schouten werkte aanstekelijk: ook premier Rob Jetten komt abseilen in Rotterdam, nu ook de landelijke opkomst hoger was dan bij de vorige verkiezingen.

2

DE COALITIE BLIJFT STABIEL

De gemeenteraadsverkiezingen waren, drieënhalve week nadat het kabinet-Jetten op het bordes had gestaan, een eerste graadmeter voor de mening van de kiezer over de

■ Bij de ChristenUnie is bijna 60 procent van de kiezers vrouw en 70 procent is boven de vijftig jaar. Bij de SGP is dit juist omgekeerd.

Carola Schouten, burgemeester van Rotterdam, belooft van de Euromast te abseilen bij een hogere opkomst stemmers. **beeld: ANP / Iris van den Broek**

De gemeenteraadsverkiezingen waren een eerste graadmeter voor de mening van de kiezer over de coalitie. **beeld: ANP / Peter Hilz**

coalitie. Coalitiepartij CDA bleef ten opzichte van de vorige raadsverkiezingen stabiel, terwijl de andere coalitiepartijen VVD en D66 lichte winst boekten. Maar onder kiezers bestaat nog geen overdeeld enthousiasme over het minderheidskabinet. Van de kiezers heeft iets minder dan de helft een goede of neutrale indruk van het kabinet. 42 procent van de kiezers heeft een slechte of zeer slechte indruk van het kabinet en 8 procent heeft nog geen mening. Opvallend zijn de verschillende beoordelingen van kiezers van coalitiepartijen. D66-kiezers zijn ronduit positief over het kabinet, maar bij kiezers van VVD en CDA ligt dat iets anders. Bij die partijen heeft een op de vijf kiezers een slechte of zeer slechte eerste indruk van het kabinet. Saillant is ook de verschillende taxatie door de achterban van de christelijke partijen. Terwijl ChristenUnie-stemmers in grote meerderheid een goede of neutrale eerste indruk hebben, zijn SGP-stemmers ronduit negatief over het kabinet. 69 procent van de SGP-stemmers beoordeelt het als slecht of zeer slecht. Alleen kiezers van PVV, FVD en BBB zien nog minder heil in dit kabinet.

3

WONEN IS HET GROTE THEMA

De woningmarkt blijft krap, en daar maakt de kiezer zich zorgen over. Circa de helft van de kiezers noemt wonen als gemeentelijk onderwerp dat een belangrijke rol heeft gespeeld bij het bepalen van hun stem. Op enige afstand volgen veiligheid (38 procent), verkeer en openbaar vervoer, natuur in de buurt, zorg voor ouderen en opvang van asielzoekers (allen ongeveer 25 procent). De opvang van asielzoekers is voor een op de vier kiezers dus een belangrijke reden om te gaan stemmen. Opvallend genoeg speelde het thema voor stemmers op de ChristenUnie een even belangrijke rol als voor SGP-stemmers. Landelijke thema's wegen voor veel kiezers zwaar. Slechts 19 procent laat zijn keuze geheel door gemeentelijke onderwerpen bepalen. De top vier landelijke onderwerpen die kiezers meewegen, zijn opnieuw wonen (30 procent), gezondheidszorg (23 procent) en waarden en normen en immigratie en asiel (beide 22 procent). Over het belang van wonen zijn kiezers behoorlijk eensgezind.

In Rotterdam zijn GroenLinks-PvdA-affiches over wonen in het Arabisch te zien. Wonen was hét verkiezingsthema. **beeld: ANP / Peter Hilz**

Lokale partijen hebben een opvallend brede basis. 34 procent van de kiezers stemde op een partij uit eigen gelederen. **beeld: ANP / Rene van den Berg**

SGP-, GL-PvdA-, D66-, CDA-, VVD-kiezers en kiezers van lokale partijen zetten allen de woningmarkt op één. De kiezers van Forum voor Democratie, dat een groot succes boekte bij de raadsverkiezingen, hebben andere prioriteiten: de opvang van asielzoekers is bij die groep het vaakst genoemde belangrijke onderwerp (65 procent).

4

LOKALE PARTIJEN SUCCESVOL

Deze verkiezingen waren opnieuw een succes voor lokale partijen. Sinds de doorbraak van Leefbaar Rotterdam in 2002 zijn lokale partijen een steeds grotere machtsfactor geworden. Bij de verkiezingen van woensdag stemde 34 procent van de kiezers op een lokale partij. Lokale partijen hebben een brede basis. Hun kiezers stemden bij de Tweede Kamerverkiezingen in oktober op de PVV (17 procent komt daarvandaan), op D66 en VVD (beide 14 procent) en op het CDA (12 procent). Daarmee onderscheiden de lokale partijen zich van landelijke partijen, die het vooral moeten hebben van de loyaliteit van kiezers die ook bij

de Tweede Kamerverkiezingen van oktober voor hen kozen. Opvallend genoeg leunt D66 nog net zo zwaar op de loyaliteit van deze kiezers (78 procent) als de SGP (76 procent). Ook de PVV (89 procent) en GroenLinks-PvdA (68 procent) boorden relatief weinig nieuwe kiezers aan.

5

VERSCHIL VAN INZICHT OVER SPREIDINGSWET

Deze gemeenteraadsverkiezingen waren de eerste lokale verkiezingen sinds de invoering van de Spreidingswet in 2024. Sindsdien is elke gemeente in Nederland verplicht om asielzoekers op te vangen, naar rato van de grootte van de gemeente. De komst van azc's leidde de afgelopen jaren tot hevige protesten en bedreigingen van raadsleden, wethouders en burgemeesters. In meerdere gemeenten wisten partijen die zich verzetten tegen de Spreidingswet en tegen asielopvang overwinningen te behalen. Naast de groei van FVD, trokken nieuwe lokale partijen met anti-asielstandpunten kiezers. In Goeree-Overflakkee werd Trots op Goeree-Overflakkee uit het niets de

■ **Nieuwe lokale partijen die tegen asielopvang zijn, trokken veel kiezers. In Goeree-Overflakkee werd Trots op Goeree-Overflakkee uit het niets de grootste.**

De komst van azc's leidde de afgelopen jaren tot protesten. In Haaksbergen was een referendum over asielopvang. **beeld: ANP / Emiel Muijderman**

Een jongere stemt voor de eerste keer. Waar de SGP het goed doet onder jongeren, geldt dat bij de CU voor ouderen. **beeld: ANP / Sabine Joosten**

grootste, in Hoorn haalde Hart van Hoorn zes zetels. Over de Spreidingswet wordt heel verschillend gedacht. 34 procent van de stemmers is van mening dat de wet ingetrokken moet worden, terwijl 38 procent het daarmee oneens is. Kiezers van de coalitiepartijen vinden in meerderheid dat de wet moet blijven. Van D66-stemmers vindt bijna driekwart dat de Spreidingswet niet moet worden ingetrokken, terwijl bij het CDA 55 procent die mening is toegedaan. De meeste moeite met de wet is er bij de VVD-achterban, daar vindt 42 procent dat de wet moet worden ingetrokken, terwijl 32 procent van de VVD-stemmers vindt dat de wet moet blijven. Opvallend is verder dat ruim de helft van de SGP-stemmers vindt dat de Spreidingswet moet worden ingetrokken, terwijl bij de ChristenUnie-kiezers slechts 13 procent die mening is toegedaan.

6

SGP JONGERE KIEZERS, CHRISTENUNIE OUDER

Het onderzoek van Ipsos I&O in opdracht van de NOS laat ook de

kiezersstromen van de afgelopen Tweede Kamerverkiezingen naar de gemeenteraadsverkiezingen zien. Zo stemde 10 procent van de mensen die bij de landelijke verkiezingen op de ChristenUnie stemde nu op het CDA. Daarbij moet worden aangetekend dat de ChristenUnie in minder gemeenten dan het CDA meedeed aan de gemeenteraadsverkiezingen en 'landelijke' ChristenUnie-stemmers dus niet altijd lokaal op die partij konden stemmen. Van de SGP-kiezers bij de Tweede Kamerverkiezingen ging 8 procent nu voor een stem op de ChristenUnie. Ook daarbij geldt dat de SGP in minder gemeenten meedeed dan de CU. Andersom is het grensverkeer beperkt. Van de ChristenUnie-stemmers bij de Tweede Kamerverkiezingen stemde 3 procent nu op de SGP. Van de SGP-stemmers is bijna 70 procent man en de partij doet het erg goed onder jongere stemmers. Van de SGP-stemmers bij de gemeenteraadsverkiezingen was 68 procent onder de vijftig jaar. Bij de ChristenUnie is het juist omgekeerd: bijna 60 procent van de kiezers van deze partij is vrouw en 70 procent is boven de vijftig jaar. Ook het CDA heeft gemiddeld oudere stemmers. 60 procent van hen is boven de vijftig jaar.

Deze dominee leeft met het ritme van de seizoenen

Jolande van Baardewijk leeft volgens het Keltische jaarritme. 'Met onze 24 urreseconomie gaan we tegen de klok van de natuur in.' beeld: Rolf Hensel

INTERVIEW Bonifatius hakte de Donareik om en maakte daarmee duidelijk: de natuur is geen God. Maar dominee Jolande van Baardewijk denkt dat het westerse christendom sindsdien iets wezenlijks mist. 'Steeds meer mensen willen hun geloof verbinden met de natuur.'

Eline Kuijper
Rheden

■ Een lente-equinox heet het in het Keltisch jaar, dat de natuurlijke ritmes van de aarde volgt. Het is het moment waarop dag en nacht in evenwicht zijn. Afgelopen vrijdag waren ze precies even lang. In het Keltische christendom is dat een

moment om God te vragen om balans in het leven. 'Het ritme van de seizoenen is hoe God de wereld in stand houdt', zegt dominee Jolande van Baardewijk (63). De Keltisch-christelijke spiritualiteit is voor haar een manier om geloof te verbinden met de natuur. En daar hebben steeds meer mensen behoefte aan, merkt de predikant

die opgroeide in de Nederlandse Gereformeerde Kerken. 'In deze manier van geloven doet je hele mens-zijn, je lichamelijkheid en je schepsel-zijn mee', zegt ze. 'Het zit niet alleen hier', zegt ze en ze tikt met haar vingers tegen haar slaap. 'De hele schepping, ook je lichaam, spreekt een taal waarin God zich openbaart.' Daarom vertaalde ze het boek *Het Keltisch Jaar* van de Engelse auteur David Cole, de bedenker van het concept *forest church* – boskerk, waarbij vieringen in de natuur worden gehouden.

Misselijk in de kerk

'Vroeger werd ik vaak misselijk onder kerktijd', vertelt Van Baardewijk. Hoe dat komt, blijft voor haar een mysterie. Zou het te maken hebben met het rationele karakter

van de kerk van toen? Met de muren die haar benauwden? Nu is ze dominee, maar wel een die graag buiten komt. Al jaren organiseert ze wandelingen, waarin ze het geloof koppelt aan natuurbeleving. Van Baardewijk – wandelschoenen aan de voeten, een makkelijk vest aan – zit in het bezoekerscentrum Veluwezoom bij Rheden, aan de voet van natuurgebied de Posbank. Ze komt hier graag, in dit glooiende, oude landschap. Het leven volgens het Keltische jaarritme heeft haar veranderd, vertelt ze. Voorheen had ze bijvoorbeeld een hekel aan de winter. 'In die maanden had ik een dip, op het depressieve af. Terwijl ik in de zomer juist helemaal in mijn element was: actief, ondernemend.' Die grote tegenstelling is weg, sinds ze meebeweegt met het ritme van de natuur. 'De natuur leert dat je in

de donkere maanden meer rust nodig hebt. Zoals planten vanaf de herfst in de rust gaan, door hun bladeren te laten vallen. Alles gaat in de spaarstand.' Dat past Van Baardewijk ook in haar leven toe: minder afspraken in de avonden, meer slapen, het gezellig maken in huis. Cocoonen, noemt ze dat. 'Het is niet erg om je in de winter wat meer terug te trekken. Met onze 24 urreseconomie, en het commerciële kerstfeest waarmee we onszelf in december juist extra druk maken, gaan we tegen de klok van de natuur in.'

Scharnierpunten

Het Keltische jaar is verdeeld in acht delen met telkens een scharnierpunt: vier keer het begin van een seizoen, twee zonnewendes (halverwege de winter en zomer) en twee

Oerbossen zijn nog veel beter in het opslaan van CO₂ dan weten

Talitha den Bok / VK
Amsterdam

■ Zweedse oerbossen nemen veel meer koolstof op dan wetenschappers dachten. Dat maakt uit voor het klimaat, want steeds meer oerbos verandert in jong productiebos voor de houtkap.

Zweeds natuurschoon ondergaat een transformatie. Hectaren ongerept oerbos zijn veranderd in beheerd bos. Daar kappen houthakkers eens

per eeuw een gebied om de groeiende Europese markt van hout en bio-brandstof te voorzien. Maar of dat wel zo goed is voor het klimaat, is de vraag: productiebossen blijken veel minder CO₂ op te nemen dan de oorspronkelijke bossen. De onaangetaste bossen in Zweden houden 72 procent meer koolstof vast dan de beheerde bossen, zo schrijven onderzoekers van de Zweedse Lund Universiteit en de Amerikaanse Universiteit van Stanford in vakblad *Science*. Het verlies

van onaangetast oerbos gaat rap: het tempo ligt zesmaal zo hoog als het verlies van tropisch regenwoud uit de Amazone. Wat verrast: dat verschil zit niet in de bomen, maar in de grond. 'We wisten niet wat we konden verwachten van de bodems', zegt auteur Didac Pascual in een bijbehorend persbericht. 'Maar we zien dat de oerbossen meer koolstof opslaan in hun bodem dan productiebossen doen in bomen, dood hout, en bodems bij elkaar.'

Koolstofopslag is belangrijk voor het klimaat: hoe meer koolstof vastligt in bomen of de grond, hoe minder CO₂ vrijkomt in de lucht. Experts concludeerden eerder al dat oerbossen beter CO₂ opslaan dan beheerde bossen. Maar volgens dit onderzoek is het verschil 2,7 tot 8 keer zo groot als men aannam. 'Dat is eerder nooit zo uitgebreid in kaart gebracht', zegt Pieter Zuidema, hoogleraar bosecologie aan de Wageningen Universiteit. 'Als je zulk bos kapt, verlies je die koolstofopslag niet alleen boven-

gronds, maar ook ondergronds.' In de noordelijke oerbossen breken decennialang takjes, naalden en twijgjes af, of vallen dode stammen om. Dit alles verzamelt zich op de grond. 'Schimmels breken dit dode hout af', vertelt Zuidema. 'Maar doordat het in Zweden koud is, gaat die afbraak langzaam. Hierdoor bouwt de koolstof in de bodem langzaam op.' Waarom de bodem van productiebossen minder koolstof opslaat, is nog niet duidelijk. Een paar ideeën van de wetenschappers: er komt

equinoxen (halverwege de lente en herfst). Die punten in de tijd waren een houvast voor de Kelten, oude volkeren die ver voor het christendom leefden in Schotland en Ierland. Het jaarritme vertelde hun wanneer ze moesten zaaien en oogsten, wanneer het tijd werd om te rusten en naar binnen te keren. Een nieuwe dag begint voor de Kelten, net als bij de Joden, op de avond bij zonsondergang. Zo komt de dag uit de nacht voort, wat symboliseert dat we vanuit duisternis naar het licht onderweg zijn. Toen na het begin van de jaartelling de eerste monniken en pelgrims het christendom naar Schotland en Ierland brachten, omarmden zij die Keltische leefwijze. ‘Zij vonden dat getuigen van God’, zegt Van Baardewijk. Hoe anders was dat aan onze kant van de Noordzee, waar de monnik Bonifatius een boom omhakte: de Donareik. Het punt dat hij maakte: de natuur is geen God. ‘De eerste christenen troffen een wereld aan die als magisch en betoverd werd beleefd. Dat hebben zij ontmanteld. Maar daardoor zijn we de zon, de maan en de sterren een beetje uit het oog verloren’, zegt ze. Westerse christenen zijn sterk beïnvloed door Augustinus, die ervan uitging dat de mens al bij de geboorte schuldig staat tegenover

■ **‘De eerste christenen troffen een wereld aan die als magisch en betoverend werd beleefd. Dat hebben zij ontmanteld. Maar daardoor zijn we de zon, de maan en de sterren een beetje uit het oog verloren.’**

God en daarom Jezus nodig heeft. De Keltische christenen kijken veel minder juridisch en niet alleen individueel maar ook kosmisch naar verzoening. Pelagius, een Keltische monnik en tijdgenoot van Augustinus, stond daar heel anders in, zegt Van Baardewijk. ‘Hij zei dat we als mensen onderdeel zijn van Gods goede schepping. Ja, we maken fouten, en je kunt uit contact raken met God. Er kan verstoring ontstaan, maar er is heling mogelijk. Dat kan via Jezus, die de hele kosmos met zich heeft verzoend. Volgens mij had die Pelagius het beter begrepen dan Augustinus.’ Nu is er een kentering gaande, denkt Van Baardewijk. Ze ziet het bijvoorbeeld aan de groei van het aantal Groene Kerken, die zich inzetten voor klimaat en duur-

zaamheid. En aan de opkomst van ecotheologie, aangejaagd door klimaatverandering. Maar ook christelijke initiatieven als de natuurbeweging A Rocha, de Micha-zondag en plekken zoals klooster Nieuw Sion of boerderij de Eemlandhoeve, waar geloof en zorg voor de natuur gecombineerd worden. De klok van de natuur nadert op dit moment een scharnierpunt: de lente-equinox. Buiten het bezoekerscentrum staan struiken met lichtroze en witte bloesem rijkelijk te bloeien, terwijl knoppen aan de bomen getuigen van wat komen gaat. Volgens de Keltische kalender zijn we al halverwege de lente, terwijl die volgens de ‘normale’ kalender nu pas begint.

Thin places
Naast het jaarritme spelen in het Keltische christendom *thin places* een rol: ‘dunne’ plekken waar de hemel en aarde elkaar lijken te raken. Waar het makkelijker is iets van God te ervaren. Van Baardewijk kent zulke plekken. Zoals de Ludgeruskerk bij Elburg. Daar, langs de dijk van het Veluwemeer richting Doornspijk, staan lage muurtjes op de oude contouren van een kerk uit de achttiende eeuw. ‘Daar ben ik vaak naartoe gelopen toen ik in Elburg woonde. Dan ging ik daar zitten mijmeren en schrijven en voelde ik: dit is een plek van God, jaren en eeuwen lang door mensen bezocht. Maar omdat er nu geen muren meer staan, kan de wind er lekker doorheen blazen, kun je de lucht er vrij zien, de vogels en het water.’ Heeft God daar tot haar gesproken? Op die vraag valt ze even stil en aarzelt ze. ‘Ja’, zegt ze, maar die ervaring ligt voor haar op een kwetsbaar terrein. Na haar scheiding kwam Van Baardewijk uit de kast en ging ze met een vrouw verder. De viering van hun huwelijk hielden ze op de resten van die oeroude Ludgeruskerk. Tijdens de dienst was er spontaan een jongetje met het syndroom van Down tussen het gezelschap komen zitten, vertelt Van Baardewijk. ‘Wij hadden hem niet opgemerkt, omdat we met onze rug naar de doorgang zaten. Achteraf zei mijn moeder, die best een beetje moeite had met dit huwelijk, dat het leek alsof er een engel binnenkwam.’ Het raakt haar nog altijd. Buiten het bezoekerscentrum legt Van Baardewijk nog even haar hand op een enorme beuk, waarvan alleen de stam nog overeind staat. Jonge scheuten verraden dat er nog leven zit in deze gekortwiekte gigant. De knoppen staan bol van wat komen gaat.

advertenties

BEDANKT VOOR UW STEM!

We zijn er verwonderd over dat de groei van de SGP zo stevig doorzet. We deden in 100 gemeenten mee en kregen op een aantal plekken - vooral in het hoge noorden - voor het eerst voet aan de grond. Onze partij bestaat ruim 100 jaar, maar blijft blijvend relevant. Iedere gemeente is gebaat bij betrouwbare, helder christelijke politiek.

Na de Heere hartelijk dank aan al onze stemmers en ook aan de vele enthousiaste SGP’ers die campagne voerden. Het elan en de verbondenheid in de partij doen goed.

Dick van Meeuwen
partijvoorzitter

Ontdek de Franse Dordogne vanaf vakantiepark La Draille!

beter uit

VAKANTIEPARKEN

Nieuwe luxe chalets en lodgetenten in 2026!

Bekijk ze hier: ➡

De leukste christelijke vakantieparken vind je op:

www.beteruitvakantieparken.nl

schappers dachten

minder dood hout op de grond terecht, aangelegde greppels en machines verstoren de bodem, of er leven andere micro-organismen.

Duidelijk pleidooi
Een groot deel van de onderzoeksgegevens was al beschikbaar, maar de Zweedse onderzoekers hebben ook eigenhandig koolstofmetingen in ruim 200 bossen gedaan. Zuidema legt uit hoe dat werkt: ‘Je meet met een lintje en een laser hoe groot een boom is. Dat reken je

met een formule om naar koolstof. Om de grond te onderzoeken stuur je een schep aarde naar een lab, waar ze de hoeveelheid koolstof meten.’ De onderzoekers benadrukken dat doorgaan met het huidige bosbeheer, met het kappen van oerbos, grote gevolgen heeft voor het klimaat. ‘Het pleidooi van de auteurs hier is duidelijk’, zegt ook Zuidema. ‘Als we om het klimaat geven, moeten we de oogst van hout uit oerbossen beperken.’

Beperkingen Amerikaanse satellietbedrijven zorgen voor vertraging in verificatie Iran-oorlog

Laurie Treffers / VK
Amsterdam

■ Twee grote Amerikaanse satellietbedrijven beperken de toegang tot beelden van de Iran-oorlog, waardoor de verificatie wordt vertraagd. Wat blijft er nog zichtbaar in oorlogstijd?

Planet Labs en Vantor hebben nog altijd geen beelden gedeeld van de schade aan het Iraanse olie-eiland Kharg. De commerciële satellietbedrijven voerden de afgelopen twee weken beperkingen in. Zo stelde Planet, dat normaliter dagelijkse satellietbeelden verkoopt aan overheden, bedrijven en media, een wachtperiode van twee weken in voordat het satellietbeelden van Iran, de Golfstaten, Irak en Koeweit publiceert. In een mail aan klanten, waartoe ook *de Volkskrant* behoort, schrijft Planet dat het 'proactieve maatregelen neemt om ervoor te zorgen dat onze beelden niet tactisch worden ingezet door vijandige actoren'. Het besluit werd genomen na 'overleg met ex-

perts binnen en buiten de overheid', maar zou niet doorgevoerd zijn na 'een instructie of verplichting door een overheid'. Een woordvoerder van Vantor schrijft dat er beperkingen gelden voor 'wie nieuwe beelden mag aanvragen of historische beelden mag kopen van gebieden waar Amerikaanse, NAVO- en andere geallieerde strijdkrachten actief zijn'. Vantor zegt onafhankelijk te bepalen wanneer beperkingen worden doorgevoerd. Het bedrijf deelt nog wel regelmatig een selectie aan satellietbeelden met media, maar die beelden zijn vrijwel altijd van schade op Iraans grondgebied.

Belang van satellietbeelden
Het gevolg is dat het moeilijker is om snel te verifiëren wat er in de oorlog gebeurt. Op zaterdagochtend voerde het Amerikaanse leger volgens president Donald Trump 'een van de krachtigste bombardementen in de geschiedenis van het Midden-Oosten uit'. Het doelwit was het eiland

Kharg, van groot belang voor de olie-export van Iran. Pas drie dagen later komen de eerste satellietbeelden via de European Space Agency (ESA) naar buiten en kan de schade onafhankelijk geverifieerd worden. Ook het Europese bedrijf Airbus publiceert nog satellietbeelden van de regio, maar die zijn vaak minder snel publiekelijk beschikbaar. Door de internetblokkade in Iran, maar ook door strenge censuurregels waar burgers in de Golfstaten zich aan dienen te houden, komt er weinig beeld van de Iran-oorlog naar buiten. Journalisten en onderzoekers zijn sinds het begin van de oorlog daarom sterk afhankelijk van commerciële satellietbeelden om in kaart te brengen wat er daadwerkelijk gebeurt. Satellietbeelden waren eerder in deze oorlog van groot belang bij het verifiëren van informatie. Zo lieten satellietbeelden in aanloop naar de oorlog zien hoe de Amerikanen hun troepen in de regio opbouwden. Toen de VS en Israël op 28 februari

operatie Epic Fury begonnen en het complex van ayatollah Khamenei aanvielen, was het eerste harde visuele bewijs van die schade een satellietbeeld dat in handen kwam van *The New York Times*. Na de raketaanval op de meisjesschool in Minab op diezelfde dag circuleerde online de lezing dat het zou gaan om een verdwaalde Iraanse raket. Satellietbeelden toonden al snel aan dat er zes andere inslagen in het gebied waren geweest, wat wijst op een gecoördineerde precisieaanval. Op basis van de bewijsstukken die volgden, is het zeer waarschijnlijk dat een Amerikaanse raket verantwoordelijk was voor de dood van minstens honderd burgers, onder wie veel kinderen.

Commercieel eigenbelang
De beperkingen zijn ingevoerd vanwege commercieel eigenbelang, denkt Victoria Samson, hoofd ruimteveiligheid bij de Amerikaanse denktank Secure World Foundation. Ze wijst erop dat de Amerikaanse overheid de grootste klant van zowel

Planet als Vantor is. 'Ze hebben er een zakelijk belang bij om niets te doen dat tegen de belangen van die klant ingaat.' De beperkingen hebben weinig te maken met het daadwerkelijke risico op schade die Iraniërs kunnen aanrichten op basis van Amerikaanse satellietbeelden, aldus Jeffrey Lewis, professor internationale veiligheid bij het Middlebury Institute of International Studies. Hij denkt eerder aan angst voor mogelijke reputatieschade onder een 'grillige' Amerikaanse overheid. 'Als Iran een militaire aanval uitvoert die de regering-Trump in verlegenheid brengt, zullen mensen op zoek gaan naar een zondebok. En ik vermoed dat satellietbedrijven vrij hoog op die lijst van potentiële zondebokken staan', aldus Lewis. Hoewel het snelle zicht op de oorlog in Iran dankzij Europese satellietbedrijven nog niet helemaal is verdwenen, zorgt het wel voor vertraging voordat claims van strijdende partijen geverifieerd kunnen worden. 'Ondanks een vertraging komt de waar-

advertentie

SPREEKANGST MASTERCLASS

Je oefent al jaren. En toch blokkeert het **nog steeds**.

Niet méér oefenen. Maar anders begrijpen
Dan verdwijnt de angst van binnenuit.

Spreekangst gaat niet weg door harder je best te doen. Het verdwijnt als je begrijpt wat er echt speelt. In de Spreekangst Masterclass ontdek je wat dit is. Twee dagen. Blijvend resultaat.

Pieter & Betsie Frijters
SPREEK.nl – Waar leiders leren spreken

Mozartlaan 54, 2742 BN Waddinxveen
www.spreek.nl | info@spreek.nl | 0182-612345

Een satellietbeeld van 11 maart van Vantor toont de schade aan de Iraanse luchtmachtbasis Havadarya. beeld: ANP

heid uiteindelijk alsnog naar buiten', zegt Lewis. Voorheen hadden met name westerse overheden en commerciële bedrijven toegang tot satellietbeelden.

'Maar we zien in deze oorlog dat er satellietbeelden worden verspreid door de Chinezen en Russen', zegt Samson. 'Dat is nu de uitdaging: je kunt wel als Amerikaans bedrijf be-

perkingen invoeren, maar die mogelijkheid ligt niet meer exclusief bij hen.' 'We zien sinds het begin van de oorlog in Gaza in 2023 dat dit soort be-

perkingen vaker voorkomt', zegt Manisha Ganguly, onderzoeksjournalist bij *The Guardian*. Ze promoveerde in 2022 op het gebruik van openbronnenonderzoek (osint) in conflictver-

■
'Bij een aanval die de regering-Trump in verlegenheid brengt, staan satellietbedrijven hoog op de lijst van zondebokken.'

Jeffrey Lewis

slaggeving. 'Voor de Gaza-oorlog zijn er ook voorbeelden van commerciële bedrijven die satellietbeelden van hoge resolutie aan banden leggen in conflicten waarbij hun grote klanten, zoals overheden en legers, betrokken zijn.'

Hoge resolutie

Satellietbedrijf Planet Labs voerde eind 2023, aan het begin van de Israëlische grondinvasie na de aanval van Hamas op 7 oktober van dat jaar, ook tijdelijk een vertraging van dertig dagen in voordat het satellietbeeld van hoge resolutie van de Gazastrook publiceerde. Pas sinds 2020 mogen Amerikaanse bedrijven satellietbeelden van Israël en de bezette gebieden in aanzienlijk hogere resolutie verkopen. Het Kyl-Bingaman Amendement, een Amerikaanse wet uit 1997, verbood dat lange tijd. Planet Labs reageerde ondanks herhaaldelijke verzoeken niet op vragen van *de Volkskrant*. Vantor liet weten momenteel geen vragen te beantwoorden.

advertentie

SEIZOENS AFTRAP!

28 maart

Hapjes van de BBQ

Geniet van een lekker drankje & hapje van de BBQ terwijl je onze nieuwe collectie ontdekt.

Rad van Fortuin

Draai en maak kans op mooie prijzen! Geldig bij een aankoop v.a. €800 in onze showrooms.

Nieuwe collectie

Onze showrooms staan vol met nieuwe tuinmeubelen. Kom langs en laat je inspireren!

Stapelkorting!

Alleen op a.s. zaterdag 28 maart: **€80 korting** voor elke €800 die je besteedt. **De korting loopt op!**

€80 KORTING!

Voorbeeld

€800 - €1599	€80
€1600 - €2399	€160
€2400 - €3199	€240
€3200 - €3999	€320

advertentie

COLUMN

Verbinding op een bankje

Edwin Visser
(directeur Programma's bij ZOA)

Ze zat op een bankje in een Oekraïens dorp, vlakbij de frontlinie. Ze wenkte me om naast haar te komen zitten. Wat ik nooit meer vergeet zijn haar diepe rimpels, als lijnen die het verhaal van haar leven vertelden. In de snijdende winterkou vertelde ze hoe Russische soldaten hun straten waren binnengetrokken. Hoe het opeens stil werd. Hoe angst een vaste gast werd. En hoe diezelfde soldaten later weer vertrokken.

Na de oorlog moet je terugkomen, zei ze. Dan kom je bij mij thuis. Nu kan dat niet, want de verwarming is kapot. Maar na de oorlog vieren we samen de vrede. Ze zei het zonder twijfel. Alsof vrede niet iets is dat je moet afwachten, maar iets dat je alvast een stoel aan tafel geeft.

Sinds dat gesprek is de vrede alleen maar verder weg geraakt. Oekraïne strijdt voort. En in het Midden-Oosten ontbrandde een nieuwe oorlog. Soms lijkt het nieuws een onafgebroken stoet van pijn en verlies.

“Soms lijkt het nieuws een onafgebroken stoet van pijn en verlies.”

Toch denk ik vaak aan die vrouw op dat bankje. Aan haar ogen, die meer reden hadden voor wanhoop dan voor hoop, maar die toch het licht kozen. Voor één moment ging haar hart open. En het mijne ook. Er was verbinding. Mens tot mens.

We leven in een wereld waar het recht van de sterkste en eigenbelang overheersen. Leaders vertrouwen op raketten en drones voor hun overwinning. Het zijn de moderne paarden waarvan Psalm 33 zegt dat ze valse hoop geven en niet kunnen bevrijden. Geen enkel wapen biedt uiteindelijk de redding die mensen zoeken.

Maar diezelfde psalm fluistert dat echte veiligheid bij God te vinden is. Dat Zijn ogen rusten op wie op Hem vertrouwen. Dat Hij redt, juist wanneer de nacht donker is en angst groot. Die gedachte heb ik nodig. Misschien u ook.

Hoop vindt soms onverwacht een weg. Zoals het meisje in Jemen van wie ik een tekening kreeg. Een vredesduif, zorgvuldig ingekleurd, met daarbij geschreven shukran, dankjewel. Of de man in Mosul, Irak die, staand op de puinhopen van de stad, kinderen hielp hun angsten te tekenen en uit te beelden. Creativiteit als een begin van heling.

Ik weet niet of ik de vrouw uit Oekraïne ooit weer zie. Maar haar woorden draag ik mee. Soms is een blik genoeg, of een handdruk, of een kort gesprek in de kou. Verbinding ontstaat juist daar waar je het niet verwacht.

Deze week gaan elfduizend collectanten voor ZOA langs de deuren. Het is zo veel meer dan geld in een bus. Het is een gebaar dat zegt dat we bewogen blijven. Dat we ons openstellen om ons te laten raken. Dat we ons verbinden met mensen die hoop vasthouden, vaak onder veel moeilijker omstandigheden.

Geven is deel worden van een groter verhaal. Het verhaal van Gods Koninkrijk, dat begint met kleine daden van barmhartigheid. Als we vanuit die bewogenheid geven, is elke gift goud waard.

Neergeschoten man in Schoonhoven is Iraanse activist en politiemedewerker

Bert Meindertsma
Huib Modderkolk / VK
Amsterdam

■ De Iraanse man die donderdagochtend in Schoonhoven is neergeschoten, is een medewerker van de ICT-afdeling van de politie. Dat meldt de politie. Volgens bronnen van de Volkskrant is hij een uitgesproken tegenstander van het Iraanse regime.

De 36-jarige man werd in de vroege ochtend zwaargewond aangetroffen in een woonwijk in Schoonhoven. Buren vertelden aan het AD dat de man ongeveer zes jaar in Nederland woont, met zijn vrouw en kind. De politie noemt het een 'grote klap'. 'In de eerste plaats voor zijn familie en naasten. Maar ook voor zijn directe collega's van de ICT-organisatie van het Politiediensten-centrum en uiteindelijk voor alle politiemedewerkers.' De Iraanse IT'er heeft tienduizenden volgers op Instagram en is beheerder van een Telegram-kanaal waar hij zijn steun uitspreekt voor de Amerikaanse en Israëlische bombardementen op Iran. In de Iraanse gemeenschap in Nederland lijkt hij relatief onbekend te zijn.

Niet de eerste keer

Het is niet voor het eerst dat een Iranier in Nederland wordt neergeschoten. In 2015 en 2017 werden twee Iraniers vermoord in Almere en Den Haag. In de zomer van 2024 overleefde de Iraanse activist Siamak Tahmasbi een liquidatiepoging

David van Weel,
Minister van
Justitie en
Veiligheid

in zijn woning in Haarlem. Meerdere verdachten werden aangehouden. In alle drie gevallen vermoedde inlichtingendienst AIVD dat Iran achter de aanslagen zat. Over de laatste liquidatiepoging schreef de AIVD vorig jaar in het jaarverslag dat de aanslag past in 'de werkwijze die Iran al jarenlang toepast: het gebruiken van criminele netwerken in Europa om veronderstelde tegenstanders van het regime het zwijgen op te leggen'. Minister David van Weel van Justitie en Veiligheid (VVD) meldde donderdag op X dat het Openbaar Ministerie 'rekening houdt met alle mogelijke scenario's'. Eerder deze week werd Iran ook al genoemd naar aanleiding van aanslagen bij Joodse instellingen in Amsterdam en Rotterdam. Inmiddels zijn er vijf Tilburgse jongens tussen de 17 en 19 opgepakt, die verdacht worden van het plaatsen van een vuurwerkbom bij een synagoge in Rotterdam. Volgens De Telegraaf hebben drie van hen geen Iraanse, maar een Antilliaanse achtergrond. Ze worden verdacht van het veroorzaken van een explosie en brandstichting met

een terroristisch oogmerk. 'Alles wijst er tot nu toe op dat de jongeren in Rotterdam zijn geronseld. De mogelijkheid dat Iran betrokken is bij deze aanslag wordt nadrukkelijk onderzocht', aldus minister Van Weel in de Tweede Kamer. 'Dat jonge jongens tegen een relatief kleine vergoeding bereid zijn criminaliteit te plegen, is ook een feit.'

Aansturing uit Iran

De nationaal coördinator terrorismebestrijding en veiligheid beschreef vorig jaar hoe criminele jongeren door Iran zijn ingezet om Joodse en Israëlische doelwitten te raken in Zweden. 'In Nederland lijken geen jeugdige criminelen op vergelijkbare wijze te worden aangestuurd vanuit Iran', schreef de NCTV toen nog. 'Wel beschikt het land over criminele connecties die in Nederland activiteiten kunnen uitvoeren. Het gaat hierbij om meer ervaren criminele netwerken. In theorie kunnen deze ook richting Israëlische objecten worden ingezet.' De Nederlandse politie heeft sinds twee jaar een afdeling die zich full-time bezighoudt met spionage en sabotage door buitenlandse staten in Nederland: het Team Statelijke Inmenging. Het team is ook betrokken bij de opsporing van de daders van de aanslagen en het onderzoek naar de liquidatiepoging in Schoonhoven. Het is een teken dat ook de politie vermoedt dat de liquidatiepoging niet alleen het werk van criminelen is.

EU-leiders: snel maatregelen tegen hoge energieprijzen voor burgers en bedrijven

Marc Peepkorn / VK
Brussel

■ De Europese regeringsleiders beloven op korte termijn met maatregelen te komen om de energiekosten voor burgers en bedrijven te verlichten. Die lastenverlichting moet tijdelijk en gericht zijn. Zo moeten begrotings tekorten voorkomen worden.

De Europese Commissie wordt nadrukkelijk gevraagd de lidstaten te helpen bij het opstellen van de nationale hulpplannen. Op korte termijn kunnen de EU-landen de belasting of btw op energie verlagen en de energierekening deels compenseren. Verder komt de Commissie met een voorstel om tijdelijk meer emissierechten vrij te geven, waardoor daalt de prijs voor de uitstoot van CO₂ wat de kosten voor energie-opwekking verlaagt. Tijdens de EU-top donderdag in Brussel benadrukten alle leiders de noodzaak om snel iets te doen aan de energieprijzen. Die zijn fors gestegen door de aanvallen van Israël en de VS op Iran en de daaropvolgende blokkade van de Straat van Hormuz door Teheran. Volgens de Commissie betaalden de EU-landen de laatste twee weken al zeven miljard euro meer voor de import van olie en gas door de onrust in het Midden-Oosten en op de energie-

markten. Naast het verlagen van de energiebelasting, kunnen landen ook de heffingen voor het gebruik van de energienetwerken verlagen. Belastingen en heffingen zijn bij elkaar goed voor gemiddeld een derde van de elektraprijs. De verschillen tussen de EU-landen zijn groot. De Commissie staat de landen ook bij om zeker te zijn dat subsidieplannen maatwerk zijn. Commissievoorzitter Ursula von der Leyen waarschuwde de EU-landen eerder deze week niet dezelfde fout te maken als in 2022, toen de ener-

■ Von der Leyen kondigde een nieuw fonds van 30 miljard euro aan om de benodigde investeringen rond te krijgen.

gieprijzen nog veel hoger waren. Volgens Von der Leyen waren de subsidieplannen van de lidstaten toen te ongericht en te langdurig, wat de Europese belastingbetaler uiteindelijk miljarden euro's kostte. Voor de langere termijn komt de Commissie met voorstellen om het emissiehandelssysteem – waarbij de vervuiler betaalt voor de CO₂-

uitstoot – aan te passen. Von der Leyen zei na afloop van de EU-top dat de gratis emissierechten voor zware industrie niet in 2034 maar pas later beëindigd zullen worden.

Herziening handelssysteem

Verschillende vooral Oost-Europese landen drongen aan op een totale herziening van het handelssysteem. Von der Leyen, gesteund door wettelijke en noordelijke lidstaten, hield dit af. Zij menen dat vergroening van de industrie uiteindelijk de beste manier is om Europa te beschermen tegen de prijsschokken op de fossiele energiemarkt. Dat vereist verdere investering in hernieuwbare energie (wind en zon) en kerncentrales. Von der Leyen kondigde een nieuw fonds van 30 miljard euro aan om de benodigde investeringen rond te krijgen. Daarbij gaat het ook om uitbreiding van de energienetwerken. Nu kunnen op zonnige en windige dagen de producenten van duurzame energie hun stroom niet kwijt. Over een maximumprijs voor gas of een andere manier om de prijs van elektra te bepalen (zonder invloed van het dure gas), lieten Von der Leyen en EU-president António Costa zich niet uit. De Commissievoorzitter zei dat de EU vasthoudt aan het plan om uiterlijk in 2027 alle import van olie en gas uit Rusland definitief stop te zetten.

23 T/M 28 MAART 2026

ZOA Collecteweek

Geef aan de collectant
of op zoa.nl/help

FAMILIEBERICHTEN
Info en opgave via www.ndadventities.nl

Thuisgeroepen, na een lange tijd met Alzheimer, bij haar Hemelse Vader,
mijn geliefde vrouw en zorgzame moeder, oma en over-oma

ANJA FENNA KNOL-SCHOLTEN

Nunspeet, 23 juni 1940 - Putten, 17 maart 2026

Wij zijn diep dankbaar voor wie zij was en wat zij voor ons en anderen betekende.

Nijkerk: Jan Knol

Voorthuizen: Elma en Paul van de Wijngaard

Burlington, Canada: Bert en Ingrid Knol

Smithers, Canada: Arjan en Trisha Knol

Nijkerk: Caroline en Ron van Geelen

Amersfoort: Heleen en Dirk Folkerts

kleinkinderen en achterkleinkinderen

Geen bezoek aan huis

Correspondentieadres:
Frieswijkstraat 24, 3862 BL, Nijkerk

Emailadres: jhknol1@kpnmail.nl

De begrafenis van Anja zal plaatsvinden op: dinsdag 24 maart 2026.

De dankdienst voor haar leven zal gehouden worden in De Kandelaar, Meinsstraat 4a
in Nijkerk. Er is weinig parkeerruimte bij de kerk, dus willen wij u
verzoeken om te parkeren op de parkeerplaats (betaald parkeren) Stadspark Nijkerk.

Tussen 10.15 en 10.45 uur heeft u de gelegenheid om ons te condoleren in de
Kandelaar, waarna de dankdienst voor haar leven zal beginnen om 11.00 uur.
De dankdienst is ook te volgen via:
kerkdienstgemist.nl/stations/481-Christelijke-Gereformeerde-Kerk-Nijkerk

Na deze dankdienst zullen wij Anja begraven op Begraafplaats Oostergaarde in
Harderwijk. Wij zullen vanaf de Petrakerk, Busken Huetlaan 2 in Harderwijk, samen
in een stoet naar de begraafplaats lopen (ongeveer 10 minuten).
U kunt ook daar uw auto parkeren.

Anja houdt van bloemen, u mag een onverpakte bloem meenemen naar
de begrafenis, die we dan op het graf neerleggen.

Na afloop bent u van harte welkom in de Petrakerk.

Overlijdens-
berichten uit
andere bladen:

**Reformatorisch
Dagblad**
16 mrt.: Mathilda
Theodora Kok-van Dijk
te Amerongen (73);
Stijntje Klazina van 't
Oever-van Ittersum te
Kampen (89); Nellie de
Rijke-Valk te Maasdijk
(69);
17 mrt.: Arie Gerrit
Vlot te Rhenen (83);
Jan de Jager te
Sliedrecht (79);
18 mrt.: Dina Qualm-
van den Dool (88);
Derk Compagner te
Staphorst (93);
Christina Wilhelmina
de Bruijn-Kooijman te
Gouda (94).

Trouw
15 mrt.: Marie Agnete
Schjødt Wierda-
Pedersen te
Oldeberkoop (95).

Friesch Dagblad
14 mrt.: Dirkje
Lolkema-Leistra te
St.-Annaparochie (88);
15 mrt.: Maria Helena
Cornelia Labohm te
Leeuwarden (79);
Janke Wagenaar-
Bijlsma te Aldebiltsyl
(74);
16 mrt.: Jan Wierda te
Ljouwert (87);
17 mrt.: Renske Talma
te Buitenpost (93).

“Komt tot Mij, allen die vermoeid en belast zijn,
en Ik zal u rust geven”

Mattheüs 11:28

Bedroefd, maar dankbaar voor alle liefde,
zorg en toewijding die wij van haar mochten
ontvangen, geven wij u kennis
dat door de Heer is thuisgehaald
onze lieve moeder

Janny Boonstra -
Fokkema

* Wijnjewoude, 25 mei 1940
† Leek, 19 maart 2026

Joop Boonstra †
Theun †
Jannes
Theunis Johan
Renny

De dankdienst voor haar leven wordt gehouden
op woensdag 25 maart om 13.00 uur in de
NGK Centrumkerk, Tolberterstraat 24 in Leek.
U bent vanaf 12.30 uur welkom
om de familie te condoleren.

Aansluitend aan de dankdienst vindt
de begrafenis plaats op de
begraafplaats in Midwolde.

Na afloop is er gelegenheid elkaar te ontmoeten
en na te praten in de NGK Centrumkerk.

Correspondentieadres:
Troelstraweg 53
9801 KS Zuidhorn

God heeft Zijn enige Zoon gegeven.
Iedereen die in Hem gelooft, zal eeuwig leven.

Op Zijn tijd heeft God onze oudste zus, schoonzus
en tante thuisgehaald,

Jantje Boonstra - Fokkema

Appelscha: Doeke en Jeltsje Fokkema
Waskemeer: Klaas en Seike Fokkema
Stellendam : Reina en Piet Miedema
Drachten : Jan en Jitske Fokkema
Drachten: Johanna Veenstra
(Roelof in liefdevolle herinnering)

neven en nichten

Wij wensen de kinderen Jannes, Theunis Johan en
Renny veel sterkte en Gods nabijheid voor de
komende tijd.

“Want wij weten dat wanneer onze aardse tent, het
lichaam waarin wij wonen, wordt afgebroken, we van
God een woning krijgen: een eeuwige niet door
mensenhanden gemaakte woning in de hemel.”
2 Cor 5:1 NBV

Heel verdrietig zijn wij dat door de Here is
thuisgehaald, onze geliefde schoonzus

Greet van Barneveld-Roest

Met bewondering hebben we gezien hoe liefdevol
onze broer Kees de afgelopen 20 jaar voor Greet
heeft gezorgd. We bidden dat Kees, de kinderen en
kleinkinderen troost mogen vinden in Gods belofte
van het Eeuwige Leven met Hem, waaraan Greet
nu al deel mag nemen.

Langerak: Anneke de Hoop- van Barneveld
Henk de Hoop †
Langerak: Willie de Hoop- van Barneveld
Kees de Hoop †
Langerak: Bert van Barneveld
Zwanny van Barneveld- Agema
Haren: Jaap van Barneveld
Brigitte van Barneveld- Agema
(achter) neven en nichten

Almere, 17 maart 2026.

Wij willen u hartelijk danken voor het meeleven
dat we mochten ervaren na het overlijden van
mijn zorgzame vrouw en onze lieve moeder,
oma en grootoma

Reina Doornbos - Bouwman

De vele kaarten, berichtjes en bezoeken hebben ons
goed gedaan!

Garmt Doornbos
Kinderen, kleinkinderen en achterkleinkinderen

Zij raken niet vergeten
die over zijn gegaan
tot U, want in hun heden
bewaart Gij hun bestaan.
Hun namen zijn verzekerd
in uw gedachtenis.
Gij zult ze blijven spreken
tot die Dag aan zal breken
waarop het wachten is.

Willem Barnard (1920 - 2010)

FAMILIEBERICHTEN
Info en opgave via
www.ndadvertenties.nl

Geworteld en geborgen in de liefde van God

Danielle van de Koot-Dees

23 augustus 1981 - 18 maart 2026

Danielle was liefdevol, inspirerend en wijs.
We zijn intens verdrietig en zullen haar enorm missen.

Moeder van Anna, Stine en Tobias
Echtgenote van Sander

Dochter van Jan en Janny Dees
(Schoon)zus van Joram en Ellen, Esther †, Tim en Margje

Schoondochter van Wouter en Aartje van de Koot
Schoonzus van Thea en Peter, Jessica en Gerard †

Tante van Joakim, Loïs, Jonathan, Nora, Bram,
Ester, Christian, Lucas, Teijl en Lima

Correspondentieadres:
Noah Uitvaartbegeleiding, ter attentie van familie Van de Koot
Alberdingk Thijmlaan 1, 2741 AA Waddinxveen

Op woensdagavond 25 maart van 19.00 tot 20.30 uur is er gelegenheid om de familie te condoleren in de Sint Janskerk, entree kostersingang tegenover Achter de Kerk 15, Gouda.

De afscheidsdienst wordt gehouden op vrijdag 27 maart in de Sint Janskerk in Gouda om 12.30 uur. Voorafgaand is er van 11.30 tot 12.15 uur koffie en thee.

De begrafenis vindt plaats in besloten kring.

We vinden het fijn als u een geschreven herinnering aan Danielle of wens voor de familie wilt meenemen.

Met groot verdriet hebben wij kennisgenomen van het overlijden van

Danielle van de Koot-Dees

*Oud-Praeses en erelid der
Navigators Studentenvereniging Amsterdam*

Met haar betrokkenheid, toewijding en visie heeft zij mede gevormd wie wij vandaag de dag zijn. Haar inzet, zowel in goede als in moeilijke tijden, zal nooit worden vergeten.

Onze gedachten gaan uit naar Sander, familie en dierbaren.

Wij wensen hen veel sterkte toe in deze moeilijke tijd.

Het bestuur, namens de leden der NSA

We zijn intens verdrietig over het overlijden van ons redactielid

Danielle van de Koot-Dees

Gedurende ruim tien jaar was Danielle lid van de redactie van *Wapenveld*. In haar bijdragen aan ons tijdschrift liet ze op een fijnzinnige en ongedwongen manier de waarde van de christelijke traditie zien voor de opvoeding.

Wij zullen de inbreng van Danielle missen.

We wensen haar man en kinderen, ouders en verdere familie de nabijheid en troost toe van onze hemelse Vader.

Redactie *Wapenveld*

*Further up and further in
C.S. Lewis – The Last Battle*

Wij zijn verdrietig door het overlijden van onze dierbare vriendin

Danielle van de Koot-Dees

Wat zullen we haar liefde en betrokkenheid bij ons gezin missen! Ons hart en onze gedachten zijn bij Sander, Anna, Stine en Tobias.

Guido en Christel van Voornveld-de Pender
Eline
Thijs
Noor

Verdrietig en stil zijn wij om het overlijden van

Danielle

geliefde vrouw van onze goede vriend Sander, liefdevolle moeder van Anna, Stine en Tobias.

*“Von guten Mächten wunderbar geborgen,
erwarten wir getrost, was kommen mag.”*
Dietrich Bonhoeffer

Wij staan naast jullie in dit grote gemis.

Frans en Anne
Jan en Christine
Jeroen en Eline
Rik en Marjolijn
Rutger-Jan en Baukje

Met ontroering ontving onze hogeschoolgemeenschap het bericht van het heengaan van onze geliefde en gewaardeerde collega

Daniëlle van de Koot-Dees

Haar persoon en werk werden gekenmerkt door zuiverheid, integriteit en de wens optimaal bij te dragen aan de vorming van onze studenten. Als associate lector onderzocht zij veel aspecten van pleeg- en gezinshuizorg. In haar ziekte vertrouwde zij op Christus en wist zich in Zijn liefde geborgen. We gedenken Daniëlle met groot respect en waardering. We bidden dat de God van het opstandingsleven haar jonge gezin troost en veel kracht geeft in deze bewogen periode.

Mede namens de Directie, Team Sociale Studies en Team Onderzoek,

College van Bestuur Christelijke Hogeschool Ede

Jan Hol, Jannette Meiling, Pieter Oudenaarden

Ons bereikte het verdrietige bericht dat oud-collega

Danielle van de Koot-Dees

op 44-jarige leeftijd is overleden.

Van 2007 tot 2012 was zij als promovendus Praktische Theologie verbonden aan de Protestantse Theologische Universiteit. Wij mochten haar kennen als kundig onderzoeker die zich met grote liefde voor God, kinderen en kerk wijdde aan haar onderzoek.

Onze gedachten en ons medeleven gaan uit naar haar man en kinderen en allen die haar missen. We wensen hen veel sterkte.

Namens de Protestantse Theologische Universiteit, prof. dr. Martha Frederiks, rector

Met verslagenheid hebben wij kennisgenomen van het overlijden van onze collega

Adelino Correia Leitao

We hebben Adelino als een hele fijne collega ervaren. Wij zullen hem dan ook gaan missen, als mens en als collega.

Wij wensen zijn familie en naasten heel veel kracht en sterkte toe.

Directie en medewerkers
Atalian Nederland

Dank voor uw meeleven en betrokkenheid bij het overlijden van mijn lieve man, onze heit en pake

Tjeerd Lap

Het was overweldigend hartverwarmend en heeft ons ten diepste bewogen en bemoedigd.

Met de wetenschap dat God de Regisseur was èn is gaan wij onze weg met Hem.

Jannie Lap-van der Sluis
Kinderen en kleinkinderen

Drachten, maart 2026

Het wezenlijke van de liefde is niet dat wij God hebben liefgehad, maar dat Hij ons heeft liefgehad en zijn Zoon heeft gezonden om verzoening te brengen voor onze zonden.

1 Johannes 4:10

In dit vaste vertrouwen heeft geleefd en is gestorven mijn innig geliefde en zorgzame vrouw

Annie Moedt-Mennen

☆ Stadskanaal,
7 mei 1942

† Hoogezand,
18 maart 2026

58,5 jaar

Rieno Moedt

De dankdienst voor haar leven, waarvoor u wordt uitgenodigd, zal Deo Volente worden gehouden op dinsdag 24 maart om 13.00 uur in de Nederlandse Gereformeerde Kerk “De Ark”, Rembrandtlaan 194 in Hoogezand, waarna de begrafenis zal plaatsvinden op de begraafplaats te Slochteren, Hoofdweg 108 (achter de kerk). Na afloop is er in “De Ark” een informeel samenzijn waar u in de gelegenheid bent om te condoleren.

De dienst is online te volgen via kerkdienstgemist en www.bertvandijken.nl.

Correspondentieadres:
Acacialaan 11, 9603 DP Hoogezand

Zie, "Ik maak alle dingen nieuw"
Openbaring 21 vers 5

Op Zijn tijd heeft de Here uit dit leven weggenomen onze lieve zus, schoonzus en tante

Annie Moedt-Mennen

Wij bidden Rieno troost en kracht toe van de Here.

Marry Bos-Mennen

Corrie en Klaas de Weert-Mennen

Neven en nichten
In liefde gedenken wij hen die ons zijn voorgegaan:
Henk en Fenny, Herman en Miny,
Jan en Detta, Eelke, Diny

Maart 2026

Thuisgekomen bij haar God en Vader onze schoonzus

Annie Moedt-Mennen

Veel lichamelijke moeiten en zorgen waren er in haar leven, maar toch stond ze samen met Rieno altijd voor iedereen klaar.

Psalm 37-5
Laat je leiden door de Heer. Vertrouw op Hem.
Hij zal je helpen.

Deze woorden mogen Rieno en ons tot troost en bemoediging zijn.

Slochteren: Thies en Trijntje Moedt-Veldman

Tuk: Jannie Moedt-Bosma

Zuidlaren: Tjibbe van Til

neven en nichten

In herinnering: Klaas en Gretha

Psalm 23: de Heer is mijn Herder.

Door onze hemelse Vader is thuisgehaald, Annie Moedt-Mennen,

tante Annie

We gedenken haar als een liefdevolle tante.

Ze stond altijd klaar voor onze familie, in het bijzonder tijdens de ziekte en na het overlijden van onze vader Marthijn.

Sybrand en Linda
Dirk en Nelleke
Tanja
Sita
Michiel †
Marjanne en Rynald

De Heere houdt de wacht over je gaan en je komen van nu tot in eeuwigheid (ps 121: 8)

De Heere heeft toch zich genomen onze lieve vriendin en tante

Annie Moedt-Mennen

We zijn dankbaar dat wij zolang bevriend mochten zijn.

Assen: Wilt en Limke Bergsma
en kinderen

Psalm 23

De Here nam tot Zich, onze lieve vriendin en tante

Annie Moedt

Ze heeft veel voor ons mogen betekenen. We zullen haar missen. We wensen (oom) Rieno kracht toe om deze weg alleen verder te gaan. We bidden dat hij Gods zorg elke dag mag ervaren.

Koos en Biny van Yren

Willeke en Erik
Jacqueline en Roel
& kinderen

Romeinen 8: 39

“Niets zal ons kunnen scheiden van de liefde van God.”

Na een laatste intens ziekbed heeft de HEER Thuisgehaald onze goede vriendin

Annie Moedt - Mennen

Na 60 jaar samenzijn staat Rieno nu voor de moeilijke taak zijn leven verder vorm te geven. Wij hopen hem daarin te steunen.

Erik en Marian Beens
Geert Jan en Tity Berghuis
Hans en Harriëtte Holsappel
Koop en Hanneke † Kamminga
Henk en Jannie Penninga
Tjerk en Marja Riemersma
Arjen en Thea van der Scheer
Gerrit en Minke Veldkamp
Gerhard † en Gerda van der Worp

Hoogezand, 18 maart 2026

Psalm 23 ‘de Heer is mijn Herder’

God heeft thuisgehaald Zijn geliefde kind

Alie Teunissen

* 26 november 1936 te Schiebroek
† 16 maart 2026 te Zuidhorn

Gehuwd geweest met Bram Mulder † 1 april 1985
Gehuwd geweest met Arrie Okken † 6 december 2015

Wij zijn erg verdrietig, maar vooral dankbaar voor alle liefde en zorg waarmee zij ons altijd omringt heeft

Rob en Joke Mulder - Ezinga
Margreet en Siert, Jarno, Sanne, Sophie
Bram en Noor, Josefien, Job, Lotte
Robert en Yvonne, Zoë
Annemiek en Marthias, Mats, Elise

Rudy Mulder en Geesje Akkerman

Marianne en Arie Jonker - Mulder
Martijn en Alicia, Rosan, Marie, Evan
Leonie, Jaylinn
Sander en Seb
Julia en Pascal, Mason

Richard Mulder en Petra Moedt
Sam en Marleen
Maria en Tijmen

Een dankdienst voor haar leven wordt gehouden op dinsdag 24 maart om 11:00 uur bij Rietland, Oosterseweg 62 in Zuidwolde. Vanaf 10:15 uur bent u van harte welkom.

Na de samenkomst zal de begrafenis plaatsvinden op het Selwerderhof, Iepenlaan 204 in Groningen.

Daarna wordt u uitgenodigd om bij Rietland na te praten onder het genot van een hapje en een drankje.

Neem gerust een onverpakte bloem mee naar Rietland.

De dienst is live te volgen via <https://vimeo.com/event/5805118/a0cfce87b3>

Correspondentieadres:
Rob en Joke Mulder, Tjariet 79, 9746 PG Groningen

Voor alle lieve woorden en het hartverwarmende meeleven rond het overlijden van onze moeder, oma en omama

Ina Pilon-Bol

willen we hartelijk dankzeggen. Het heeft ons enorm goed gedaan.

God die haar toevlucht was, nam haar bij de hand en leidde haar door dit leven heen om nu voor eeuwig bij Hem te zijn.

Hierin vinden wij troost.

Kinderen, klein- en achterkleinkinderen.

Capelle aan den IJssel, maart 2026

OPINIE&DEBAT

BLIK OP DE WEEK

De grote Oscarshow van Hollywood trekt steeds minder kijkers. ‘Het is een pseudo-gebeurtenis’

Tijdens de Oscars zijn het allemaal glimlachen en mooie toespraken voor zogenaamd de beste films ooit. In de wandelgangen weet men echter beter. **beeld: Getty / Richard Harbaugh**

Moet je een film zien omdat hij een Oscar won? De prestigieuze filmprijs verloor de afgelopen drie decennia fors aan populariteit. Volgens Matthijs Tieleman laat de jaarlijkse Oscaruitreiking iets zien van de crisis van de filmindustrie in Amerika.

In 1961 schrijft de Amerikaanse historicus Daniel Boorstin in zijn boek *The Image* over een hotel dat zijn jubileum viert. Het hotel stelt een comité in van lokale rijke mensen dat een feestmaal organiseert om het belang van het hotel voor de gemeenschap te benadrukken. Het comité schakelt op zijn beurt de media in om het jubileum aan te kondigen. Maar, zo stelt Boorstin, de viering van het hoteljubileum is eigenlijk geen echte gebeurtenis. Het is een pseudo-event ofwel een pseudo-

gebeurtenis. Het moment was vooraf gepland en dus kunstmatig. Als het hotel zo belangrijk was voor de gemeenschap, waarom moest het dan een comité instellen en had het de pers nodig om de gemeenschap te informeren? Het doel van het hotel was om in het nieuws te komen met een geplande, in plaats van spontane gebeurtenis, om zichzelf in een goed daglicht te zetten. In een visueel georiënteerde wereld zoals de onze, waarin beeld en geanticipeerd drama van een gepland moment veel aandacht trekt, vind je overal pseudo-gebeurtenissen. Denk bijvoorbeeld aan de State of the Union, de jaarlijkse speech van de Amerikaanse president, of Prinsjesdag in Nederland.

Rijksbegroting

De momenten zelf betekenen eigenlijk niets. De State of the Union is lege borstklopperij die net zo goed met een persbericht kan worden afgehandeld. Tijdens de algemene beschouwingen fileert de oppositie het kabinet voor de Bühne zonder de

hele rijksbegroting te lezen. Na de pseudo-gebeurtenis verandert er niets aan de werkelijkheid. Toch heeft iedereen het erover en dat was de bedoeling. Het beeld van de pseudo-gebeurtenis, het idee dat er iets heeft plaatsgevonden en dat de insiders het erover hebben, is belangrijker dan de realiteit voor iedereen die meedoet aan de pseudo-gebeurtenis. De grootste pseudo-gebeurtenis in de Amerikaanse cultuur is de zogenaamde Academy Awards, ofwel de Oscar-uitreikingen, die afgelopen week plaatsvonden in Hollywood. Het idee achter de Oscars is dat ze

Na de pseudo-gebeurtenis verandert er niets aan de werkelijkheid. Toch heeft iedereen het erover en dat was de bedoeling.

een soort kwaliteitskeurmerk zouden zijn van de filmindustrie zelf. Daarom is er altijd hype rondom de Academy Awards. Als een film een Oscar gewonnen heeft, moet je die film eigenlijk wel gezien hebben als je geen cultuurbarbaar wilt lijken. Het is de film-equivalent van de State of the Union: je bent – zogenaamd – geen echte kenner als je die niet gezien hebt. Het probleem is echter dat iedereen binnen, en inmiddels buiten, de filmindustrie weet dat de Oscars helemaal niks zeggen over de kwaliteit van een film. De Amerikaanse filmindustrie is beroemd om haar narcisme, gebrek aan zelfreflectie en, nog belangrijker, vriendjespolitiek.

Lobbyisten

Het heeft veel weg van het fenomeen ‘Wij van WC Eend’. Films worden vaak uitgekozen voor de Oscars vanwege prijzige invloedcampagnes. Filmbedrijven huren ‘Oscar-consultants’ in, net als lobbyisten in de politiek, om de stemmers te beïnvloeden.

Voordat hij onbedoeld de MeToo-beweging ontketende, stond producent Harvey Weinstein bekend om zijn ‘fluistercampagnes’, waarin hij negatieve verhalen verspreidde over andere films om zelf een Oscar te scoren. Weinstein had succes met dergelijke campagnes. In 1999 won zijn *Shakespeare in Love* van *Saving Private Ryan* voor Best Picture. Net als met elke andere pseudo-gebeurtenis is het uiteindelijke effect van de Oscars minimaal. De meeste filmkijkers weten inmiddels dat een Academy Award of nominatie weinig zegt over de kwaliteit van de film. Vroeger moest je vertrouwen op de Oscars voor een zogenaamd kwaliteitskeurmerk. Nu is een Google-zoekopdracht genoeg om te weten wat andere kijkers vonden van een film. Het besef dat de Oscars niets te maken hebben met kwaliteit begint steeds dieper door te dringen in de Amerikaanse samenleving. Op het hoogtepunt van de afgelopen drie decennia, in 1998, keken 57 miljoen mensen naar de Academy

Het Nederlands Dagblad is ervan overtuigd dat de samenleving gediend is bij een open en respectvol gesprek. Deze pagina's vormen daar een vrijplaats voor.

Politiek progressieve films zijn tegenwoordig bijna altijd de winnaars terwijl politiek neutrale, laat staan conservatieve, films het onderspit moeten delven.

Awards. Vorig jaar? Nog geen 20 miljoen. Die daling is nog extremer als je bedenkt dat de Amerikaanse bevolking groeide van 276 miljoen in 1998 naar 342 miljoen mensen in 2025. De tanende aandacht voor Hollywoods grootste pseudo-gebeurtenis is het gevolg van de brede crisis waarin de Amerikaanse filmindustrie verkeert. Door de meerderheid van de progressieve Democraten is de staat Californië in het algemeen, en de stad Los Angeles in het bijzonder, openlijk vijandig geworden tegenover zakendoen, inclusief de filmindustrie.

Sinds de jaren 90 lokte eerst Canada, toen de Amerikaanse staat Georgia en nu Groot-Brittannië filmopnames weg uit Los Angeles vanwege belastingvoordelen. De opkomst van streamingdiensten zoals Netflix was een mokerslag voor de traditionele distributiebedrijven en studio's. Daar komt de opkomst van kunstmatige intelligentie nog eens bovenop, een technologie die een bedreiging vormt voor de scenario-schrijvers, de studio's en de acteurs.

Progressivisme
Wat ook niet helpt, is dat de Academy Awards een jaarlijkse herinnering zijn aan het zelfgenoegzame progressivisme dat doorgesijpeld is in nagenoeg elke hoek van de filmindustrie. De film *One Battle After Another*, vooral gezien als een kritiek op het beleid van president Trump, won maar liefst zes Oscars. *Sinners*, een horrorfilm met racisme als thema, won er vier. Politiek progressieve films zijn tegenwoordig bijna altijd de grootste winnaars terwijl politiek neutrale, laat staan conser-

vatieve, films het onderspit moeten delven. Denk bijvoorbeeld aan de uitstekende Japanse film *Rental Family* over eenzaamheid, familie en vriendschap in de moderne samenleving, die niet eens genomineerd werd. Een breed publiek aanspreken is een belangrijk doel, zou je zeggen, voor een kunstwerk op een massamedium als film. De Oscaruitreikingen zijn dé jaarlijkse pseudo-gebeurtenis in de Amerikaanse cultuur, eentje die elk jaar minder betekent. Tijdens de presentatie zijn het allemaal glimlachen en mooie toespraken voor zogenaamd de beste films ooit. In de wandelgangen weet men echter beter. De industrie schudt op haar fundamenten. Door beleid, door technologie en door eigen makelij is voor Hollywood de dag des oordeels nabij.

Matthijs Tieleman
universitair docent Amerikaanse geschiedenis Illinois State University

C O L U M N
JAN-JAAP VAN PEPERSTRATEN

Buitenaards leven, en dan?

Het is misschien wel het spannendste nieuws dat we deze week, maand of jaar zullen horen. En dat betreft geen oorlog, crisis of andere menselijke dwaasheid, maar een fantastische ontdekking. Japanse wetenschappers hebben ruimtestof geanalyseerd, afkomstig van de meteoriet 16273 Ryugu. Ze hebben daarin alle vijf nucleobasen teruggevonden – dat zijn de bouwstenen van DNA en RNA en dus van al het leven. Dat is een vondst met verregaande implicaties voor hoe wij over de oorsprong en verspreiding van het leven kunnen denken. Er is een bekende uitspraak dat wij ‘sterrenstof’ zijn, dat de materie waaruit wij bestaan haar oorsprong vindt in de sterren zelf. Een poëtische gedachte, die nóg mooier wordt als wij inzien dat dat waar is! Door deze ontdekking gaat het nog een stapje verder. Niet alleen onze rauwe materialen zoals koolstof, komen uit de verre ruimte voordat ze eens op aarde tot iets samenklonteren. De bouwstenen van het leven zélf lijken in de verre ruimte te zijn ontstaan.

Dat suggereert dat leven misschien wel veel minder zeldzaam is dan wij denken. Misschien is de gedachte dat wij als mensen eenzaam op onze unieke blauwe bal rond een ster uit de lagere middenklasse cirkelen wel onjuist. Waarom zou het universum níét bol staan van leven, als de bouwstenen ervan zélf in de verre ruimte te vinden zijn? Wat zou dat wel niet betekenen? Zouden we anders naar onszelf kunnen kijken? Het is natuurlijk nog heel vroeg om dat te concluderen, het nieuws is nog niet ingedaald. Zeker niet nu wij afgeleid worden door dom wapengekletter aan de andere kant van de wereld. Sommige kwesties zijn misschien dringender. Maar deze is belangrijk, omdat zij zoveel fundamentele vragen oproept. Antwoorden zijn nu nog schaars, vandaar ook het grote aantal vraagtekens in deze column. Toch moeten wij daarover nadenken. Hoe wij als mensen – zelfs impliciet – tegen het universum aankijken maakt wezenlijk uit. Ook voor onszelf. Zitten wij écht op een eenzame rots in een levenloos universum, enig hoogtepunt van ál het leven? Of zijn wij één intelligente levensvorm onder velen, als deel van een universum dat juist vol van leven is? Kijken wij naar een God die een volledig universum schept, enkel om de mens daarin een centrale plek te geven? Of zijn wij er als één unieke en onvervangbare soort onder velen? Dat is een heel ander perspectief. Is God als het ware een knieperige Schepper die alles om de mens laat draaien, of is onze God een God van radicale overdaad, die geen genoeg kan krijgen van álles wat Hij gemaakt heeft: niet alleen op onze planeet, maar ver, ver daarbuiten?

Het is goed dat wij onszelf als mensen op waarde schatten. Maar de gedachte dat wij de enigen zijn waar het in een verder leeg en doods universum om draait, is misschien helemaal niet goed voor ons. Een radicale overdaad in het universum tast daarentegen de uniciteit van het menselijke leven niet aan. We blijven wie we zijn, maar samen met vele, vele anderen. Het bestaan wordt er alleen maar rijker van, niet armer. Wat zou het tragisch zijn als we zó verzwolgen zouden worden door onze eigen problemen op deze kleine blauwe bal, dat wij onze aandacht niet meer naar buiten richten, steeds minder onderzoek gaan doen. Dat we niet meer geïnteresseerd zijn in wat er buiten ons ligt, en welke prachtige ontdekkingen de meteorieten, planeten en sterren nog meer voor ons in petto hebben.

Jan-Jaap van Peperstraten is pastoor in Etten-Leur.

advertenties

Uitvaartzorg Bert van Dijken

Groningen en Drenthe

06-4122 6559

Bert van Dijken
Inez Zeldenrust
Jan van Dijken

www.bertvandijken.nl

Persoonlijk • betrokken • transparant

nederlandsdagblad

BOEKENCLUB

SCAN DE QR CODE
OF GA NAAR
ND.NL/PODCAST

 De boekenclub wordt mede mogelijk gemaakt door Libris

Ook uw mening geven? Stuur uw brief (maximaal 150 woorden) of artikel (maximaal 700 woorden) naar opinie@nd.nl Voor richtlijnen: zie nd.nl/opinie

VAN DE REDACTIE

AI doet een groot beroep op ons journalistiek vermogen

Het is in een razend tempo gegaan: er is online inmiddels veel meer door kunstmatige intelligentie gegenereerde informatie te vinden, dan informatie die door mensen is gemaakt. De groei van AI gaat ongekend snel. In de journalistiek wordt daar veel over nagedacht. Als je met hulp van AI zoveel informatie kunt vinden, heb je dan nog een nieuwsorganisatie nodig om je te laten informeren? Wat doet AI met de betekenis van informatie in onze samenleving? Kan AI het werk van journalisten niet gewoon overnemen? Over die laatste vraag: nee, dat kan niet. Althans, de echt onderscheidende journalistiek laat zich niet door AI vervaardigen. AI-gegenereerde nieuwsberichten zijn online al volop te vinden. Maar dat gaat om de basale eerstelijns nieuwsvoorziening: voetbaluitslagen, nieuwsberichten gebaseerd op 112-meldingen. Voor de echt onderscheidende

journalistiek heb je mensen nodig, en een journalistieke organisatie met een helder profiel. De journalisten van het *Nederlands Dagblad* brengen in hun werk hun hele wezen mee: hun overtuigingen, hun geloof, hun gevoel voor wat er werkelijk toe doet, hun nieuwsgierigheid, hun creativiteit, hun persoonlijkheid. Dat zijn belangrijke, onderscheidende eigenschappen die – als het goed is – eraan bijdragen dat we journalistieke producten kunnen brengen die je nergens anders vindt. Met louter AI lukt dat niet. Maar we zetten AI wél volop in, om de kwaliteit van ons werk te vergroten. We hebben bijvoorbeeld een AI-tool ontwikkeld die feedback geeft op de eerste versies van artikelen. We hebben een tool gebouwd die suggesties geeft voor de kop en intro boven een artikel. We gebruiken AI in onze onderzoeksjournalistiek. We gebruiken AI om te sparren. Twee jaar geleden maakten we een eerste interne AI-richtlijn,

met de uitgangspunten voor onze omgang met AI. Kortgeleden heeft die richtlijn een update gekregen. Maar het belangrijkste uitgangspunt is onveranderd: onze journalistiek begint en eindigt met mensen. De opkomst van AI heeft het gevaar desinformatie en nepnieuws veel groter gemaakt. Hoe weet je nog wat waar is? Ook daar ligt een belangrijke taak voor de journalistiek. Zoals in onze AI-richtlijn staat: 'Journalistiek dient de waarheid. Betrouwbaarheid is de belangrijkste én de kwetsbaarste eigenschap van de journalistiek. Het beroep op ons journalistieke onderscheidingsvermogen zal veel groter worden.'

Lezers voordeel

Actiecode: ND325

1+1 GRATIS op wanddecoratie

fotofabriek.nl

- Geldig tot 3 april
- Niet in combinatie met andere kortingscodes

HET HUISHOUDBOEKJE

In de rubriek Het huishoudboekje vertellen geïnterviewden over hun financiële situatie. Hoe komen zij rond?

Josine Warnier gaf haar carrière op en stortte zich op 'het meest onbegrepen huisdier van Nederland'. beeld: Jean-Pierre Geusens

Bij Josine Warnier (44) in Maastricht kun je je eenzame konijn op speeddate sturen. ‘Helaas zitten konijnen vaak in hun eentje, wat voor zo’n sociaal dier slecht is. Je zou ze minstens met z’n tweeën moeten houden.’

Imco Lanting

Wil jij ook iets vertellen over jouw huishoudboekje? Mail dan naar katern@nd.nl

Uitlaatservice

■ ‘Toen ik een jaar of zeven was, had ik een eigen hondenuitlaatservice. Ik liet de honden dan wel een voor een uit, want er zaten, naast teckels en cockerspaniëls, ook honden tussen die zo ongeveer tot m’n schouder kwamen: rottweilers en bouviërs. Als ik eraan terugdenk, vind ik het opvallend dat mensen mij, een klein meisje, hun hond toevertrouwden. Ik denk dat ze mijn zorgzaamheid voelden, ik was meer met dieren bezig dan met andere kinderen. Mijn moeder zei in de bibliotheek weleens tegen me: “Lees nou ook eens een boek over ménsen!” Zelf had ik drie konijnen – na elkaar. Die had ik gekregen van school en van een vriendinnetje. Konijnen bungelen in de pikorde van huisdieren ergens onderaan, indertijd helemaal; ik kreeg ze gratis. Ook ik was daar gevoelig voor, want toen ik eenmaal een hond kreeg, liet ik de konijnen links liggen. Veel later pas realiseerde ik me dat het vooral met een gebrek aan kennis te maken had. Zelfs zogenaamde deskundigen wisten nauwelijks iets over het dier. Het boekje over de verzorging van een konijn stond destijds, weet ik inmiddels, vol onjuiste informatie. Het konijn is dan ook pas na de Tweede Wereldoorlog echt een huisdier geworden, relatief recent dus. Maar voor ik me zo’n acht jaar geleden professioneel met konijnen ging bezighouden, wilde ik vooral carrière maken.’

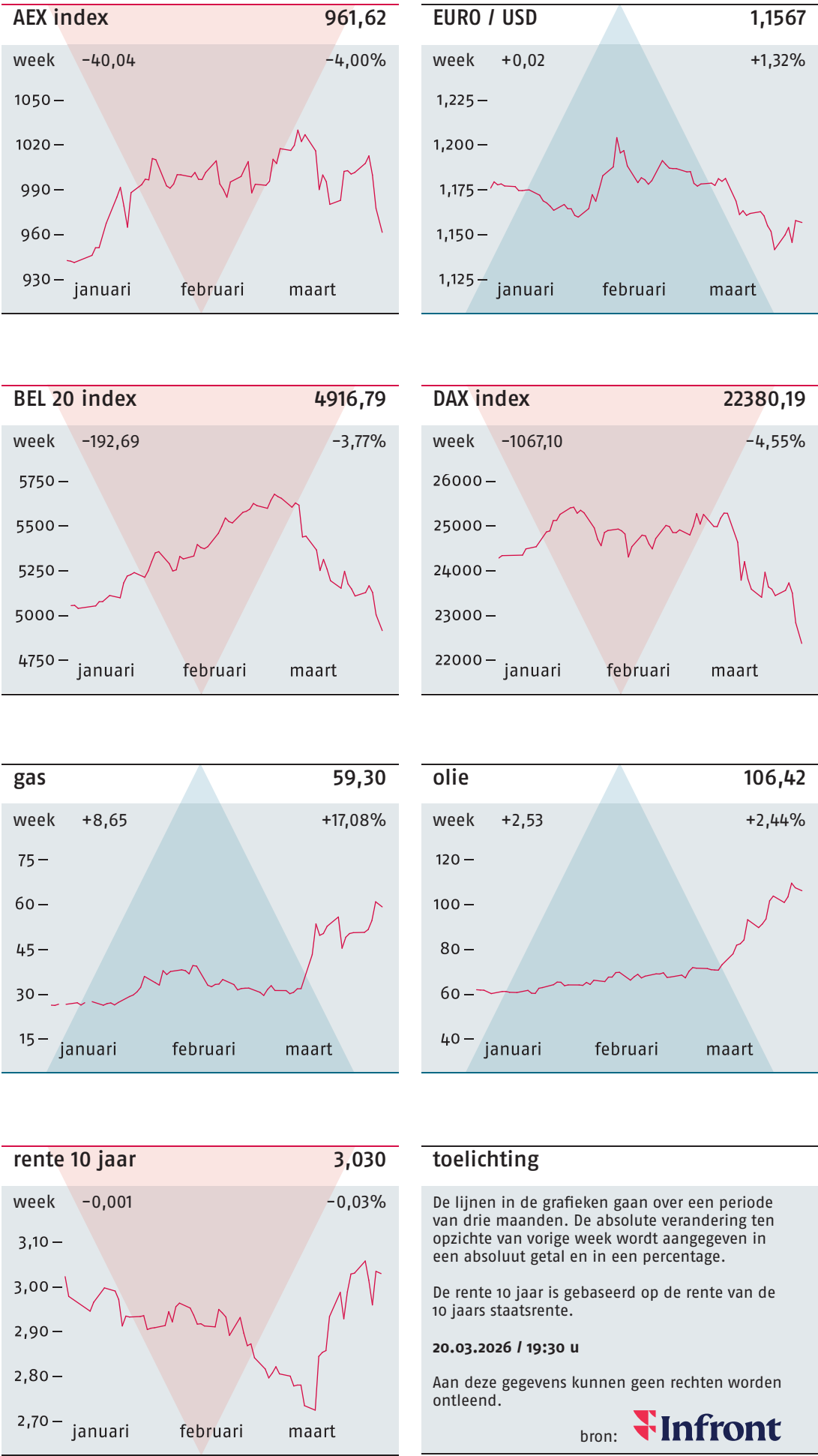
Marketing

■ ‘Na mijn marketingstudie vond ik al snel werk. Op m’n drieëntwintigste was ik manager van een uitzendbureau. Daarna volgden andere goede banen, meestal in intermediair-functies. Het ging me erg voor de wind, ik verdiende meer dan goed, kocht een huis, had een mooie auto en maakte minstens een keer per jaar een verre reis. Maar na een aantal jaren begon het te knagen. Ik kreeg genoeg van de constante hang naar status en meer geld, en wilde iets dat echt voldoening gaf, al was het maar naast mijn werk. Want dat wilde ik niet zómaar weggooien. Mijn liefde voor dieren was doorslaggevend. In België volgde ik een twee jaar durende postgraduaat studie dierengedrag. Ik interesseerde me vooral voor honden en ja, konijnen. Het was een stap die sommigen in mijn omgeving de wenkbrauwen deed fronsen. Zomaar het comfort van een perfecte loopbaan verlaten en dan nog wel voor dieren: “Moet je dat wel doen?” Maar ik was vastbesloten. In 2018 startte ik mijn eigen bedrijf. Ik richtte me op konijnen. Of daar iets in te verdienen zou zijn, wist ik niet. Maar drie maanden later had ik al zoveel werk, dat ik minder ging werken in mijn vaste baan. Het avontuur van De Nijnerij was begonnen. Het konijn is een van de meest gehouden en tegelijk, omdat het van nature een prooidier is, het meest onbegrepen huisdier in Nederland. Een combinatie die in menig konijnenhok zorgt voor leed. En dat wil ik graag helpen oplossen.’

Konijnen

■ ‘De belangrijkste onderdelen van mijn werk zijn het koppelen en het opnieuw koppelen van konijnen. Helaas zitten konijnen vaak in hun eentje, wat voor zo’n sociaal dier slecht is. Je zou ze minstens met z’n tweeën moeten houden. Die zoektocht en de stress van een koppeling neem ik mensen uit handen. Hun konijn komt dan een week bij mij logeren. In die tijd zoek ik, in afstemming met de baasjes, een maatje voor het dier en begeleid het hechtingsproces. Online begeleid ik mensen bij gedragsproblemen bij hun konijnen. Dan kijk ik op de webcam mee of de leefruimte groot genoeg is of leg ik uit hoe ze het kunnen aanpakken als er bijvoorbeeld een puppy in huis bij komt. Samen met de lezingen en workshops voor professionals die ik geef, heb ik er meer dan een fulltimebaan aan. Helaas doen veel copycats mij inmiddels na – waarschijnlijk omdat het zo makkelijk lijkt. Je kunt immers al na een korte online cursus jezelf als ‘konijnendeskundige’ in de markt zetten. Ik vertrouw erop dat kwaliteit altijd de langste adem heeft. Want eerlijk: uiteindelijk gaat het mij om de konijnen. Terwijl ze makkelijk tien jaar worden, halen ze als huisdier vaak niet eens een derde daarvan, uit onwetendheid. Ik verdien nu minder dan eerder en mijn status is vergeleken met vroeger ook aardig gedaald. Veel mensen nemen het niet serieus. Maar laat ze maar denken dat ik de hele dag konijnen knuffel. Ik weet waarvoor ik het doe.’

BEURSWEEK

KLIMAATREDDERS

‘Of je nu rijk of arm bent, je kunt de bij écht helpen’

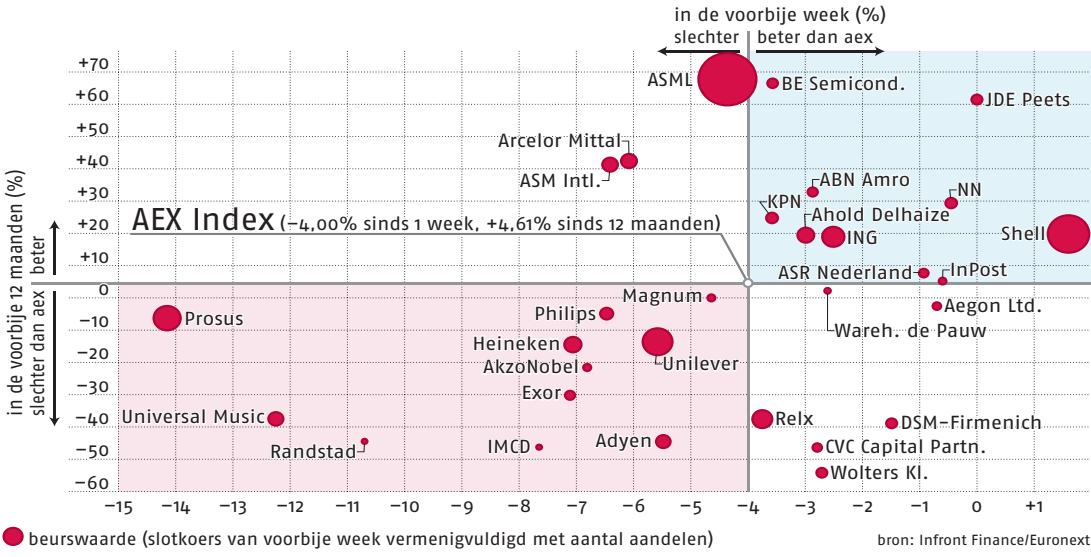
Een groot deel van de wilde bijensoorten in Nederland wordt ernstig bedreigd, onder meer door klimaatverandering en intensieve landbouw. Daar kun je als gewone burger weinig aan veranderen, maar tóch kun je meer doen voor de bij dan je denkt, zegt Tom van de Beek van The Pollinators. ‘Nederland telt 5 miljoen tuinen. Daar ligt een grote kans.’

De liefde voor de natuur zat er bij Tom van de Beek al vroeg in, zo bewijst zijn allervroegste herinnering. ‘Tegen het einde van de winter keek ik iedere dag in de tuin of ik al sneeuw-klokjes zag. Als ik een groen steeltje met een wit knopje zag, rende ik naar mijn moeder: “Ze zijn er weer! Ze zijn er weer!”’ Van de Beek werd christelijk opgevoed. Hoewel hij het geloof niet meer praktiseert, spelen de normen en waarden van het christendom nog altijd een grote rol in zijn leven. ‘Rentmeesterschap vind ik onwijs belangrijk. Ik ben begaan met de natuur en vind dat voor alle levensvormen een gezond leven mogelijk moet zijn. Ik zie het als mijn plicht daar een actieve bijdrage aan te leveren.’ Van de Beek zet zich breder in voor een gezonde en duurzame leefomgeving, maar met zijn aandacht voor de bestuivers koos hij bewust een thema waar ‘mensen iets mee kunnen’. ‘Kijk, ik kan me ook inzetten voor CO₂-reductie. Heel belangrijk, maar dat is een technisch en

abstract verhaal. Als ik de situatie van bijen en andere insecten onder de aandacht breng, zullen mensen zich eerder met dat thema kunnen verbinden.’

Verstening

En dat is hard nodig, geeft hij aan. Nederland telt zo’n 360 soorten wilde bijen, maar ruim de helft daarvan dreigt uit ons land te verdwijnen. Bijen en andere insecten hebben last van klimaatverandering, maar ook van verstening, waardoor zij minder voedsel kunnen vinden. Ook de landbouw, waarbinnen monoculturen en pesticidengebruik gangbaar zijn, bemoeilijkt de zoektocht van bijen naar voedsel. ‘De bij is de kanarie in de kolenmijn. Het gaat slecht met de bij en daarmee waarschuwt hij ons dat het niet goed gaat met onze leefomgeving.’ Voor wie denkt: ik heb geen invloed op de landbouw en klimaatverandering, heeft Van de Beek een heldere boodschap. ‘Ik geloof in verandering van onderaf, want wij hebben wél invloed op onze eigen omgeving. Nederland telt 5 miljoen tuinen. Daar ligt een grote kans.’

ZATERDAG

Wie zijn de mensen die zich actief inzetten voor een beter klimaat?

Tom van de Beek richtte The Pollinators op. 'Ik ben begaan met de natuur en vind dat voor alle levensvormen een gezond leven mogelijk moet zijn.' **beeld: Nina Schollaardt**

Om mensen zich bewust te maken van hun mogelijkheden, richtte hij in 2016 The Pollinators (bestuivers, red.) op. Via laagdrempelige campagnes probeert de organisatie een betere leefomgeving voor de bij te creëren. Zo start binnenkort de landelijke actie 'Voer de bij bij'. 'Mensen weten inmiddels wel dat insecten er geen baat bij hebben als je tuin vol ligt met stenen. Maar niet alle bloeiende planten helpen insecten verder. Bijen die in Nederland voorkomen, hebben weinig aan uitheemse planten, bijvoorbeeld omdat de kelk van de bloemen te diep is voor hun tong.'

'Voedselbank'

Daarom stelt The Pollinators zakjes met zaad van ruim veertig verschillende soorten inheemse bloemen, zoals de klappros en de korenbloem, samen. Die zakjes worden verdeeld over zogenoemde 'voedselbanken', mensen die uitgiftepunt willen zijn. Door heel Nederland en Vlaanderen zijn 'voedselbanken' te vinden, sinds vorig jaar zijn er ook een paar in Australië. Iedereen die mee wil doen aan de actie, kan vanaf 11 april een

zakje ophalen bij een 'voedselbank'. Op 22 april zaait iedere deelnemer de zaadjes in eigen tuin of in een bak op het balkon. De actie begon klein, vlak voor coronatijd, herinnert Van de Beek zich. 'We hadden 25 uitdeelpunten en vulden als team de zakjes zelf, met behulp van een lepeltje en een

'De bij is de kanarie in de kolenmijn. Hij waarschuwt ons dat het niet goed gaat met onze leefomgeving.'

weegschaal.' Inmiddels zijn er ongeveer zesduizend 'voedselbanken', door heel Nederland. 'In totaal worden 600 miljoen bloemzaden uitgestrooid. Niet alle zaadjes groeien uit tot een bloem, maar deze actie maakt wel degelijk verschil voor bestuivers.' Het kleinschalige en eenvoudige karakter van de cam-

pagne spreekt mensen aan, vermoedt Van de Beek. 'Of je nu rijk of arm bent, een grote tuin of een klein balkon hebt, je kunt verschil maken.' Een mooie bijvangst van de actie is dat er goede gesprekken over natuurbescherming ontstaan, zo hoort hij van mensen die een uitgiftepunt hebben. 'Soms ken je je burennauwelijks. Als je dan bewust een wildere en onaangeharkte tuin hebt, om te voorzien in voedsel en schuilplekjes voor dieren, kunnen burennaden daar vooroordelen over hebben. Maar als je bij uitgifte van de zakjes uitlegt wat je doet en waarom, zorgt dat vaak voor begrip en enthousiasme.'

'Pollinatorpad'

Hoe meer tuinen inheemse bloemsorten bevatten, hoe beter. Lange afstanden moeten afleggen, put insecten uit, legt Van de Beek uit. Om bewustzijn op dit gebied te creëren, start op 22 april de aanleg van het 'Pollinatorpad', een wandeltocht door de Betuwe. Het idee is dat deelnemers het benodigde bedrag voor één meter van de wandeltocht doneren. Dat stuk van

de weg wordt insectvriendelijk gemaakt, onder meer door bloemzaad uit te strooien. Het uiteindelijke doel is een wandeltocht van dertig à veertig kilometer te creëren, dwars door de Betuwe, 'het hart van de fruitteelt, die tenslotte afhankelijk is van bestuivers'. 'Zo verbinden we verschillende plukjes natuur en hoeven bestuivers minder lange afstanden af te leggen in hun zoektocht naar voedsel.' Maar hoeveel zin heeft het uitstrooien van zaad, als de klimaatverandering en intensieve landbouw doorgaan? Volgens Van de Beek ligt de grootste kracht van de acties in het feit dat steeds meer mensen zich bewust worden van wat bestuivers nodig hebben. 'Ieder mens heeft zijn eigen netwerk, waarin hij invloed heeft. De een kan collega's enthousiasmeren, de ander heeft daadwerkelijk politieke invloed, op regionaal of landelijk niveau. We hebben een lange weg te gaan, maar alle kleine beetjes helpen.'

Wisanne de Reus

BELANGEN VAN BESTUIVERS

The Pollinators

■ In 2016 richtte Tom van de Beek The Pollinators op, een organisatie die de belangen van bestuivers onder de aandacht brengt. Bij de organisatie zijn acht mensen parttime in dienst, verder draait The Pollinators op vrijwilligers. De organisatie ontvangt geen subsidie, maar is afhankelijk van donaties van bedrijven en particulieren. Via de 'academy' kunnen geïnteresseerden een opleiding op het gebied van bestuivers volgen.

→

Vacatures

Schreeuw
om **leven**
Hoop voor moeder en kind

Kom ons team versterken!

Communicatiemedewerker
Manager Bedrijfsvoering

🕒 24 uur

📍 Hilversum

Hallo voorganger! We weten dat je beroepen wilt worden, maar hebben je nummer niet.

baptistenhengelo.nl/articles

 Baptistengemeente Hengelo

BELJON WESTERTERP

35 JAAR

werving en selectie

assessment

ontwikkeling

interim

MANAGING DIRECTOR

PEOPLE MANAGER, ONDERNEMER, VISIE

VAN IPEREN

LET'S MAKE THE GREEN SWITCH

Van Iperen International is een snelgroeiende producent en wereldwijde leverancier van speciale meststoffen en biostimulanten, gevestigd in Westmaas (NL) en actief in ruim 120 landen. Het bedrijf biedt innovatieve oplossingen om de landbouw te verduurzamen en levert deze wereldwijd aan agrarische distributeurs. Als onderdeel van het ruim 100 jaar oude Thesis familiebedrijf, dat uit verschillende productie-, marketing- en distributiebedrijven bestaat, staan ondernemerschap, samenwerken en mensgerichtheid centraal. Zie ook: vaniperen.com.

•

Werkt samen met het managementteam aan strategie, groei en teambuilding om de jaarlijkse en langetermijndoelen te realiseren.

•

Brede achtergrond met expertise in sales/marketing, wereldwijde supply chain, finance en een sterke affiniteit met digitalisering.

•

Academisch geschoold (bijvoorbeeld bedrijfskunde) en een bewezen internationale staat van dienst, bij voorkeur in de agrisector.

•

Rapporteert aan de groepsdirectie, combineert strategisch inzicht met een hands-on mentaliteit, is teamspeler en bereid om te reizen (circa 25%).

Informatie: mr. Erik Batenburg, 06 12479826, referentienummer R3770

Kijk op beljonwesterterp.nl voor volledig functieprofiel en tijdsplanning

CFR

Global Executive Search

beljonwesterterp.nl

Eindhoven Enschede Groningen Heerenveen Utrecht Zwolle

TIPS

Info en opgave via ndadvertenties.nl

ACTIVITEITEN

■ **CONFERENTIES**
Kerk-zijn doen we nooit alleen – en zeker niet alleen met leeftijdsgenoten. Themadag: Geloven met alle generaties – 10 april, Zwolle gelovenmetallegeneraties.nl

■ **ALGEMEEN**
Oproep aan alle dertigers en veertigers die christelijk en single zijn. Onze singlesclub is er ook voor jou! Meld je aan via onze website: singlesclub-samenverder.nl

■ **ONGELOOF-LIJK.** www.eeninwaarheid.info

ONROEREND GOED EN WONEN

■ **TE HUUR**
Gezocht: zelfst. woonr./bakhuisje in Ede tot 1.000,- excl. vrouw (36) tfc.leanne@gmail.com

PERSONEEL

■ **ONDERWIJS**
Onderwijsgroep GAVE zoekt een Directeur voor basisschool De Bron in Veenendaal. Bekijk de vacature via: werkmetailent.nl/vacatures.

■ Ben jij een directeur die zorgt voor een duidelijke koers en die verbinding brengt tussen identiteit en onderwijs? Voor de Johannes Calvijnschool in Gouda zijn we op zoek naar een duo-directie. Meer info: werkmetailent.nl/vacatures.

ALGEMEEN

Wij willen het team van Francken Metaal in Woerden uitbreiden met een Machineoperator. Ben jij de persoon die we zoeken? Bekijk de hele vacature op werkmetailent.nl/vacatures.

■ Kom jij de buitendienst van Francken Metaal in Woerden versterken als Montagemedewerker? We zien graag je sollicitatie via werkmetailent.nl/vacatures.

■ Wij zijn op zoek naar een enthousiaste, zelfstandige Constructiewerker en Lasser bij Francken Metaal in Woerden. Bekijk de vacature werkmetailent.nl/vacatures.

■ Heb jij ervaring als meubel-maker keukenmonteur, interieurbouwer of montagemedewerker? Dan zoeken wij jou bij Woonstudio Joy in Ridderkerk! Meer info: werkmetailent.nl/vacatures.

VAKANTIE BINNENLAND

■ **DRENTH**
Chalet of gastenverblijf vakantiewoningmarjan.nl

■ **FRIESLAND**
Meivakantie: vakantiehuisnoor.nl; schitterend uitzicht.

■ **ZEELAND**
Middelburg-Veere, rust en ruimte voor 2 personen, www.kleinsintjan.nl

Iedereen blij, kom deze zomer naar de Vechtvallei!

www.devechtvallei.nl

familiepark
De Vechtvallei

■ De Trommel Domburg! een unieke plek onderaan de duinen Voor een heerlijke vakantie aan het strand. Geniet van de rust het strand en de natuur. Voor de kinderen hebben we een nieuwe speelplaats. Kijk snel op: www.detrommeldomburg.nl

■ **ZUID-HOLLAND**
OUDDORP GoereeOverflakkee ons mooie 6-pers. zomershuis, dichtbij zee. V.a.g.v. zoals afwas- en wasmachine, fietsen en CV, enz. tel. 050-5347334.

VAKANTIE BUITENLAND

■ **FRANKRIJK**
Vier vakantie op jouw manier! Vind en boek jouw ideale vakantiehuis in Frankrijk via Gites.com

■ Betaalbare vakantiehuisen Frankrijk vanaf € 465.- p/w zwembad,actief/ ontspannen natuur, evenfransleven.nl

■ **ZWITSERLAND**
Te huur Wallis(Zw) in klein rustig bergdorp Nax prachtig gelegen comf.chalet (4-6 pers.) wifi, geen huisdieren www.vakantiehuis-nax.nl tel. 0610744005

Onderwijsgroep GAVE zoekt een

Directeur

voor basisschool De Bron

• Groeiende school met ambitie in Veenendaal

• Nieuwbouw IKC op 2^e locatie

• Gezamenlijke verantwoordelijkheid duo-directeur

onderwijsgroep
gave

de bron
basisschool

Scan de QR-code voor de volledige vacature

Kom kennismaken of solliciteer direct!

DE ONDERNEMING

Remko Hol (links) en Aris Molenaar met hybride gehaktballen.

Bij InstockMarket wordt de voorraad gecheckt. beeld: Raymond Rutting

Remko Hol en Aris Molenaar stonden in 2022 op Tavola, de Belgische horecabeurs voor fijnproevers. 'Een bourgondische omgeving', aldus Hol. In een hal vol 'beenhouders' probeerden ze hun hybride vleesproducten aan de man te brengen: hamburgers, worsten en gehaktballen die voor maximaal de helft uit vlees bestaan, en voor de rest uit plantaardige ingrediënten.

'We werden niet uitgelachen, maar ook niet echt serieus genomen', zegt Molenaar (51) in de vergaderruimte van InstockMarket in Diemen, een duurzame horecagroothandel die hun producten verkoopt. Hol (54) onderbreekt hem: 'We werden wél uitgelachen. Die slagers kwamen langs en zeiden: dit wordt niks. Maar het mooie is, je hebt altijd ook pioniers. We hebben er ook contacten in de slagerswereld aan overgehouden, mensen die wel geïnteresseerd waren.'

Nieuw half-om-half

Het moge duidelijk zijn: wie een product probeert te verkopen dat noch puur vlees noch puur vleesvervanger is, maakt het zichzelf niet makkelijk. Hol en Molenaar zijn als directeur-eigenaren van Olijck Foods dan ook pioniers in Nederland. Lidl legde anderhalf jaar geleden als eerste supermarkt hybride vlees in de schappen. Olijck timmert al veel langer aan de weg voor de moderne variant van half-om-half vlees – al begon het heel anders. Olijck vindt zijn oorsprong in de kantine van een oud belastingkantoor in Haarlem, waar Hol gedroogde worsten maakte, gemarineerd in bier. Een bezoek aan een varkensstal deed een lichtje branden. In het varkensvoer zat zeewier verwerkt. 'Als het

'Het grootste compliment: ik proef het verschil niet'

De weg van vlees naar plantaardig gaat in stapjes, denken ze bij Olijck Foods. Met hybride burgers, worsten en gehaktballen werkt het bedrijf aan de 'stille eiwittransitie'. 'Als je het niet hoeft te vertellen, zou ik het niet vertellen.'

goed is voor een varken, is het ook goed voor ons', dacht Hol. Zijn aandacht verschoof van worsten naar zeewier. Na een ontdekkings-tocht door de ontlukende zeewiersector begon hij er allerhande plantaardige producten van te maken: van burgers tot balletjes en van nuggets tot kroketten en bitterballen. 'Een jaar later lagen we bij alle grote cateraars en retailers.' In coronatijd begon de groei te haperen – niet alleen vanwege de horecasluiting, denkt Hol. 'De maatschappelijke druk om plantaardig te eten beperkt de keuzevrijheid van de consument. En mensen omarmden de producten nog niet. Vleesvervangers moeten vlees vervangen, maar dat konden ze *by far* niet. Het was een waanzinnig mooi, lekker, gezond en voedzaam product, maar geen vlees. En de consument laat zich niet foppen.' Hol ging zich herbezinnen op de beste manier om een transitie te bewerkstelligen. 'Van vlees naar volledig plantaardig, daar zitten wel wat stappen tussen. Dus waarom maken we geen hybride oplossingen, zoals in de autobranche?' Een burger met

de helft minder vlees heeft immers veel minder impact op het milieu. Molenaar voegde zich bij Hol, en samen werkten ze aan de juiste receptuur. Van vlees en groenten een stevig en smakelijk geheel scheppen, bleek niet makkelijk. Molenaar: 'Ik weet niet of het zo is, maar ik vind het wel mooi klinken: mijn oma maakte vroeger ook hybride gehaktballen, met broodkruimels en ik weet niet wat allemaal. Dan kan je tien, twintig, vijftientwintig procent toevoegen, en dan is het nog steeds een heerlijk product. Daarboven krijg je problemen: het valt uit elkaar, de smaak en voedingswaarde worden aangetast.'

Magisch zeewier

Een inmiddels bekend ingrediënt bleek essentieel: zeewier. 'Dat doet de *magic*', aldus Molenaar. Hij somt de voordelen op: 'Het is een smaakversterker, een goede binder, biedt structuur, en heeft een hoge voedingswaarde. Het belangrijkste is vochtregulatie, het houdt dingen sappig.' Hol valt hem bij: 'Zeewier trekt de smaak van het primaire product naar

boven, of dat nu kip is of rund.' Toevoegingen om het hybride vlees meer naar vlees te laten smaken, zijn daarom niet nodig. 'De burger bestaat uit rund, zeewier, wortel, ui en specerijen, *that's it*', zegt Hol. Voorlopig zijn de producten van Olijck alleen via cateraars en groothandels verkrijgbaar. Een plek in de supermarkt is een droom, maar lastig te realiseren in het competitieve vleesschap.

'Het grootste compliment dat wij kunnen krijgen is dat mensen zeggen: ik proef het verschil niet', zegt Molenaar. Hol is net binnengekomen met worstenbroodjes uit de airfryer. De verslaggever (niet-dogmatisch vegetariër) en fotograaf (regelmatig consument van Brabantse worstenbroodjes) bevestigen: niet van puur vlees te onderscheiden. Ook op grote schaal heeft Olijck Foods deze smaaktest al meermaals doorstaan. De gehaktballetjes zitten bijvoorbeeld in de maaltijden van KLM, waar ze bij de passagiers goed in de smaak vallen. Bij de Formule 1 in Zandvoort en bij Sail Amsterdam kregen bezoekers vorig jaar zonder het te weten de hybride burger van Olijck geserveerd, en niemand die erover klaagde.

Pas toen *De Correspondent* in december over deze 'stille eiwittransitie' schreef, kwamen de reacties binnen. '99,9 procent positief', verzekert Molenaar. Voor de 0,1 procent ontevreden had hij een duidelijk antwoord klaar.

'Als je iemand misleidt, doe je dat om er zelf beter van te worden. Bijvoorbeeld water in een kipfilet spuiten. In dit geval hebben we een – vooralsnog – duurder ingrediënt gebruikt om het product voedzamer, gezonder en duurzamer te maken.'

Niet vertellen werkt goed, merken ze bij Olijck. 'Als je op straat hamburgers met zeewier aanbiedt, zullen de meeste mensen het laten schieten', zegt Hol. 'Terwijl ze het niet doorhebben als ze het eten. Dus als je het niet hoeft te vertellen, zou ik het niet vertellen. Wat is het voordeel?'

Olijck Foods

Waar: Halfweg
Sinds: 2016

Aantal werknemers: 2

Jaaromzet: 600.000 euro in 2025

Maarten Albers / VK

Agrarische grond:

stevig fundament onder een gespreide beleggingsportefeuille

Wie ooit vroeg in de ochtend over een akker heeft gelopen, herkent het meteen: grond heeft een eigen dynamiek. Ze reageert niet op een renteverandering, geopolitieke ontwikkeling of onrustige beursdag. Ze ligt er en levert de gebruiker, de boer, waarde in dienst van onze voedselvoorziening. Jaar na jaar.

“Grond is geen concept. Je kunt er letterlijk overheen lopen. Het is schaars, voorspelbaar en levert elk jaar een aantrekkelijk direct inkomen op.”

Deze stabiliteit maakt agrarische grond een interessante, relevante investering voor beleggers die rust willen toevoegen aan hun portefeuille.

Grond in Nederland is schaars en wordt steeds schaarser. Woningbouw, natuurherstel, energie en landbouw concurreren om dezelfde hectares. Juist in die krapte herontdekken beleggers een beleggingscategorie die zich al decennialang positief ontwikkelt.

Oudste beleggingsfonds van Nederland

Beleggingsfonds Rhon, Pendrecht & Cortgene (RPC) bestaat sinds 1916 en beheert ruim 2.300 hectare akkerbouwgrond in de vruchtbaarste

landbouwgebieden van Nederland. Dankzij een selectief investeringsbeleid en sterke governance is een gespreide, kwalitatief hoogwaardige portefeuille akkerbouwgrond opgebouwd bij ruim 90 boeren.

Solide rendement uit Nederlandse landbouwgrond

RPC richt zich op waardeontwikkeling op de lange termijn en houdt zich ver van speculeren met grond. De grond wordt aangekocht en blijft jarenlang ten dienste van landbouw. Het fonds investeert in hoogwaardige, toekomstbestendige akkerbouwgrond en werkt met langlopende pacht- en erfpachtcontracten. Dit zorgt voor voorspelbare en grotendeels CPI-geïndexeerde, dus inflatie gecorrigeerde inkomsten, gecombineerd met een geleidelijke waardestijging van de grond.

Verbinding tussen boeren en beleggers

De agrarische sector staat voor een belangrijke transitie. Dit gaat gepaard met grote investeringsopgaven: schaalvergroting, verduurzaming, modernisering en bedrijfsopvolging. In een wereld waar bancaire financiering onder druk staat, biedt RPC boeren een stabiele, langjarige financiering. Hierdoor kan RPC haar participanten een belegging bieden met een gunstig risicoprofiel in Nederlandse grond.

Voor beleggers met een lange horizon

RPC is een closed-end fonds waarin beleggers kunnen participeren vanaf €100.000. Het past bij

beleggers die investeren voor de langere termijn en op zoek zijn naar een unieke manier om hun portefeuille te diversifiëren. Via een investering in grond wordt inflatie afgedekt en wordt gekozen voor tastbaar vermogen.

RPC

Coen van Beuningen
Fondsmanager RPC

Vraag een **gratis informatiegesprek** met onze fondsmanager aan en ontdek hoe RPC met meer dan een eeuw ervaring waarde toevoegt aan jouw portefeuille.

Scan de QR code:

Kijk op beleggingsmaatschappijrpc.nl

RPC is één van de vier fondsen van
📍 Woudenbergseweg 11, 3953 ME Maarsbergen
☎ +31 (0)343 - 55 44 49 | 🌐 www.teslin.nl

RPC FGR is opgenomen als beleggingsinstelling in het register dat wordt gehouden door de Autoriteit Financiële Markten. De verhandelbaarheid van de deelnemingsrechten in RPC FGR is beperkt, omdat RPC FGR een close-end beleggingsinstelling is. Zie voor meer informatie over dit risico, en andere risico's, het prospectus van RPC FGR en het essentiële informatiedocument. Dit is reclame.

PUZZELS

WOORDZOEKER

Alle onderstaande woorden zijn verstopt in deze woordzoeker. Streep alle woorden door. De resterende letters vormen een oplossing.

- AFSTERVEN
ANTWOORD
ARMEN
ASTMA
ELFDE
ENORM
GENRE
GESCHIKTE
GETROFFEN
HAARSPELD
HAIKU
HEISA
HERLEIDEN
HITTEGOLF
- HOUDER
HUMAAN
ICOON
IONEN
KAMPIOEN
KOREN
LANGZAMER-HAND
NYLON
OOGKAS
OPENGAAN
PLUIM
REGELS
SAMENSMELTEN
- SCHRAM
SNELLEN
SPONSOR
SPORTZAAL
STRANDWACHT
TENDER
THEORETISCH
TIMEN
UILEN
UITLEKKEN
UITSTAPJE
ULTRAVIOLET
ZWEET

N	N	S	T	E	R	R	H	N	N	H	U	M	A	A	N	L	N
E	E	I	D	E	T	A	E	E	E	D	A	I	M	E	E	A	E
V	L	F	D	H	I	K	R	D	R	O	S	U	T	U	M	N	L
R	L	N	F	K	C	O	I	O	U	N	I	L	S	L	R	G	I
E	E	A	U	O	K	S	O	H	H	O	E	P	A	T	A	Z	U
T	N	A	A	I	R	W	I	E	C	M	H	G	M	R	S	A	I
S	S	G	O	Z	T	T	R	T	S	S	C	H	R	A	M	M	T
F	L	N	W	N	T	L	E	N	E	L	E	I	K	V	K	E	S
A	E	E	A	E	E	R	E	G	Z	R	N	G	C	I	N	R	T
N	E	P	G	I	E	M	O	K	S	P	O	N	S	O	R	H	A
T	T	O	D	E	A	T	E	P	K	O	R	E	L	L	O	A	P
D	L	E	P	S	R	A	A	H	S	E	M	Y	H	E	N	N	J
F	N	E	M	I	T	H	C	A	W	D	N	A	R	T	S	D	E

SPEEL ONLINE OP
ND.NL/PUZZELS

OPLOSSINGEN VAN DE
PUZZELS VAN VRIJDAG

ZWEEDSE

		A		D		V		W
W	I	D		O	P	E	R	A
	V	E	T	E		L	O	G
	E	L	A	N		V	L	O
T	R	A	P	E	Z	E		N
	A		R	A	T	S		
O	K	R	A		A	T	V	
	E		R	E	G	G	A	E
F	L	I	T	S		L	A	S
	P	A	S	P	O	O	R	T

QUENTO

- 1 = 4-3
2 = 6-4
3 = 4-1
5 = 8-3
8 = 3+4+1
9 = 8+4-3
10 = 4+6
11 = 8+4-1
18 = 8+4+6
- 0 = 9-5+3-7
2 = 9-7
5 = 1+7-3
8 = 1+7
9 = 7-3+5
10 = 1+7-3+5
12 = 1+9-3+5
13 = 1+9+3
14 = 9+5

SUDOKU

Schrijf alle cijfers 1 t/m 9 in alle verticale kolommen, alle horizontale rijen en in alle vierkantjes van 3 x 3 vakjes.

★★

						1		2
			1		2	4	8	
	5				7		3	
	4		7					5
		9		4		3		
6					1		7	
	1		9				2	
	6	4	5		3			
2		3						

★★★

5			1	2				8
			3		4			
4	9	6						
					3	2	8	
6		2				5		7
	1	5	9					
						8	5	9
			5		1			
7				3	9			2

LETTERSUDOKU

Elk cijfer is door een unieke letter vervangen. Als de puzzel gevuld is vind je het oplossingswoord in de grijze rij of kolom.

	R				O			
	I			A			M	R
						K		
	T		K		E	O	I	
A	M				R			
					T			
R							E	
K	N	I		O				
	A		R		I	M	N	

SUDOKU

★★

4	8	5	6	9	2	1	7	3
2	3	1	8	5	7	6	4	9
9	7	6	3	1	4	5	2	8
5	1	2	7	6	9	8	3	4
6	4	8	1	2	3	7	9	5
3	9	7	4	8	5	2	6	1
7	2	3	5	4	8	9	1	6
8	6	4	9	7	1	3	5	2
1	5	9	2	3	6	4	8	7

SUDOKU

★★★

8	6	3	1	9	2	7	5	4
5	9	2	6	7	4	3	8	1
1	7	4	8	5	3	2	9	6
3	5	1	9	8	7	4	6	2
9	2	7	3	4	6	5	1	8
4	8	6	5	2	1	9	3	7
7	1	5	4	3	8	6	2	9
2	3	8	7	6	9	1	4	5
6	4	9	2	1	5	8	7	3

LETTERSUDOKU
OPSTRALEN

ZOEK DE 7 VERSCHILLEN

Hendrik Jan Vermeer

JA21-leider Joost Eerdmans voerde in aanloop naar de gemeenteraadsverkiezingen campagne op de verkiezingsmarkt in het winkelcentrum van Etten-Leur.

ANTWOORDEN

Het nooduitgangbord is verplaatst, het pamflet aan de paal hangt een stuk hoger, mevrouw met de bonijas mist haar blauwe lintje, het wielje van de rollator is verdwenen, Joost Eerdmans mist zijn flesje water, de blauwe flyers onder de arm van Eerdmans' collega zijn weg en Joost Eerdmans mist de witte accenten (Nike-logo en zool) op zijn linkerschoen.

MEDIA ZATERDAG

NPO 1

07.20 Nederland in Beweging 07.40 Tijd voor MAX 08.40 Close Up: Joan Mitchell – Woman in abstraction 09.40 Project Dans 10.40 Dit Was Het Nieuws 11.30 Het Mooiste Meisje van de Klas 12.20 Sterren NL Top 25 13.00 NOS Journaal 13.10 Keuringsdienst van waarde 13.45 Tussen Kunst en Kitsch 14.35 De slimste mens 15.25 Carrie op Vrijdag 16.20 Sterren in Concert: Jannes live in Ahoy 17.56 Socutera

18.00 NOS Journaal 18.20 NOS Sportjournaal 18.30 EenVandaag 19.00 Op Safari 19.20 MolTalk 20.00 NOS Journaal 20.30 Wie is de Mol? 21.40 De Arbeidsvitaminen Quiz 22.30 NOS Studio Sport Voetbal 23.15 NOS Studio Sport 23.50 NOS Journaal

ARD

11.30 Quarks im Ersten 12.00 Tagesschau 12.15 Die Tierärzte 13.45 Tagesschau 14.00 Mein Altweibersommer 15.30 Reiterhof Wildenstein 17.00 Tagesschau 17.15 Brisant 17.52 Das Wetter im Ersten 18.00 Sportschau 19.57 Lotto am Samstag 20.00 Tagesschau 20.15 Der Beschützer – Wissen, das tötet 21.45 Tagesthemen 22.05 Vanished – Vertraust du ihm 23.25 Das Wort zum Sonntag 23.30 Nord bei Nordwest

ZDF

07.00 Die Biene Maja 07.15 Die Biene Maja 07.25 Super Happy Magic Forest 07.35 Super Happy Magic Forest 07.45 Super Happy Magic Forest 08.00 Bibi Blocksberg 08.25 Die drei Musketiere 08.35 Die drei Musketiere 08.50 Lassie 09.10 Bibi und Tina 09.40 Bibi und Tina 10.05 pur+ 10.30 sportstudio live 19.00 heute 19.20 Wetter 19.25 Die Bergretter 20.15 Der Quiz-Champion 23.15 heute journal 23.30 Das aktuelle Sportstudio

NGC

07.00 Fatal Engineering 08.10 Scrapyard Supercar 09.10 Car SOS 11.05 Toronto Airport Uncovered 13.05 Air Crash Investigation 15.55 Secret Nazi Bases 17.00 The Tale of Silyan 19.00 Planes That Changed History 20.00 Fatal Engineering 21.00 To Catch a Smuggler 22.00 Inside Airport Lost & Found 22.55 Air Crash Investigation

FAMILY 7

11.00 Maranatha 11.30 Uitgelicht! 12.00 7th Street Theater 12.30 Chip Ingram 13.01 Schatgraven in de Efeze-brief 13.35 Another Life 14.00 Uitgelicht! 14.30 Maranatha 15.00 Cross Talk 15.30 In Touch 16.30 Schatgraven in de Efeze-brief 17.00 Wijs Paleis 17.17 De Boekenberg 17.30 Superboek 18.00 Studeren met De Verkenners 18.10 Dot Connner 18.22 De Fakkeldragers 19.00 Opwekking Praise 2024 19.30 Op reis door de Romeinenbrief 20.00 Kom Zing Mee! 20.30 Gaither Vocal Band 22.00 Grace 22.10 Discipleship Explored 22.30 Stronglife de Podcast 23.00 Not a Fan

NPO 2

07.45 Eus' Boekenclub 08.20 Joanna Lumley reist langs de Donau 09.10 Kassa 10.00 Een schat aan Shaffy 10.45 Podium Klassiek 11.50 Iedereen Verlicht 12.20 Dit is de kwestie 12.45 EO Metterdaad 13.00 NOS Journaal 13.10 2 voor 12 13.55 Meldpunt Actueel 14.20 MAX Maakt Mogelijk Helpt 14.40 De vrouwen van ... 15.20 EO Metterdaad 15.30 Fryslân DOK 16.05 De verwondering 16.30 40 dagen van je leven 17.00 NOS Journaal 17.10 Petrus in het land 17.35 De Verandering 17.55 EO Metterdaad

18.10 Nederland Zingt 18.35 Ik mis je 19.00 Kassa 19.55 Blauw Bloed 20.25 Twee kanten van één geschiedenis 21.20 De Geknipte Gast 22.00 Nieuwsuur 22.40 Dit is de week 23.35 Generations

TV-OPTIES

BLAUW BLOED
► EO, NPO 2, 19.55-20.25 UUR
Koning Willem-Alexander was te gast op Aruba, onder meer omdat het eiland veertig jaar een zelfstandig land is binnen het koninkrijk.

BBC 1

07.00 Breakfast 11.00 Saturday Kitchen Live 12.30 Homes Under the Hammer 13.00 Football Focus 13.45 BBC News 13.55 Weather 14.00 Bargain Hunt 14.45 Escape to the Country 15.15 Money for Nothing 16.00 The Addams Family 2 17.25 Asia 18.25 BBC News 18.35 BBC Regional News; Weather 18.40 Weather 18.45 Gladiators 19.45 Michael McIntyre's The Wheel 20.45 The Weakest Link: Gladiators Special 21.30 Casualty 22.15 The Walsh Sisters 23.10 BBC News 23.25 Weather 23.30 Match of the Day

VRT 1

08.20 GameKeepers 08.45 Hoodie 09.30 Silverpoint 09.50 Shaun het Schaap 10.00 Feratel 12.05 De week van Bruzz 12.35 De Markt 13.00 VRT NWS Journaal 13.25 Het weer 13.30 De Ridder 14.20 Clips 14.40 Kunnen we overeenkomen? 15.30 Flikken Maastricht 16.15 Dagelijkse kost 17.00 Witse 17.50 Kijk uit 17.55 VRT NWS Update 18.05 #LikeMe 18.35 Dierendokters 24/7 19.00 VRT NWS Journaal 19.37 Het weer 19.40 Joker+ en Lotto 19.45 Man bijt hond 20.15 F.C. De Kampioenen 20.55 Boomer 21.25 Eigen kweek 22.20 Loslopend wild 22.50 VRT NWS Journaal

NPO 3

08.20 Stop! 08.25 Casper & Emma 08.40 Waffel de wonderhond 08.50 De magische auto 09.00 Kindertijd 09.10 Boswachters gezocht 09.30 Puppy Patrol 09.55 Splat & Seymour 10.05 Molmans 10.20 Lucas de spin 10.25 Masha 10.35 Agent Binky 10.45 Interstellar Ella 10.55 Zo is Joey 11.05 Grizzy en de lemmingen 11.15 Coop Troop 11.25 Herrie op zolder 11.40 Mighty Mike 11.45 Dino Daan & Lucy 11.55 Peter Pan 12.20 BarnKidz 12.30 Mega Mindy 13.00 Trex 13.05 Studio Snugger 13.20 Mees Kees 13.45 Kinderen voor Kinderen – Ola Ole Olee 13.50 For The Win 14.05 For The Win 14.25 Het Grote Junior Songfestival Concert 2024 14.55 Het Grote Junior Songfestival Concert 2024 15.30 Zappbios: Jippie No More! 17.00 Klaas kan alles 17.10 Winter Break 17.25 Zappsport 17.45 De eerste keer

18.05 Zapp detective 18.20 Voor het blok 18.45 Steken en Prikken 19.00 NOS Jeugdjournaal 19.20 Socutera 19.30 NOS Studio Sport 20.30 NOS Studio Sport 21.35 Telefilm: Met oprechte deelname 23.10 Rayen Panday: Karma

RTL 4

12.00 Later Als Ik Groot Ben 12.30 Viva De Costas 13.00 Franky en Coen: Patatje Hoop 13.30 Achter De Rode Neus 14.00 Costa Hollandia 14.30 Campingtijd 15.00 Wishing On A Star 15.30 Way Of Living 16.00 De Mooiste Wegen 16.30 Sky High Costa Rica 17.00 Het Goede Buitenleven: Buitengewoon Wonen 17.30 Chickslovefood On Tour 18.00 RTL Nieuws 18.15 Editie NL 18.30 RTL Weer 18.35 RTL Boulevard 19.30 RTL Nieuws 19.55 RTL Weer 20.00 Only Joling 21.20 Ranking The Stars 22.20 Kopen Zonder Kijken 23.00 RTL Nieuws 23.20 RTL Weer

SBS 6

09.45 Hart van Nederland 10.00 De Na-latenschap 10.30 De Mooiste Weken van het Jaar 11.00 De Grote Verhuizing 12.00 Levende Steen Ministries 12.35 De Grote Verbuwing 13.30 Het Diner 14.30 De Grote Verhuizing 15.30 Verkopen of Verbouwen 16.30 Bouwen aan de Toekomst 17.00 De Grote Tuinverbouwing 18.30 Lachen om Home Video's 19.25 De Bondgenoten 20.00 I've Got the Music in Me 21.30 Het Diner 22.30 Hart van Nederland 22.55 Shownieuws 23.45 So You Think You Can Dance

RTL 5

06.00 Teleshop 5: Tommy Teleshopping 07.30 New Creation Church TV 08.00 Teleshop 5: Tommy Teleshopping 13.00 Teleshop 5: Mediashop 17.15 Politie Op Je Hielen 18.20 The voice of Holland 20.00 Het Interventie Team 21.00 Het Interventie Team 22.00 Helden Van Hier: In De Lucht 23.00 Helden Van Hier: In De Lucht

RTL 7

06.00 Teleshop 7: Mediashop 13.00 Idioten Op De Weg 13.30 Idioten Op De Weg 14.00 Idioten Op De Weg 14.30 Idioten Op De Weg 15.00 Idioten Op De Weg 15.30 Idioten Op De Weg 16.00 Idioten Op De Weg 16.30 Idioten Op De Weg 17.00 Idioten Op De Weg 17.30 Idioten Op De Weg 18.00 Hardcore Pawn 18.30 Hardcore Pawn 19.00 Hardcore Pawn 19.30 Hardcore Pawn 20.00 Spider-Man 2 22.35 The Karate Kid II

TWEE KANTEN VAN ÉÉN GESCHIEDENIS
► MAX, NPO 2, 20.25-21.20 UUR

75 jaar geleden arriveerden de eerste Molukkers in Rotterdam. Het waren de gezinnen van soldaten die in Indonesië aan Nederlandse zijde hadden gevochten. De nieuwkomers kregen echter geen hartelijke ontvangst. In dit drieluik onderzoekt de Molukse regisseur Nathalie Toisuta de moeizame relatie tussen Nederland en de Molukken; die begon in

1599 met de verovering van de eilanden door de VOC. In de serie komen mensen samen die zich ooit op hetzelfde moment op dezelfde plek bevonden, maar totaal andere ervaringen hebben. De ontmoetingen maken zichtbaar hoe 350 jaar geschiedenis diep in levens is verankerd; in families, in ontmoetingen en in het Nederlandse zelfbeeld.

MET OPRECHTE DEELNEMING
► VPRO, NPO 3, 21.35-23.10 UUR
Wanneer Eli (22) haar vader verliest, verliest haar oma Winnie (76) haar zoon. Overweldigd door rouw en gefrustreerd dat zelfs haar beste vriendin niet begrijpt hoe ze zich voelt, besluit Eli – ook tot haar eigen verbazing – met Winnie mee te gaan op

een seniorenreis. In de hoop dat ze met haar oma wél haar verdriet kan delen, neemt ze die reisgenoten maar voor lief. Maar hoe rouw je als je 22 bent? Hoe ga je om met het Indisch zwijgen van je oma? En wat moet je als gen Z'er tussen de boomers?

MEDIA ZONDAG

NPO 1

07.10 Nederland in Beweging 07.30 Het Mooiste Meisje van de Klas 08.20 De Arbeidsvitaminen Quiz 09.05 Dit is de week 10.00 WNL Op Zondag 11.05 Ivo op zondag 12.00 NOS Journaal 12.10 Buitenhof 13.10 NOS Studio Sport 15.15 NOS Studio Sport 16.20 NOS Studio Sport

18.00 NOS Journaal 18.10 NOS Studio Sport 19.00 NOS Studio Sport Voetbal 20.00 NOS Journaal 20.25 Rust en Vreugd 21.00 Cruijff 21.55 NOS Studio Voetbal 22.50 NOS Journaal 23.05 Ivo op zondag 23.55 NOS Journaal

NPO 2

08.05 Petrus in het land 08.30 De verwondering 09.00 Ik mis je 09.20 Kerkdienst met Kees van Ekris 09.45 Geloofsgesprek 10.00 Eucharistieviering 11.05 Nederland zingt op zondag 11.30 EO Metterdaad 11.40 De Verandering 11.56 Wilde Ganzen 12.00 De Kist 12.30 De andere kant van Amsterdam – de Vondelkerk 13.00 Nu te Zien! 13.05 Fryslân DOK 13.35 Rail Away 14.05 Glasland 14.50 De Geknipte Gast 15.25 De Joodse wereld: Een dappere Joodse jongen 16.25 Iedereen Verlicht 16.51 Socutera 17.00 NOS Journaal 17.10 Pauscast 17.40 VPRO Boeken

18.15 Podium Klassiek 19.25 Joanna Lumley reist langs de Donau 20.20 De vrouwen van ... 21.00 Argos 21.25 Bureau Buitenland 22.00 Nieuwsuur 22.40 NPO Doc: Het systeem

NPO 3

07.30 Noddy, de detective 07.45 Jojo & Ouma 07.55 Charlie en Lola 08.05 Yoga mee met Roos 08.20 Stop! 08.25 Casper & Emma 08.40 Waffel de wonderhond 08.50 Bouwer Power 09.05 Kindertijd 09.10 Het landje van Tim 09.30 Puppy Patrol 09.50 Splat & Seymour 10.05 Molmans 10.15 Lucas de spin 10.20 Masha 10.30 Agent Binky 10.40 Interstellar Ella 10.50 Zo is Joey 11.05 Grizzy en de lemmingen 11.10 Coop Troop 11.25 Herrie op zolder 11.35 Mighty Mike 11.40 Dino Daan & Lucy 11.55 Peter Pan 12.15 BarnKidz 12.30 Mega Mindy 12.55 Trex 13.00 Kosmoo 13.25 Zappsport 13.40 Theodosia 14.05 Party Crew 14.25 Winter Break 14.45 Brugklas 15.30 Zappbios: Vier kinderen en Het 17.10 Freeks Jungle School 17.25 Outer Space 17.40 De Mensenbieb

18.00 Taarten van Babel 18.25 Mollenstreken 18.40 Rachel valt binnen 19.00 NOS Jeugdjournaal 19.20 Je Zal Het Maar Hebben Junior 19.45 NOS Studio Sport 21.05 Rundfunk: Schwalbe 21.40 Yous & Yay in het wild 22.15 De restaurantmoord 22.55 Louis Theroux: Law & Disorder in Lagos

RTL 4

12.00 Sky High Costa Rica 12.30 Het Goede Buitenleven: Buitengewoon Wonen 13.00 Leve Je Leeftijd 13.30 Thuis Voor Jou 14.00 RonReizen 14.30 Van Buiten Dromen! 15.00 Nederland Ontdekt 15.30 Let's Visit 16.00 Wishing On A Star 16.30 Camp To Go 17.00 Way Of Living 17.30 Campingtijd 18.00 RTL Nieuws 18.15 Editie NL 18.30 RTL Weer 18.35 RTL Boulevard 19.20 VriendenLoterij De Winnaars 19.30 RTL Nieuws 19.55 RTL Weer 20.05 The Box 21.30 RTL Tonight 22.40 Videoland Première: Onze Man Bij De Vijand 23.40 RTL Nieuws

SBS 6

11.55 Man bijt hond 12.00 Bouwen aan de Toekomst 12.30 Secret Life of the Zoo 13.00 Wie Woont het Mooist Schotland 13.30 De Grote Verbouwing Nieuw-Zeeland 14.30 I've Got the Music in Me 16.00 Design Secrets 16.30 Wie Woont het Mooist Schotland 17.00 De Grote Verhuizing 18.00 De Grote Verbouwing Nieuw-Zeeland 19.00 vtwonen: Weer Verliefd op je Huis 19.55 Postcode Loterij Miljoenenjacht 21.35 De Oranjezon-dag 22.40 Hart van Nederland 23.00 Shownieuws 23.55 Het Diner

RTL 5

06.00 Teleshop 5: Tommy Teleshopping 07.00 New Creation Church TV 07.30 Antwoorden Met Bayless Conley 08.00 Hour Of Power 09.00 Hour Of Power 10.05 Teleshop 5: Tommy Teleshopping 14.00 Teleshop 5: Mediashop 16.30 Politie Op Je Hielen 17.30 Stop! Politie UK 18.30 Over De A4 20.00 De Slechtste Chauffeur Van Nederland 21.30 Opge-licht In De Liefde? 23.00 010 Rotterdam

RTL 7

06.00 Teleshop 7: Mediashop 09.30 Vis TV 10.00 Vis TV 10.30 Business Class 12.10 Idioten Op De Weg 12.30 Idioten Op De Weg 13.00 Idioten Op De Weg 13.30 Idioten Op De Weg 14.00 Idioten Op De Weg 14.30 Idioten Op De Weg 15.00 Idioten Op De Weg 15.30 Idioten Op De Weg 16.00 Idioten Op De Weg 16.30 Idioten Op De Weg 17.00 Transportwereld 17.30 Autowereld 18.00 Border Patrol USA 19.00 Border Patrol USA 20.00 Spider-Man 3 22.55 The Karate Kid III

TV-OPTIES

SONGS OF SLOW BURNING EARTH ► VRT CANVAS, 22.25-00.00 UUR Audiovisueel dagboek van de eerste twee jaar van de Russische invasie. Jonge Oekraïners dromen ondanks alles van een mooie toekomst.

VIDEOLAND PREMIÈRE: ONZE MAN BIJ DE VIJAND ► RTL 4, 22.40-23.40 UUR Thomas Erdbrink reist een jaar lang door Rusland zonder zichtbare bemoeienis van de autoriteiten.

NPO Doc: HET SYSTEEM ► KRO-NCRV, NPO 2, 22.40-00.15 UUR Terwijl klimaatcrises, economische ongelijkheid en politieke instabiliteit wereldwijd voelbaar zijn, proberen drie bevlogen idealisten elk op hun eigen manier het verschil te maken: Henk Ovink, internationaal waterdiplomaat in New York, Pippi van Ommen, medeoprichter van Extinction

Rebellion in Amsterdam, en de Berlijnse klimaatactivist en antifascist Tadzio Müller. Als hun acties en diplomatieke inspanningen keer op keer niets opleveren, worden nieuwe inzichten steeds noodzakelijker. Een zoektocht naar hoop in een wereld in transitie.

ARGOS ► VPRO, NPO 2, 21.00-21.25 UUR In 2001 koos Nederland ervoor om de F-16-straaljagers van de luchtmacht te vervangen door de Amerikaanse F-35, en niet door een toestel van Europese makelij. Destijds leek dit een veilige keuze, maar in het Trump-tijdperk zijn veel oude zeker-

heden in rook opgegaan. Amerika blijkt de inzetbaarheid van de Nederlandse toestellen namelijk te kunnen beperken via een software-ingreep. Argos onderzoekt de huidige verhoudingen op gebied van veiligheid tussen Europa en de VS.

ARD

12.03 Presseclub 12.45 Europamagazin 13.15 Nashörner 14.00 Tagesschau 14.03 Der Schwarzwaldhof 15.30 Der Ranger – Paradies Heimat 16.59 Gewinnzahlen Deutsche Fernsehlotterie 17.00 Brisant 17.35 Tagesschau 17.45 Landtagswahl Rheinland-Pfalz 19.15 Sportschau 20.00 Tagesschau 20.20 Tatort 21.50 Tagesthemen 22.00 Caren Miosga 23.00 Tagesthemen 23.30 ttt – titel, thesen, temperament

ZDF

06.40 Pettersson und Findus 06.55 Wicke und die starken Männer 07.20 Bibi Blocksberg 07.45 Bibi und Tina 08.10 Löwenzahn 08.35 1, 2 oder 3 09.03 Leben nach der Gewalt 09.30 Evangelischer Gottesdienst 10.15 Bares für Rares – Lieblingsstücke 10.40 sportstudio live 17.40 Wahl in Rheinland-Pfalz 19.00 heute 19.25 Wahl in Rheinland-Pfalz 20.15 Inga Lindström: Ein Sommer voller Wunder 21.45 heute-journal 22.15 Mord im Mittsommer 23.45 Peter Maffay – Eine deutsche Legende

NGC

08.50 The Yorkshire Auction House 09.50 Car SOS 12.50 Destruction Decoded 15.00 Rocky Mountain Railroad 16.00 Yukon Rescue 17.00 Ice Road Rescue 18.00 Ice Road Rescue 19.00 Inside Airport Lost & Found 19.55 Yukon Rescue 20.55 Northwoods Survival 21.50 Gladiators: Warriors of the Ancient World 22.50 Air Crash Investigation

FAMILY 7

11.00 Into the Amazone 11.26 Op reis door de Romeinenbrief 12.00 Kom Zing Mee! 12.30 Gaither Vocal Band 14.00 Another Life 14.30 EuroSpirit 15.00 Superboek 15.30 Emmanuel Gemeente 16.30 Op reis door de Romeinenbrief 17.00 Hour of power 18.05 Dierenkriebels 18.15 The Chosen Adventures 18.30 Superboek 18.59 Galilee of the Nations 19.30 Genade Bevrijdt 20.00 In Touch 21.00 The Chosen 22.00 Discovering the bible 22.30 Galilee of the Nations

BBC 1

07.00 Breakfast 08.50 Match of the Day 10.00 Sunday with Laura Kuennsberg 11.00 Politics England 11.30 Pilgrimage: The Road to the Scottish Isles 12.30 Homes Under the Hammer 13.30 Bargain Hunt 14.15 BBC News 14.25 Weather for the Week Ahead 14.30 Songs of Praise 15.05 Gladiators 16.05 Crookhaven 16.50 Crookhaven 17.35 Comic Relief: More Funny For Money 18.35 BBC News 18.50 BBC Regional News; Weather 18.55 Weather 19.00 Countryfile 20.00 Antiques Roadshow 21.00 The Other Bennet Sister 21.30 The Other Bennet Sister 22.00 The Capture 23.00 BBC News; Weather 23.25 BBC Regional News; Weather 23.30 Match of the Day

VRT 1

07.30 Extra journaal 08.10 Extra journaal 08.50 Extra journaal 09.40 Extra journaal 10.30 De Zevende Dag 11.30 Extra journaal 13.00 VRT NWS Journaal 13.35 Het weer 13.40 De Ridder 14.30 Sporza: GP Monseré 16.45 Sporza: basketbal 19.00 VRT NWS Journaal 19.25 Sport-weekend 20.00 Het weer 20.05 Gene paniek 20.55 Juliet 21.50 De ideale wereld 22.30 VRT NWS Journaal 22.44 Keno 22.45 Het weer 22.50 22/3 tien jaar geleden 23.40 Thuis

BBC 2

07.20 Take a Hike 07.50 Countryfile 08.50 Breakfast 10.00 Athletics: World Indoor Championships 2026 13.45 Flog It! 14.30 This Farming Life 15.30 MOTD Live: Women's Super League 18.00 Athletics: World Indoor Championships 2026 21.15 Saving Lives at Sea 22.00 Forensics: The Real CSI 23.00 Training Day

VRT CANVAS

08.00 Feratel 12.20 Sporza: basketbal 14.30 Feratel 16.35 Rebirth 17.30 De Bourgondiërs 18.20 The Chelsea detective 19.10 The Chelsea detective 19.55 Het weer 20.00 The handmaid's tale 20.40 The handmaid's tale 21.30 Laura H. 22.22 Het weer 22.25 Songs of slow burning earth

totaal BED

25%
korting
op boxsprings

onze 25^e winkel is open

feestelijke
DEALS

Boxspring Sundfall
vanaf

~~2759~~ 2069,25

feestelijke
DEALS

~~2779~~
2084,25

+ 100 kleuren

Opbergboxspring Bremen | lade

Pocketveer boxsprings + matras + topmatras
Maat 140x200

feestelijke
DEALS

~~3159~~
2369,25

+ 100 kleuren

Boxspring Calais elektrisch

Pocketveer boxspring + matras + splittopmatras
Maat 140x200

feestelijke
DEALS

~~489~~
367

draadloos
verstelbaar

Lattenbodem Medi 3000

Elektrisch | maat 70x200 van ~~489~~ voor 367
Vlak | maat 70x200 van ~~209~~ voor 157

feestelijke
DEALS

~~1449~~
1159,20

Bed Manchester

Massief eikenhouten bed met sledepoet
Maat 140x200

feestelijke
DEALS

~~1399~~
1215,20

Bed Brugge

Gestoffeerd bed met brede randen
Maat 140x200

feestelijke
DEALS

~~519~~
389,25

keuze
uit 3
toplagen

Matras Zeta

Koudschuim kern + toplaag dat bij je past
Maat 70x200

Gratis bezorging en montage

90 dagen 90 nachten proefslapen

Europese productie

Snel in huis

Uitstekende kwaliteit, scherpe prijs

Shop online via totaalbed.nl of bezoek één van onze 25 winkels

ALMELO
ALMERE
AMERSFOORT
AMSTERDAM
APELDOORN
ARNHEM
ASSEN
BRED
DEVENTER

Woonboulevard 26
Washingtonstraat 50-52
Nijverheidsweg-Noord 218
Johan Cruijff Boulevard 90
Het Rietveld 26
Venlosingel 21
Borgstee 7a
Kruisvoort 86
Essenstraat 11

DOETINCHEM
DRACHTEN
DUIVEN
EMMEN
ENSCHDE
GRONINGEN
HARDERWIJK
HOOGVEEN
LEIDERDORP

Doetinchemseweg 89a
Dr. M.L. Kingsingel 44
Nieuwgraaf 8a
Nijbracht 84
Schuttersveld 36
Hoendiep 97
Zuiderbreedte 9
Groenewegenstraat 2 | NIEUW
Elisabethhof 12

LELYSTAD
NIJMEGEN
ROTTERDAM
UTRECHT
VEENENDAAL
VENLO
ZWOLLE

Zuiderpoort 13
Wijchenseweg 178
Watermanweg 109
Zeelantlaan 47
Groeneveldselaan 41
Nijmeegseweg 14 | NIEUW
Grote Voort 84

★ Trustpilot ★★★★★ 4.6/5

totaal BED
slaap lekker

Volg ons @totaalbed

Onze openingstijden vind je op totaalbed.nl/winkels

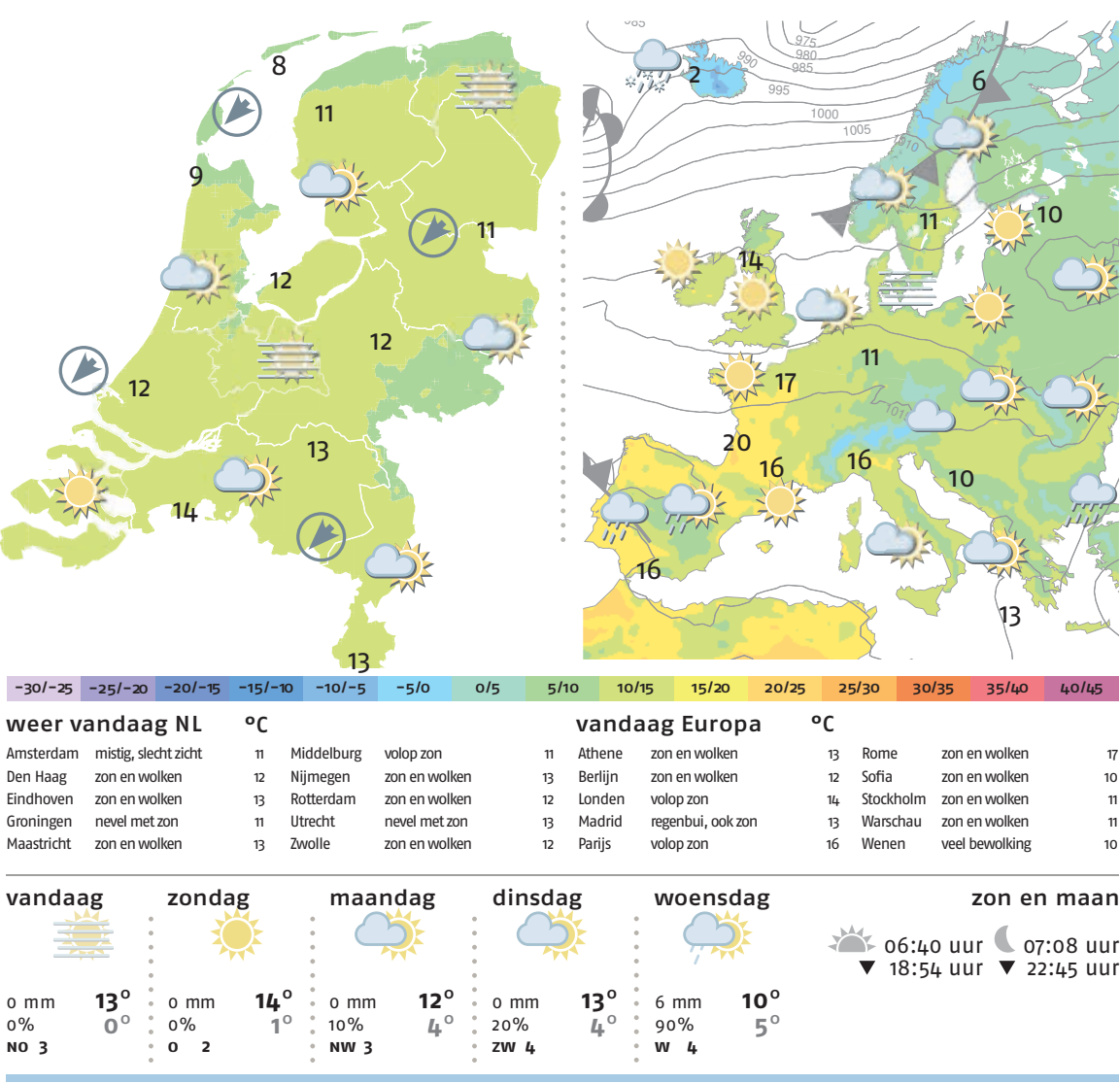
Zet- en drukfouten voorbehouden

WEER

JOHNNY WILLEMSSEN

Vrij zonnig

Vooral in de noordelijke helft van het land kan de dag grijs beginnen met mist of lage bewolking. Al snel komt op steeds meer plaatsen de zon tevoorschijn en met veel zon stijgt het kwik in de middag naar 11 tot 13 graden. In het noordelijk kustgebied blijft het kwik een paar graden achter. Morgen verloopt de dag zonnig en met 12 tot 14 graden wordt het iets warmer dan vandaag. Maandag wordt nog een droge dag met geregeld zon en maxima van 10 tot 14 graden. Dinsdag raakt het bewolkt en volgen later op de dag buien. De dagen daarna is het wisselvallig met geregeld buien en soms veel wind. De middagtemperatuur daalt naar 8 tot 10 graden.

FEUILLETON

55 / WORDT VERVOLGD

Dietrich, mijn liefste

Terwijl Dietrich alle voorbereidingen trof voor zijn reis naar de Balkan en naar Zwitserland namens de *Abwehr*, werd die dienstreis geannuleerd met een vaart die verrassend leek, maar dat niet was, gezien de aard van zijn onderneming. De Joden die meededen aan Operatie 7 waren zonder incidenten de grens overgekomen en in veiligheid gebracht. Maar de grote hoeveelheid buitenlands geld die daarvoor nodig was, had de aandacht van de Praagse douane getrokken. De smokkel van buitenlandse deviezen over landsgrenzen heen was een ernstig vergrijp, en zelfs de *Abwehr* ontkwam niet aan bestraffing. Via een gecodeerd bericht had Hans aan Dietrich laten weten dat hij het beste weer naar Berlijn kon gaan om zich daar een tijdje gedeisd te houden. Elke reis poging zou kunnen leiden tot arrestatie bij een grensovergang. Met zijn hoofd gebogen tegen de frisse oktober-

wind liep Dietrich naar het ziekenhuis. Het lag hem niet zo om zich gedeisd te houden. Kon hij zich maar ergens nuttig voor maken. Het leek bijna een misdaad om te gaan zitten niksen terwijl veel andere dominees uit de *Bekennende Kirche* vastzaten in concentratiekampen. Onder hen was Martin Niemöller. Aanvankelijk had Niemöller Hitler gesteund en zich niet graag willen uitspreken tegen het geweld waarmee de Joden werden behandeld. Nu leed hij net als zij. Er kroop een rilling over Dietrichs rug, en dat had niets te maken met de kou. In tegenstelling tot de meeste Duitsers wist hij wel degelijk wat er gebeurde in die kampen. Vergassing, marteling en massa-executies waarbij de lichamen neervielen in greppels. Stapels geschonden menselijkheid. Martin was vooralsnog in leven, maar hoelang kon iemand dat soort helse omstandigheden verdragen?

Hij sloeg af naar de straat waar het ziekenhuis stond. De straat en de voetgangers oogden griauw. Alleen de wapperende nazivlaggen, keurig op steeds dezelfde afstand van elkaar, zorgden voor wat kleur. Berlijn, de grande dame, was beroofd van haar juwelen door bombardementen, rantsoenen en gebrek aan mannen om de straten te vegen. Was dit de troostprijs voor haar uiterlijk verval, deze belachelijke vlaggen, symbolen van dictatuur en tirannie? Hij stond nu pal voor het ziekenhuis. Dietrich keek op naar de stenen gevel. Hij zou Maria weer ontmoeten. Een vooruitzicht dat hem vervulde met te veel enthousiasme. Hij kon toch onmogelijk ... romantische gevoelens koesteren voor Ruths kleindochter, nog maar een tiener?

Amanda Barratt

COLOFON

Uitgave van Nederlands Dagblad B.V.
Berkenweg 11, 3818 LA Amersfoort
Postbus 2085, 3800 CB Amersfoort
telefoonnummer: 088 1 999 999
website: nd.nl
Nederlands Dagblad B.V. maakt deel uit van Nedag Uitgevers B.V.
Directeur-uitgever: Vincenza La Porta
Hoofdredacteur: Nico de Fijter
De namen van alle journalisten en medewerkers zijn te vinden op nd.nl/medewerkers

REDACTIE
via site: nd.nl
via e-mail: redactie@nd.nl
tel. 088 1 999 999
Postbus 2085, 3800 CB Amersfoort

ABONNEESERVICE
via site: nd.nl/service
via e-mail: service@nd.nl
tel. 088 1 999 999
ma. t/m vr. 8.30-12.00 uur
za. 9.00-11.00 uur (bezorgklachten)

ADVERTENTIES
via site: ndzakelijk.nl
via e-mail: ndzakelijk@nd.nl
tel. 088 1 999 999
ma. t/m vr. 8.30-16.30 uur

FAMILIEBERICHTEN EN TIPS
via site: ndadvertenties.nl
via e-mail: (opmaak ND): familiebericht@nd.nl

ND IN AANGEPASTE LEESVORM
Het ND is in aangepaste leesvorm verkrijgbaar bij Stichting Aangepast Lezen, Den Haag
tel. 070 3381500.
klanten@aanangepastlezen.nl

EERST DIT

FILIPPENZEN 1:18-26

Als Jezus je alles is

Dat was nogal een laconieke uitroep van Paulus, daar in de gevangenis: ‘Maar wat dan nog! Wat telt, is dat Christus verkondigd wordt.’ Daar schreef hij zijn blijvende vreugde aan toe. De voortgang van het evangelie ging boven zijn eigen welzijn, zijn vrijheid, zelfs boven zijn leven. Blijkbaar kun je alles aan als Jezus je alles is. De omstandigheden in de gevangenis moeten lichamelijk en mentaal heel heftig voor Paulus geweest zijn. Hij wist niet eens of hij het zou overleven. Maar geestelijk redde hij het, door de voorbede van de Filippenzen en de Geest van Jezus.

VRAAG:

Hoe belangrijk is het doorgeven van het goede nieuws van Jezus voor jou?

EERST DIT is een podcast van de EO & IZB.
Meer bijbelpodcasts luisteren?
EO.NL/EERSTDIT

KERKNIEUWS

■ PROTESTANTSE GEMEENTE
BEDANKT voor Hierden (hervormd wijk Dorp): M. van Heijningen te Alblisserdam (Ichthuskerk).

■ GEREFORMEERDE GEMEENTEN
BEROEPEN te Capelle aan den IJssel-West: H. Hofman te Grand Rapids-Beckwith Avenue (Michigan, VS).
BEDANKT voor Oudemirdum: A.J. de Waard te Urk.

Een beroepingsbericht doorgeven?
INFO@PERSBUREAUSCHEPS.NL

IK EN MIJN HUIS

Koken

Leo gaat een week op stage op het opleidingsschip van de zeevaartschool. Hij vindt het best spannend: IJmuiden, Amsterdam, sluizen, drukte ... En alle taken moeten bij toerbeurt uitgevoerd: stuurhut, kombuis, machinekamer. Ik vraag wat hij het meest spannend vindt: varen door de sluis misschien? ‘O nee; dat is een makkie! Maar kóken! Als je één ding fout doet, is het eten voor heel de bemanning bedorven!’

stuur uw bijdrage naar:
MEEDENKEN@ND.NL

ONZE KOPERS EN KLANTEN ZEGGEN:

“HET RESORT IS NOG MOOIER
DAN IN DE ADVERTENTIE”

BIJNA EEN KILOMETER EXCLUSIEVE VECHTBELEVING. ZWEMMEN IN UW EIGEN VOORTUIN

LUXE LODGES OP EIGEN GROND - NOG ENKELE BESCHIKBAAR IN DEZE FASE

- ~ Direct aan de Vecht in Ommen, vlakbij Zwolle
- ~ Notarieel geleverd
- ~ Van € 295.000,- tot € 570.000,- excl. btw, incl. eigen grond
- ~ Opgeleverd conform de hoogste (BENG) bouwnormen, energielabel A+++ (gasloos)
- ~ Voor verhuur en eigen gebruik, geschikt voor 2-6 personen
- ~ 7% rendement mogelijk
- ~ Geen verhuurverplichting
- ~ Financiering mogelijk
- ~ Grondoppervlakte 250 tot 600 m²

Neem nu contact op

085 - 400 78 87
verkoop@lodgesaandevecht.nl
 Arendhorsterweg 3a, Ommen

Ons verkoopkantoor is dagelijks geopend van 10.00 tot 17.00

Loop even binnen of maak een privé afspraak

21/22 MAART OPEN DAG

27/28/29 MAART
SECOND HOME BEURS
 JAARBEURS UTRECHT
 HAL 11 STAND 439

4/5/6 APRIL
PAASWEEKEND OPEN DAG

WWW.LODGESAANDEVECHT.NL

Let op! U belegt buiten AFM-toezicht. Geen vergunningsplicht voor deze activiteit.

GELOVEN & GOED LEVEN

ZEVEN

.nederlandsdagblad

REPORTAGE

IN OEKRAÏNE
HOREN
AMPUTATIES
BIJ HET
STRAATBEELD

PAGINA 8

Beeld: Carel Schutte

Het weekend is begonnen. Hoe brengen mensen hun zaterdag en zondag door? Vandaag de zaterdag van **Margreet Visser** (46), die in Huizen actief is bij een jaarlijkse wikkelkoekactie.

Drukke dag voor Albanië

'Albanië is relatief dichtbij, maar ik werd geraakt toen ik zag hoe groot de armoede daar nog is.' Margreet Visser zei 'in een opwelling' ja, toen zij tien jaar geleden de vraag kreeg of zij de jaarlijkse jongerenreis van Stichting Albanië Comité wilde organiseren, samen met Elseke Lubbers.

'De bewoners van Albanese bergdorpen wonen in krotjes. De stichting voorziet hen van kleding en voor de kinderen vullen we ieder jaar een schoenendoos met schoolspullen en speelgoed. Dat is voor hen de wereld aan cadeaus.'

In de aanloop naar de jongerenreis organiseren de deelnemers allerlei acties om geld in te zamelen voor materialen die zij nodig hebben voor de kinderweek in Albanië en voor geschenken voor de bewoners. Zo worden vlak voor Pasen wikkelkoeken verkocht. Die broden, gevuld met amandelspijs, boter, kaneel en rozijnen, worden in veel Huizer gezinnen met Pasen en Kerst gegeten.

Ze worden gebakken door bakkerij Kruijmer. 'Die bakker kwam al bij mijn ouders aan de deur toen ik kind was.'

De laatste zaterdag van maart belooft een drukke dag te worden voor Visser. Op die dag kan iedereen die uiterlijk 23 maart een wikkelkoek besteld heeft, die ophalen.

'We hebben de beschikking over een ruimte van de plaatselijke autogarage; daar leggen we de koeken op vrijdag al neer. Vorig jaar hebben we meer dan duizend wikkelkoeken verkocht. Daarom geef ik iedere koper een tijdvak.'

We starten rond 8.00 uur 's ochtends en we hopen dat zes uur later iedereen geweest is. Daarna bel ik degenen van wie de koek er nog ligt.'

Het overige vrijwilligerswerk voor de actie, zoals het ophangen van promotiemateriaal, gebeurt hoofdzakelijk op de zaterdagen ervoor.

Van de opbrengst blijft 25 procent over voor Albanië. Het geld wordt dit jaar onder meer besteed aan de benodigdheden voor een klusproject. De deelnemers gaan namelijk tijdens de reis een woonhuis opknappen.

Ook zullen zij een Vakantiebijbelweek organiseren, in samenwerking met de kerk die Maarten en Gerdine Blom (bekend van het tv-programma *Een huis vol*) er hebben gesticht.

'Vanwege de warmte zijn de scholen in Albanië drie maanden dicht, dus de kinderen zijn heel blij met de activiteiten. Het is altijd mooi om te zien hoe gemakkelijk er contact ontstaat. De taalbarrière is daarbij niet zo voelbaar. Een knuffel zegt alles.'

Tekst: Wisanne de Reus
Beeld: Jeroen Jumelet

ZEVEN

INTERVIEW

MACHIEL JONKER
GAAT, WILLIAM BONÉ
KOMT BIJ DE VPE

PAGINA 4

ANALYSE

DE CBS-CIJFERS OVER
KERK EN GELOOF
VRAGEN OM NUANCE

PAGINA 11

REPORTAGE
DOMINEE MEIJVOGEL
SPREEKT DE TAAL
VAN DE SCHIPPERS
PAGINA 16

INTERVIEW
‘IN DE BIJBEL IS
SLAVERNIJ OKÉ. DAT
IS ONGEMAKKELIJK’
PAGINA 18

DE LEGE PLEK
HOE LIZE OP ÉÉN DAG
HAAR MOEDER EN
KLEINZON VERLOOR
PAGINA 20

AAN TAFEL
BIJ JAN HOOGLAND
ONTMOETEN BOER EN
BURGER ELKAAR
PAGINA 22

INTERVIEW

Oud-voorzitter Machiel Jonker van de Verenigde Pinkster- en Evangeliegemeenten draagt het stokje over aan William Boné. Een dubbelgesprek over crises en rust, over identiteit en visie, over wat je meeneemt en wat je achterlaat. 'We moeten af van het antwoordensyndroom.'

LAURA DIJKHUIZEN

Machiel Jonker (rechts) draagt zijn taak als voorzitter van de Verenigde Pinkster- en Evangeliegemeenten over aan William Boné (links). Beeld: Jeroen Jumelet

‘HANDELINGEN 2 IS EEN VERHAAL OM OOK NOG VANDAAG IN TE LEVEN’

INTERVIEW

CV

De gaande man:
Machiel Jonker

Tot zijn pensioen eind vorig jaar was Machiel Jonker negen jaar voorzitter van de VPE. Hij combineerde die functie met het leiden van de multiculturele pinkstergemeente Sja-loom in Heerhugowaard. Jonker is getrouwd met Yvonne; ze hebben vijf kinderen en twaalf kleinkinderen. Zijn zoon Pascal heeft zijn rol als voorganger overgenomen. Jonker was jarenlang betrokken bij de jongerenorganisatie Teen Challenge (een internationale christelijke hulporganisatie voor jongeren, red.) en werd in 2009 verkozen als bestuurslid van de VPE. Vervolgens werd hij vicevoorzitter, in 2016 interim-voorzitter en van februari 2017 tot eind vorig jaar voorzitter van de VPE.

William Boné, de
komende man

William Boné is getrouwd met Natascha. Ze hebben twee zonen, twee dochters en twee kleinkinderen; de derde is op komst. Samen zijn ze al ruim 21 jaar voorgangers van de Evangelische Gemeente Immanuel in Winschoten. Boné komt oorspronkelijk uit het bedrijfsleven. Hij werkte zeven jaar als manager in de grafimedia en daarna zeven jaar in de chemie.

Machiel Jonker is een man van verbinden, zegt hij met enige zelfspot. Warm, bedachtzaam, niet vies van een omweg om ergens te komen. William Boné is directeur: ‘Rood-blauw’, zegt hij, verwijzend naar een persoonlijkheidstest: ‘Daadkrachtig en zorgvuldig.’ ‘Maar met empathie’, vult Jonker aan. ‘Je bent taakgericht, maar je doet het mensgericht. Dat is goud voor de VPE.’ Boné lacht. ‘Doelgericht. Dat woord gebruik ik liever dan taakgericht, dat vind ik geen fijn woord.’ Ze zitten tegenover elkaar in de vergaderzaal van het landgoed Beukenhorst in Driebergen, de oude en de nieuwe voorzitter van de Verenigde Pinkster- en Evangeliegemeenten (VPE): Machiel Jonker (68) en William Boné (54). Het is een zaal die efficiënt gebruikt wordt – een lichte ruimte, met een overvloed aan ramen. Er zijn acht christe-

lijke organisaties die een plekje in het landhuis huren en zij delen de vergaderruimtes; het kantoor van de VPE zit in de kelder van het gebouw.

Crisis
De beide mannen kennen elkaar al bijna tien jaar. Jonker werd voorzitter in een moeilijke tijd. ‘In 2016 ging de organisatie door een crisis en in potentie had de VPE kunnen scheuren. Van daaruit zijn we onze identiteit gaan herontdekken. En toen was jij’ – Jonker gebaart naar Boné – ‘een van de *stakeholders* die bij deze ontmoetingen was uitgenodigd.’ Boné: ‘Ik kan me in deze fase nog goed herinneren dat de VPE zich afvroeg: wie zijn we als beweging? Dat sprak me enorm aan. Vooral het feit dat de bestuursleden bereid waren om te zeggen: “Heer Jezus, spreek tot ons.” Het was een hele intensieve tijd, maar ook een hele mooie tijd voor jullie.’

Meneer Jonker, u trad in 2016 als interim-voorzitter aan in wat u zelf een crisissituatie noemt. Wat was er precies aan de hand?
‘De VPE bevond zich midden in een zoektocht naar haar identiteit. Daarbinnen werd een bepaalde richting ingeslagen.’ Jonker kiest zijn woorden zorgvuldig, maar hij draait er niet omheen. ‘De overtuiging groeide dat God zijn zegen zou verlenen als de VPE nadrukkelijk een apostolische beweging zou worden, volgens het model van de vijfvoudige bediening waarover gesproken wordt in Efeziërs 4 vers 11 tot 13.’ Daar schrijft Paulus: ‘En Hij [Christus] is het die zowel apostelen heeft aangesteld als profeten, zowel verkondigers van het evangelie als herders en leraren, om de heiligen toe te rusten voor het werk in zijn dienst.’ Jonker: ‘Op zichzelf is daar veel goeds over te zeggen.

■ LEES VERDER OP PAGINA 6

INTERVIEW

■ Vervolg van pagina 5

Maar wat er in de praktijk gebeurde, was dat het ineens niet meer ging over functioneren, maar over titels. Niet meer over wie de minste wil zijn, maar over: wie staat waar, wie heeft welke positie?’ Hij doelt op de verkiezing van een nieuwe voorzitter in november 2017. Hiervoor schoof het bestuur toenmalig secretaris Daniël Renger naar voren. Hij was, evenals een deel van het bestuur, een voorstander van de structuurwijziging naar een apostolisch systeem. In de aanloop naar deze verkiezingen verlieten bekende theologen de VPE, met als argument dat de koers ‘onbijbels’ was en dat historische banden hiermee werden doorgesneden. De laatste opmerking verwijst naar het Amerikaanse verband van pinksterkerken Assemblies of God, dat zich al eerder had uitgesproken tegen het apostolische model. Uiteindelijk bleek Renger net niet genoeg stemmen vanuit de lokale gemeenten te krijgen om voorzitter te worden. In het vacuüm dat toen ontstond, werd Jonker interim-voorzitter. Boné: ‘Leiderschap en bediening moeten bevestigd worden in de lokale gemeente. Daar kennen mensen je. Niet alleen op het podium, maar door de week heen.’ Jonker: ‘En dat speelde. De mooie, christocentrische bedoe-ling achter Efeziërs 4 werd volledig overschaduwd door de vraag: wie staat boven wie? Terwijl Jezus zegt: wie de belangrijkste wil zijn, moet de minste zijn (naar Marcus 5 vers 35, red.). We stonden op het punt uit elkaar te vallen. Dat beseften we allemaal. Maar door de genade van God is dat voorkomen.’

Hoe was dat voor u, om juist op dat moment de beweging te gaan leiden?
Jonker: ‘Toen de vraag kwam, zag ik er als een berg tegenop. Het was niet iets waarvan ik dacht: dat doe ik even. Maar die crisisperiode is uitgelopen op iets wat ik nooit had verwacht: een diepe eenheid. En een ontdekkingsreis waarin een vraag naar boven kwam die we al jaren eerder hadden

moeten stellen: wie zijn wij als beweging? Wat is ons centrum?’

En dat centrum bleek Jezus te zijn. Is dat geen inkopper voor een christelijke vereniging van kerken?
Jonker glimlacht. ‘Je zou het denken. Maar ik leg het zo uit: Jezus was voor mij altijd de hoofdpersoon op Gods schilderij. Hij staat centraal, zo dacht ik. Maar nu zeg ik: nee, Hij is het schilderij. Alles wat God doet, alles wat God spreekt, is in en door Christus. En de valkuil in de pinksterbeweging – ik denk dat het in ieder mens zit – is dat dingen op zichzelf gaan staan. Zijn gemeente wordt mijn gemeente. Zijn bediening wordt mijn bediening. Mijn vrouw zei het deze week nog: het podium is een gevaarlijke plaats.’ Boné: ‘Wij zijn als evangelischen van nature activistisch. We zijn bezig met programma’s, met bedieningen. En voor je het weet ben je een programmagedreven gemeente, in plaats van een gemeente die Christus wil navolgen. Dáárom was die identiteitsreis zo wezenlijk.’

Meneer Boné, u werd door Jonker uitgenodigd bij deze ‘identiteitsreis’. Wat trok u aan in de VPE?
‘Dat een landelijke beweging bereid is te zeggen: waar zijn wij de fout in gegaan, en hoe brengen wij daar herstel in? Dat is niet makkelijk. Dat heeft mij diep geraakt. Dat ze bereid waren terug te gaan naar de Here Jezus Christus als centrale persoon. En daarbij is het pentecostale verhaal (pinksterverhaal, red.) ook mijn verhaal: de volwassenendoop, de doop in de heilige Geest, de werking van de gaven van de Geest. Maar ook het naar buiten gericht zijn: evangelisatie op straat is voor mij onderdeel van de eredienst.’

Kan iedereen die gelooft in het werk van de heilige Geest, zich aansluiten bij de VPE?
Jonker: ‘De VPE is een vereniging van 150 zelfstandige gemeenten én ongeveer 150 persoonlijke leden, die zich com-mitteren aan onze geloofsbelijdenis en aan bepaalde posi-

tion papers. Dat betekent dat het dak niet eindeloos is. Er zijn onderwerpen waarover we helder zijn, zoals de gene-zingsbediening. Rond andere onderwerpen, eindtijdivisies bijvoorbeeld, laten we meer ruimte. Wat de Bijbel duidelijk zegt, zeggen wij duidelijk. Over wat de Bijbel minder duidelijk zegt, zijn wij graag bescheiden.’

De VPE staat in contact met andere kerken – via de Raad van Kerken en het Nederlands Christelijk Forum. Dat is niet altijd vanzelfsprekend geweest voor de pinksterbe-weging.
Jonker: ‘Klopt. Wij zijn geassocieerd lid van de Raad van Kerken vanuit onze eigen identiteit – als representant van de pentecostale beweging. Ik ben hopeloos inclusief: er is voor mij maar één Kerk met een hoofdletter. En in die Kerk hoort de VPE helemaal thuis. Maar inclusiviteit bestaat bij de gratie van exclusiviteit. Wij mogen zijn wie wij zijn. Wij hebben een pentecostale iden-titeit. En juist die unieke kleur draagt bij aan het geheel.’ Boné: ‘Wij bouwen voort op datgene wat onze voorgangers hebben neergelegd. Dat is voor ons gewoon heel belangrijk. Die lijnen trekken we door naar de toekomst. We willen de verbinding blijven houden met de breedte van de kerk en daarbij ook onze tentpinnen in nieuwe gron-den plaatsen.’ Jonker: ‘Ik denk dat wij een mooie positie hebben. Aan de ene kant contact met de traditionele kerken. Aan de andere kant voluit contact met de breedte van de pinkster- en cha-rismatische wereld. Wees daar zuinig op, dat wil ik William meegeven.’

Bij de ‘gratie van exclusiviteit’ – hoe distantieert u zich van bewegingen die uiterlijk op de VPE lijken, zoals cha-rismatische netwerken die welvaartstheologie aanhan-gen?
Boné: ‘Dat is een eerlijke vraag. Kijk, wij geloven in godde-lijke genezing. We wijzen niemand af die bij ons komt voor gebed. Maar wij geloven ook in een gebroken wereld. In het mysterie van het lijden. Waar niet altijd een antwoord op is.

Machiel Jonker (r.) en William Boné: ‘Minder van onszelf en meer van Jezus.’

We moeten af van het antwoordensyndroom: de gedachte dat als jij maar genoeg geloof hebt, God zal genezen. Dat is geen evangelie. Dat is een last die je mensen oplegt.’ Jonker: ‘Ik verwoord het zo: wij geloven in Jezus de Heelmeester, principieel. En wij geloven in Jezus de Trooster, voor wie bij Hem sterft. Dat zijn geen twee tegenstrijdige dingen. Dat is dezelfde Jezus.’ Boné: ‘Er moet een gezonde balans zijn tussen de soevereiniteit van God en de verantwoordelijkheid van de mens. Als je de soevereiniteit overbenadrukt, word je passief: God doet alles toch wel. Als je de menselijke verantwoordelijkheid overbenadrukt, denk je dat alles aan jou ligt. En dan gaat het al snel over mijn bediening, mijn gemeente, mijn groeicijfers. Daar willen we ver weg van blijven.’

Een lezer stelde deze vraag: worden de gaven van de Geest eigenlijk alleen beschikbaar voor mensen die de doop met de heilige Geest hebben ontvangen? Hoe kijkt u daar vanuit de VPE naar?

Jonker: ‘Dat is meer een praktische ervaring dan een theologische stelling, wat mij betreft. Wij geloven in twee ervaringen: de Geest die bij de wedergeboorte in ons komt wonen, en de Geest die over ons komt om ons kracht te geven om God te dienen. Bij de doop in de heilige Geest hoort in onze theologie de tongentaal. Dat is het teken waarbij het verstand – zoals

‘WIJ GELOVEN IN JEZUS DE HEELMEESTER ÉN IN JEZUS DE TROOSTER.’

Paulus zegt in 1 Korintiërs 14 vers 14 – onvruchtbaar is. Er is iets in ons wezen dat niet rationeel, maar wél reëel is.’ Boné: ‘De doop in de heilige Geest is een doop in een charisma (gave, red.). Daarmee wordt iets vrijgezet. Maar ik wil tegelijk de ruimte laten voor wat je in het Nieuwe Testament ziet bij het huis van Cornelius: terwijl Petrus nog aan het spreken was, viel de Geest op hen. Geen schema, geen liturgisch moment. En Petrus zei: “Als zij de Geest ontvangen hebben, wie zijn wij dan om het water van de doop te weigeren?”’ Jonker glimlacht. ‘Praktisch werkt het zo: mensen die in een vernieuwing van de heilige Geest komen, ontdekken dat er ‘meer’ is dan het rationele. En vanuit die openheid stromen de gaven makkelijker. Maar dogmatisch beweren dat de gaven vóór de doop in de Geest principieel niet beschikbaar zijn, dat gaat me te ver. En trouwens: God werkt ook buiten onze schema’s.’

Meneer Boné, vooruitkijkend: wat is uw visie voor de VPE? Boné: ‘Handelingen 2 is voor mij geen verre herinnering. Het is een verhaal waar we vandaag in kunnen leven. Ik zie een pentecostale beweging die – nadat we Jezus herontdekt hebben – nu ook gaat herpinksteren, ontdekken wat leven met de Geest betekent. Dat is geen nostalgie. Dat is: het vuur van het begin, leven doorgegeven aan de volgende generatie.’

Honderd nieuwe gemeenten De VPE wil honderd nieuwe gemeenten starten binnen tien jaar en is daarmee halverwege. Daarbij is het opleiden van nieuwe leiders een belangrijk speerpunt. Zo is er een leidersconferentie op 20 en 21 maart, waarvoor 450 personen uit heel Nederland zijn aangemeld. Boné: ‘Maar de belangrijkste bijbelschool vind ik uiteindelijk het leven zelf. Hoe God werkt in een mensenleven en hoe je daarin mag groeien.’

Tot slot: als jullie de VPE in één zin moeten samenvatten ... Even kijken ze elkaar aan. Dan zegt Jonker, bijna terloops: ‘Minder van mezelf en meer van Jezus.’ Boné knikt langzaam. ‘Dat is het. Dat is het precies.’

COLUMN

EYMEKE VERHOEVEN

Er staat wellicht een potje asbest op ons aanrecht

‘S tomme Sinterklaas!’, schold onze – doorgaans toch zachtvaardige – dochter stampvoetend. Haar staartjes stuiterden ervan. Ze was een jaar of drie. We hadden haar verteld dat als ze haar spenen in haar schoen stopte, er ’s ochtends een cadeautje voor in de plaats zou liggen. Ze hoorde het plan behoedzaam aan en voerde het gretig uit. Maar nu had ze spijt, voelde ze zich bekocht: er was haar iets ontnomen wat nooit zou terugkeren. Pedagogisch is er vast van alles te vinden van onze aanpak. Voor mij was het natuurlijk wel makkelijk dat de goedheiligman de zwartepiet kreeg toege-

speeld. Aan het schoencadeau lag het niet. Daar was de peuter dolblij mee: knalroze speelzand, voor binnen. Er is veel mee gespeeld sinds het uitschelden van onze kindervriend. Jarenlang werden er bekertjes mee gevuld, bergen van geformeerd en letters in geschreven. De verkoopterm is kinetisch of magisch zand. Inderdaad ... dat speelgoed waar nu asbest in blijkt te zitten. Dus toen ze het spul pas weer eens enthousiast tevoorschijn haalde en als een roze rivier over een place-mat liet stromen, riepen we zo kalm als we konden: ‘Ho, wacht even!’, ‘Ik ruim dit op. Was je handen’ en nog net niet: ‘Stop met ademen’. Ja, na alle alarmerende berichtgeving bevond het goedje zich nog in onze speelgoedkast. En nu staat het op ons aanrecht. Met de deksel er stevig op gedraaid. Maar toch. In Australië en Nieuw-Zeeland gingen scholen tijdelijk dicht toen het speelzand daar verdacht bleek te zijn. En sinds het AD in februari bekendmaakte dat ook een deel van het in Nederland verkrijgbare speelzand asbest bevat, lees ik allerlei daadkrachtigs. Terugroepacties. Berichten van de peuterspeelzaal en de buitenschoolse opvang: per direct wordt het materiaal er niet meer gebruikt. Op het

schoolplein en in groepsapps gaat het erover. Het is ook wat. Bijbelse teksten schieten door mijn hoofd, over brood en steen, ei en scorpioen. ‘Welke vader onder u zal aan zijn zoon, als hij hem om speelzand vraagt, asbest geven?’ Ik zou het moment kunnen aangrijpen om eindelijk eens te mopperen op hip en overprijsd ‘open einde-speelgoed’, waarvan het speldoel niet vastligt maar zelf kan worden bedacht. Naast het speelzand prijken op serene webshops zijden doeken en zogenoemde *loose parts*, die door hun hoge prijzen nog begerenswaardiger lijken. Speciaal voor ons gefabriceerd in China. Alsof het buiten niet voor het oprapen ligt: zand, takken, stenen. Alsof onze

WE RIEPEN ‘WAS JE HANDEN!’ NOG NET NIET ‘STOP MET ADEMEN!’

kasten en kringloopwinkels niet vol hangen met stoffen. En ik zou kunnen roepen dat die chemische neonkleur van ons speelzand me altijd al argwaan bezorgde. Dat we terug moeten naar de natuur. Maar dat zou niet helemaal eerlijk zijn. Want asbest is een natuurproduct. Belangrijker: het meeste speelzand blijkt er gelukkig vrij van. Binnenkort weten we meer over dat potje op ons aanrecht: dan publiceert de Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit een overzicht van alle onderzochte producten. Maar magisch zand heeft zijn magie verloren. Wie durft het nog te geven? Ik zie ongebruikte woestijnen vol voor me, gecancelld. Dat open einde zal, vrees ik, geen gelukkig einde worden.

BIJLAGE ZEVEN:
ZEVEN DAGEN PER WEEK ONLINE,
ZATERDAG OP PAPIER

IN BEELD

EDDY SCOTT

Deze Oekraïners verloren een oog of onderbeen. Maar ze knokken zich terug

In Oekraïne horen ontbrekende lichaamsdelen bij het straatbeeld. Je ziet er steeds meer mensen lopen met oorlogswonden – het zijn er nu al meer dan honderdduizend. De regering in Kyiv noemt hen helden, belooft levenslang steun en wil wereldleider worden in de kennis over amputaties. ‘Het heden is nu: ik sport, win prijzen en maak muziek.’

HILBRAND ROZEMA

Alina Kucher (24) zit in een rolstoel; ze wijst op haar rechterschoet. ‘Mijn grote teen is eraf. En de hele onderkant van mijn voet. Het deed verschrikkelijk pijn, maar nu gaat het goed.’ Het gebeurde op 26 december 2025, bij gevechten rond Konstantinovka. Toch wil ze terug naar het front. ‘Ik haat de Russen; ik ben al veel vrienden verloren. Zoals een collega van 65; hij was als een vader voor mij. Ik moest zijn familie het doodsbericht brengen. Ja, laat mij maar infanterist zijn, dat is mijn beroep, ik kan me geen andere baan meer voorstellen.’ In de ontvangsthuis van revalidatie- en onderzoekscentrum Superhumans, in een buitenwijk van Lviv in West-Oekraïne, is het altijd druk. Die drukte is gezellig en grimmig tegelijk. Veteranen met amputaties zitten te schaken, te praten of te bellen. Psychologen, fysiotherapeuten, bewakers en artsen snelwandelen langs, pasjes om de nek.

Bijnamen smeden een band

Op Alina’s onderarm staat een konijntje, een game-figuur. ‘Dat is Stitch: zo noemen mijn kameraden me. Je bijnaam is belangrijk onder soldaten.’ Het gedeelde levensgevaar smeedt banden voor het leven. Dit is niet haar eerste klap. ‘Ik kreeg al eens een drone tegen mijn rug aan; toen lag ik in puin. En een scherp tegen mijn hoofd. Toch ging ik telkens terug. Dit hoort erbij, deze risico’s loop je. Ik besef echt wel dat ik een been kwijt kan raken, of erger. Maar ik voel geen angst; ik begrijp de situatie van mijn land.’ Oorlog verandert jongeren vanbinnen. Wie zwaargewond raakt, is vrij om het leger te verlaten. Maar dat wil niet iedereen. Iets is er verschoven, onzichtbaar; menigeen voelt zich afgesneden van een terugkeer naar een normaal leven. Dat is de amputatie vanbinnen. ‘Dat van die grote teen hield ik twee maanden geheim voor mijn moeder’, zegt Alina lachend. ‘Om haar niet te laten schrikken. Maar overmorgen zeg ik het. Ja, echt. Beloofd!’ De oorlog trekt sporen door haar familie: met een tante die in Rusland woont, wil ze nooit meer praten. ‘Omdat ze zo nationalistisch is.’ Voelt Alina zich, 24 jaar jong, ouder vanbinnen? Ze begint te lachen. ‘Nee, ik voel me juist jonger, pakweg een jaar of twaalf! Waarom? Omdat ik niet weet hoe ik alles wat er met ons is gebeurd, moet accepteren.’ Veel soldaten geloven in God. Dat lukt Alina niet. ‘Ik snap gewoon niet dat dit kan.’

Geen benen meer

Sommige veteranen zijn nog jonger dan Alina. Verderop duwt Aliona Sira (18) haar vriend Oleksandr Wolsky (20) in zijn rolstoel. Ze komen uit het oosten naar Lviv, voor het afstellen van zijn protheses. Ze zijn allebei heel jong en tener. Hij was dienstplichtig. Nu heeft hij geen onderbenen meer.

■ LEES VERDER OP PAGINA 10

IN BEELD

ZAHER BIROEKOV

‘Ik accepteer dat dit is gebeurd. Ik ben stoïcijn van overtuiging.’

Beeld: Carel Schutte

ANNA KOZOROH

CASEY GADALETA

‘Het gaat om de liefde, en om het leven. Om houden van het leven.’

RUSLAN SOPIZHUK

IN BEELD

■ Vervolg van pagina 9

‘Het is moeilijk’, zegt zij. ‘Moreel en ook geestelijk. Maar het is wat het is.’ De Russen hielden Oleksandr drie maanden gevangen. ‘Zij deden de amputaties; één been had het kunnen redden, maar ze wilden niet wachten.’ Hij komt uit een gezin van zeven. ‘Mijn vader en een broer vechten nu ook.’ Hij wil niet terug naar het front, liever werkt hij verder aan zijn droom: kraanmachinist worden. ‘Hoog boven in zo’n kraan werken.’ Het gaat om de liefde, zegt hij, en om het leven. ‘Om houden van het leven.’ Aliona drukt haar gezicht in zijn nek.

Trots op verwondingen
Is het mogelijk trots te zijn op het verlies van een arm of een been? En waarom dan? Die schurende vraag krijgt veel antwoorden in de nieuwe gebouwen van Superhumans, geopend in 2023. De regering zet vol in op alle denkbare steun. ‘We leveren maatwerk’, zegt Eddy Scott. Deze magere, watervlugge Engelsman van 29 leeft sinds januari 2025 zonder zijn linkerarm en zijn linkerbeen. Hij wil altijd in Oekraïne blijven en maakt zich verdienstelijk als woordvoerder. Hij laat de werkplaats voor protheses zien. Daarna de fitnessruimte, waar mannen zonder benen leren lopen op protheses, soms met vertrokken gezichten. Om het lijf te laten wennen, oefenen ze met korte verlengstukjes. Zoals Ruslan Sopizhuk. ‘Je krijgt hier niet alleen nieuwe benen, maar ook een nieuw leven’, zegt Eddy. ‘De zorg is patiëntgestuurd: wil je een baan, een woning,

een tuin? Gratis openbaar vervoer? Moet je prothese onzichtbaar zijn, of kies je juist het andere uiterste: trainen als sporter voor de Invictus Games? Iedereen is anders, dat is les één. En alles is bespreekbaar.’ Zelfs terugkeer naar het front. ‘Oekraïners zijn koppig. Ze willen doorvechten, ook nadat ze gewond zijn geraakt. Ze zetten hun emoties om in productiviteit.’

Nationaal record
Binnenstappen in dit revalidatiecentrum voelt als een stomp in de maag. Hier zie je wat drones en mijnen doen. Het is alsof er een monster heeft lopen maaien met een grote zeis: daar iemand op twee kunstbenen, ginds een man met alleen een bovenlijf, verderop speelt iemand schaak, de stukken verschuivend met zijn kunststof onderarmen. De schaker is Zaher Biroekov, 37 jaar. In zijn handen is een drone ontploft. Hoe gaat het met hem? ‘Wel goed; ik baal nu alleen dat ik dit potje schaak niet kan winnen.’ Zaher is houder van een nationaal record. ‘Ik heb de hoogste berg van Oekraïne beklommen; dat is nog niet eerder iemand met zoveel amputaties en protheses gelukt. Hoeveel heb ik er, denk je?’ Het blijken er vijf. ‘Mijn onderbenen, onderarmen en rechteroog. Als je mijn kunstgebit meetelt, heb ik er zelfs zes.’ Hij laat een Insta-filmpje zien van de beklimming. Het staat ook op de site van Superhumans. Zijn epische bergtocht past bij de filosofie van uitgaan van je kracht en mogelijkheden. ‘Ik accepteer dat dit is gebeurd’, zegt Zaher. ‘En dat direct na de explosie. Ik ben namelijk stoïcijn van overtuiging. Dat was ik al jaren.’ Soldaten die gewond raken, filmen dat soms zelf, bij vol bewustzijn. Deze filmpjes spelen later een rol in hun verwerking: ze kunnen letterlijk terugkijken naar het moment dat hun leven veranderde.

In de loopgraaf
Viacheslav Kutyn (‘zeg maar Slavek’), blauwe ogen, rossige baard, zit bij de koffieautomaat. De dertiger komt uit Charkiv. Hij verloor zijn onderbenen, toen hij zich opofferde om zijn vrienden te redden. ‘Ik werkte in Polen, in de autobranche, toen in februari 2022 de Russische invasie begon. Ik meldde me direct als vrijwilliger. In Zaporizja kwam ik terecht in gevechten van dichtbij, waarbij ik op de grond viel. De vijand gooide een granaat en ik bedekte die met mijn benen. Het was een bewuste keuze, in een fractie van een seconde. Het was óf dat, óf mijn vrienden verliezen.’ Zwaargewond lag hij in de loopgraaf. ‘Er kwamen Russen langs en die beloofden terug te komen en mij eruit te halen. En dat gebeurde ook, na acht dagen. Voor mij was dat een wonder. Ik ben geopereerd in een Russisch ziekenhuis op de Krim, helaas te laat om nog een been te houden.’ Daarna werd hij naar Taganrog verplaatst, een beruchte gevangenis. ‘Je krijgt daar weinig eten en ze martelen je. Ze hingen me aan mijn polsen op. Vier van hen sloegen me dan – ik kon niks doen.’ Velen dragen hun wonden met trots, als een onderscheiding, een zichtbaar offer. Het is een begrijpelijke vlucht naar voren: je moet verder, je wilt door. Tegelijk schuurt het: de wonden moeten immers groot zijn, niet alleen aan de buitenkant, maar ook in je ziel. ‘Er bestaat een irrationele woede, die je als geamputeerde kunt voelen tegen de anderen die nog heel zijn’, zegt Eddy. ‘Zo van: hoezo weet jij niet hoe het is om opgeblazen te worden?!’ Trots en heldendom gaan hier samen met pijn, kwetsuren, schuwheid in de oogopslag van sommigen. ‘Ik heb mijn woede, tegen de Russen’, zegt Slavek. ‘Maar dat is niet mijn motivatie; ik laat niet toe dat dat mij hindert. Het gaat nu goed met me, emotioneel en mentaal. Toen ik besloot te gaan vechten, wist ik hoe de Russen zijn en welk risico’s ik liep.’ Nu is het verlies van zijn benen een deel van zijn leven. ‘Ik kan erover praten – en tegelijk is dat het verleden. Het heden is nu: ik sport, win prijzen en maak muziek. Thuis in Charkiv heb ik vrouw en kind, en steun aan mijn veteranenclub. Ik wil ook een goede ambassadeur zijn voor anderen, laten zien dat er leven is na het verlies van ledematen.’ Die rol van ambassadeur, ook richting de burgermaatschappij, vervullen veel veteranen hier met verve. Zo mogen we iedereen fotograferen, op een enkeling na die een neesticker draagt.

‘Cadeautjes’ van de Russen
Volodymyr Voytovych, ‘Mario’ (35), is het type ruwe bolster, blanke pit. Met zijn woeste, zwarte baard zou hij perfect passen in de film *In de ban van de Ring*, als boze dwergenkoning. Let wel: als strijder tegen het Kwaad. ‘Ik vocht in Mykolajivka, Cherson, Bachmoet en Izyum en

INFO

Gratis protheses

Het revalidatiecentrum Superhumans, onder meer gevestigd in Lviv, wil de allerbeste hersteloorden creëren, van Oekraïne en van de wereld. Dat gebeurt met Nederlandse steun, van het ministerie van Buitenlandse Zaken en medische kenniscentra, zoals Radboud UMC in Nijmegen. Oekraïne wil wereldleider worden in het onderzoek naar protheses, gezichtsherstel en psychologische ondersteuning, voor volwassenen en kinderen. Sinds 2023 verschaft Superhumans gratis 1600 protheses. Men streeft naar genoeg tijd en fondsen om mensen zo heel en compleet te maken als maar kan. Daar hoort oriëntatie bij op de arbeidsmarkt en blijvende steun in de maatschappij. In juni 2025 opende een Superhumans-centrum in Dnipro voor 500 patiënten; Nederlandse experts helpen bij de training van 384 Oekraïners als medisch personeel.

raakte gewond bij Zaporizja. Dat kostte me mijn onderbenen. Had ik er nog één over, dan was ik teruggegaan. Ik ben sterk en doelgericht.’ De Russen ‘bezorgden ons de nodige cadeautjes’, zegt hij. ‘Op hun eigen wijze, dus dan is het wel zo netjes dat wij hun ook iets geven, toch? Nee, ik ben niet gebroken. Dit maakt me juist sterker. Ik raak van streek als ik zie dat de Russen burgers en onschuldige kinderen aanvallen, die nog amper proefden van het leven. Daar word ik zo boos van.’ Hij kijkt om zich heen, strijkt door zijn baard. ‘Lviv is mijn stad, mijn thuis; ik houd ervan. Het is hier rustig, op wat raketten en explosies na. Maar in het oosten bij Kramatorsk, Slovjansk, Roziom en Charkiv zijn de straten bedekt met anti-dronenetten. Elke keer als je daar een stukje gaat lopen, ben je al een doelwit.’

Een idioot met principes
Eddy Scott, onze gids, is zo’n spraakwaterval dat je al snel niet meer ziet welke ledematen hij mist. ‘Iedereen hier is een held, zette zijn leven op het spel voor de toekomst van anderen en van dit land.’ Niet dat hij zichzelf een held noemt, zegt hij dan. ‘Eerder een idioot met principes.’ Eddy had een bijzonder beroep: hij was zeezeiler. ‘Ik werkte op privéjachten van rijke mensen. In oktober 2022 ging ik naar Oekraïne om een paar weken te helpen.’ Al na een week of wat wist hij: hier moet ik blijven, deze strijd is veel belangrijker dan rondzeilen in dienst van de rijken der aarde. ‘Dus ik bleef, tweeënhalf jaar lang, achter het front bij Kramatorsk: huizen opknappen, zorgen voor schoon drinkwater, evacuatie uitvoeren. Je doet het op adrenaline, je leeft van dag tot dag. Het was een ongelooflijk vervullende tijd: mensen helpen.’ In januari 2025 ging het mis. ‘Op een morgen bracht ik drie mensen en een hond in veiligheid bij Pokrovske. Onze auto was duidelijk herkenbaar als humanitair transport, we zijn gericht aangevallen – een oorlogsmisdaad. Ik bloedde leeg; een teamgenoot redde mijn leven. Hij had geen seconden later moeten zijn. Ik wist direct wat er gebeurde en wat het betekende.’ Dit is zo extreem, dat je je niets meer van anderen aantrekt. Eddy heeft geen nachtmerries en hij praat veel en graag. ‘Dat helpt mij enorm. Ik heb geen spijt; ik ben zo trots dat ik deel ben van Oekraïne en de strijd van dit land. Ik kreeg trouwens vijf liter Oekraïens bloed. Ik heb niet geworsteld met mijn lot; ik overleefde wat weinigen overleven. In die zin kijk ik er zelfs positief naar – nee, dat is niet het goede woord. Maar opgeblazen worden is zo extreem, dat het je daarna niets meer uitmaakt wat anderen denken.’ Hij wil de rest van zijn leven in Oekraïne blijven. ‘Hier ben ik omringd door begrip en lotgenoten; dat is mentaal veel beter dan in Engeland wonen. Hier maakt het iets uit wat ik doe; dit werk geeft me een levensdoel.’ Later voegt hij toe, wat zachter: ‘Ik zou trouwens ook best onzeker worden als ik dit centrum moest verlaten. Er is hier een complete, warme gemeenschap.’

ALINA KUCHER

OLEKSANDER WOLSKY EN ALIONA SIRA

De jongste CBS-cijfers over geloof en kerkgang hebben nuance nodig

Ineens bleek de ontkerkelijkheid in Nederland toch door te zetten. De jongste cijfers van het CBS laten zien dat – ondanks een oplevinkje vorig jaar – opnieuw minder Nederlanders ‘zich gelovig noemen’. Maar wat zeggen deze en andere cijfers eigenlijk? En hoe betrouwbaar zijn ze?

HENDRO MUNSTERMAN

Er zat een rare knik in de grafiek die het Centraal Bureau voor de Statistiek vorige week publiceerde. Vorig jaar werd nog van de daken geschreeuwd dat ‘de ontkerkelijkheid in Nederland tot stilstand’ was gekomen.

In 2024 was volgens het CBS 56 procent van de bevolking niet-gelovig, tegenover 58 procent een jaar eerder. In de cijfers van vorige week is het aantal ‘ongelovigen’ weer terug op 58 procent.

Alleen in het katholieke Limburg rekent een meerderheid zich nog tot een kerkgenootschap (57,9 procent). Aan de onderkant is dat in Groningen en Drenthe nog slechts 33,7 en 33,5 procent.

In totaal noemt 16 procent van de Nederlandse bevolking zichzelf rooms-katholiek, 12 procent protestants, 6 procent moslim en 7 procent ‘had een ander geloof’, meldt het CBS. Maar protestanten gaan opvallend vaker naar de kerk (53 procent van hen minstens één keer per maand) dan katholieken (14 procent – en in het zogenaamd zo kerkelijkbetrokken Limburg slechts 8 procent!).

Bovendien is de gemiddelde katholiek in Nederland 58 jaar, de gemiddelde protestant 54, niet-gelovigen zijn gemiddeld 45 en moslims 38.

Ondertussen vragen deze cijfers om de nodige nuance en een kritische blik. Allereerst omdat er een groot verschil is met het vorig jaar gepubliceerde onderzoek *God in Nederland*. Volgens de peiling, uitgevoerd door de Radboud Universiteit en de Vrije Universiteit, was het aantal mensen dat zich niet tot een kerkgenootschap rekende, in 2024 zelfs 73 procent – beduidend meer dan de 58 procent van het CBS.

Hoe meet je geloof?

Wat verder tot de nodige voorzichtigheid maant, is dat het CBS ‘gelovigheid’ en ‘kerkelijke betrokkenheid’ door elkaar haalt. Maar dat zijn geen synoniemen.

Sinds enkele decennia spreken sociologen over *belonging without believing*: bij een kerkgenootschap of religie behoren zonder te geloven, zoals men vooral in katholieke culturen kan waarnemen.

Maar het omgekeerde bestaat ook: *believing without belonging*: geloven zonder ergens bij te horen.

Dit soort mensen is wel – op de een of andere manier – gelovig, maar rekent zich niet tot een kerk. In de jaren zeventig waren er al de anti-institutionele tendensen onder het motto ‘Jezus ja, kerk nee!’. Tegenwoordig is het allemaal nog veel vloeibaarder en waziger geworden.

Maar dat betekent niet dat er geen waar-

De Sint-Petrus-Bandenkerk in Venray. In Limburg rekent nog een meerderheid van de bevolking zich tot een kerkgenootschap. Beeld ANP / Rene van den Berg

achtig geloof te vinden is. Overigens: hoe definieer je ‘geloof’, of zelfs ‘God’? En hoe meet je dat? *God in Nederland* toonde aan dat slechts 36 procent van de Nederlanders gelooft ‘dat er een God is die zich met ieder mens persoonlijk bezighoudt’, of dat ‘er iets moet zijn als een hogere macht die het leven beheerst’.

Problematische peilingen

Maar ook dit is problematisch. Het is namelijk een heel beperkte vraagstelling, die lang niet alles zegt over wat de onderzoekers ‘geloof in een transcendente werkelijkheid’ noemen. Er zijn zoveel meer vormen van geloof in transcendentie dan deze twee op-

ties aangeven. Er zijn mensen die geloven ‘dat er meer is tussen hemel en aarde’, zonder woorden als ‘God’, ‘persoonlijk’ of ‘beheersen’ te gebruiken.

Daarnaast is er ook nog eens wat sociologen sinds een aantal jaren ‘multiple religious belonging’ noemen: mensen die elementen uit verschillende religieuze tradities in hun eigen spiritualiteit en geloofsleven integreren. Zij zijn niet in hokjes van statistici te vangen.

Van belang is ook om te kijken hoe opiniepeilingen tot stand komen. De statisticus van het beroemde Amerikaanse Pew Institute, Conrad Hackett, bekritiseert allerlei onderzoeken die overal in de westerse we-

reld verschijnen, en die aangeven dat jonge mensen zich weer vaker gelovig of kerkelijk betrokken zouden noemen. Deze peilingen worden vooral op christelijke media en websites vaak euforisch geciteerd.

De expert in godsdienstsociologie legt op sociale media en in artikelen uit dat het gaat om onlinevragenlijsten, die mensen vrijwillig invullen. Dat betekent dat gelovige mensen die graag hun geloof uiten, waarschijnlijk bovengemiddeld graag en vaak aan deze ‘opt-in-peilingen’ deelnemen, en zo de uitkomsten beïnvloeden. De resultaten mogen dus niet voor gemiddelden door- gaan, vindt Hackett.

Voor bij jonge generaties geeft dit volgens onderzoek van het Pew Institute een vertekend beeld. Zo zei bij zo’n onlinepeiling 48 procent van de 18 tot 29-jarige Amerikanen abortus altijd of vrijwel altijd illegaal te vinden, terwijl een representatieve peiling slechts tot 23 procent kwam – minder dan de helft. Ook was het aantal Holocaust-ontkenners bij de onlinepeiling vele malen gro-

IN DUITSLAND VERLIEST DE KERK LEDEN, MAAR DE KERKGANG STIJGT.

ter (20 procent) dan bij de representatieve peiling (slechts 3 procent).

In onze vloeibare cultuur, waarin individualiteit en persoonlijke levensgeschiedenissen het primaat hebben boven betrokkenheid bij instituten en gemeenschappen, ontsnapt religiositeit steeds vaker aan wat statistisch onderzoek weet te vangen.

Het enige wat statistisch altijd overeind blijft, is het aantal kerkbezoekers. En hoewel er in Nederland nog geen algehele opleving te zien is, publiceerde de Duitse Katholieke Kerk vorige week interessante cijfers.

Hoewel bij de oosterburen het aantal als katholiek geregistreerde burgers onverminderd blijft dalen (in 2024 waren er 307.117 uittreeders tegenover 2265 intreders en 5438 herintreders), blijkt het kerkbezoek juist sinds enkele jaren toe te nemen. Tussen 2021 en 2025 steeg het aantal geregelde bezoekers van katholieke kerkdiensten van 930.773 tot 1.306.933.

Hoe dat dan te verklaren is, is weer een andere vraag. Misschien wel de interessantste.

DIT IS MIJN THUIS

‘We doen alles lopend en een tuin mis ik niet’

Marjonneke Guiljam (37), docent Engels, woont met haar man Harmen (39), gerechtelijk deskundige, en hun kinderen Jette en Suze in het stadshart van Leiden. Het monument was vroeger een zuivelwinkeltje; af en toe horen ze er verhalen over. Het gezin geniet ervan om midden in de stad te wonen.

TINEKE SMITH

‘We waren op Schier toen we hoorden dat we het huis waarop we geboden hadden, mochten kopen. De volgende dag haalden we een fles champagne bij de supermarkt en de rest van de vakantie tekenden we en maakten we *moodboards* voor ons nieuwe huis. We woonden in Leiden-Noord, maar droomden ervan om in de binnenstad te wonen. Vaak wandelden we een rondje door de stad en fantaseerden over wonen in

zo'n oud pandje. Maar we wisten ook dat het niet heel realistisch was. De huizenmarkt was immers totaal overspannen. Het eerste wat ik zag toen we dit huis bezichtigden, was de enorme boekenkast. Toen dacht ik: ik moet dit huis hebben. Ik heb Engelse literatuur gestudeerd en we zijn allemaal dol op lezen. Bij het bod deden we een handgeschreven briefje met een gezinsfoto erbij. De bewoners vonden het leuk als er weer een gezin met kinderen zou komen wonen en daarom hebben ze ons het huis gegund. Dit is een huis uit 1670, dus het is ongelooflijk scheef. We hebben geluk dat de vorige

bewoner timmerman was. Hij heeft heel veel kasten en deuren op maat gemaakt. Elke ruimte is zo optimaal benut. We hebben bijna alles geveerd, want we houden van kleur. Elk jaar laten we een grote klus doen, bijvoorbeeld de gevel voegen. Voor de gevel gelden strenge regels; verder mag je heel veel doen. Ons huis is een monument en we willen er goed voor zorgen, zodat het weer doorgegeven kan worden.’

Tien kinderen

‘Tot de jaren tachtig was dit een zuivelwinkel. De voorgevel was de etalage en de toonbank stond in de hal. Er is helaas niets van

het winkeltje over, alleen de tegeltjes. Die zijn 350 jaar oud en daar zijn we zuinig op. Pas stond er een heel oude mevrouw voor de deur. Ze vertelde dat ze hier in de Tweede Wereldoorlog was geboren en dat ze met tien kinderen in het huis hadden gewoond. Ze was een dochter van de melkboer. Deze woning bergt veel verhalen in zich en we vinden het bijzonder om die te horen. Doordat het stadsarchief in 1929 is afgebrand, is er veel informatie, ook over dit huis, verloren gegaan. Het leven in de stad past bij ons. Het is heel anders dan in een gewone woonwijk. We doen hier alles lopend. We kopen bij win-

keltjes in het centrum en vinden het leuk om ergens wat te drinken of naar het theater te gaan. Omdat je zo dichtbij woont, doe je dat veel gemakkelijker. Een tuin mis ik niet. Als we op vakantie zijn, zoeken we de natuur graag op en in de zomer zitten we op ons dakterras. Dat is zo besloten dat je niet doorhebt dat je midden in de stad zit. Dit huis is met z'n 120 vierkante meter precies goed voor ons vieren; als ik iets mocht wensen, dan was het een iets grotere keuken. En dat het aan de gracht zou staan. Als ik ergens binnenkom, kan ik een gevoel van thuis ervaren of juist niet. Dat heeft met

sfeer te maken. Ik houd ervan om me te omringen met schoonheid en kleur: dingen uit de natuur, schilderijen, muziek. Het schilderij met de drie schaaltes beeldt de drie-enige God uit. De ogenschijnlijke eenvoud en helderheid die het uitstraalt, raakt me, omdat God zo groot is dat we Hem niet kunnen vatten. Dit schilderij zegt voor mij dat Hij het begin en het einde is. Boeken zijn voor ons onmisbaar. De eetkamer met boekenkast doet denken aan een Engelse pub. Het is een vrij donkere ruimte, maar dat maakt het juist knus. Midden in de stad voelt deze plek als een cocon, waar ik me graag terugtrek.'

COLUMN

COCKY DROST

Ben jij ook een ‘Wandelend Hoofd’ (jij, man, vooral)?

Er zijn van die mensen die al van jongs af aan vakkundig geleerd hebben hun hele denken en voelen af te laten spelen in hun hoofd. Emoties hebben ze wel, maar die zijn gerationaliseerd. Nog voordat een emotie kan worden waargenomen, is zij al door de wasstraat van deugdelijkheid, sociale wenselijkheid, redelijkheid en overtuiging gegaan, om vervolgens gepolijst uit te komen bij een rationele conclusie. Iemand zei pas: 'Dan denk ik dat ik zeg wat ik voel, maar omdat ik voel wat ik denk, zeg ik alsnog enkel wat ik denk.' Dit proces speelt zich in een oogwenk af. In die fractie van een seconde blijft onopgemerkt dat de emoties ooit bestonden en meet iemand zichzelf een soort emotionele immuniteit aan. Ik noem dit verschijnsel ook wel het 'Wandelende Hoofd'. Het komt vaak voor bij mannen. Het staat vooralsnog niet in de DSM-V, maar ik gebruik deze term tegenwoordig als ik iemand tegenkom die vooral op een verstandelijke manier voelt, en het lastig vindt om echt bij zijn of haar emoties te komen. Mijn man was – en is nog steeds zo nu en dan – een sterk voorbeeld van een Wandelend Hoofd. Als hij probeerde onder woorden te brengen wat hij voelde, begon hij te redeneren of te analyseren; vervolgens kwam hij met een verhaal waarin het over van alles ging, behalve over zijn gevoel. Hij had altijd geleerd zijn emoties te onderdrukken, nog voordat hij ze voelde. Dat was zelfs zo'n automatisme geworden, dat hij niet eens meer wist of hij een echte emotie voelde, of iets wat hij van zijn innerlijke overtuiging mócht voelen. En wat hij niet mócht voelen, stopte hij vakkundig weg, zodat het leek alsof het niet bestond. Voor veel christenen is dit herkenbaar: we leren al van jongs af aan om emoties als boosheid of jaloezie of seksuele begeerte te onderdrukken. En angst of verdriet? Dat is voor watjes, voor de zwakkelingen – en derhalve niet voor mannen (wat natuurlijk

grote onzin is, maar ik begrijp het sentiment). We zijn meer dan onze emoties. Het hebben van een emotie kun je niet zelf registreren, dat is ook het spannende aan emoties. Ze zijn wel een essentieel onderdeel van wie je bent; daarom is het belangrijk dat je ze allemaal, ongepolijst, leert kennen. Pas daarna kun je de verantwoordelijkheid nemen voor wat je ermee doet. Het probleem met het Wandelende Hoofd is dat je je emoties niet kunt leren kennen – en daarom een groot deel van jezelf mist. Wil jij dit deel van jezelf beter leren kennen? Begin met nieuwsgierig zijn naar je emoties. Wat gebeurt er met jou als het over emoties gaat?

CHRISTENEN
LEREN VAAK AL
JONG EMOTIES
ONDERDRUKKEN.

Ontdek wat je er vroeger over hebt meegekregen en of je überhaupt wel geleerd hebt je emoties er te laten zijn. Oefen met het herkennen van de vier basisemoties: bang, boos, blij en bedroefd. Gewoon, in alledaagse situaties. Emoties zijn vaak helemaal niet zo groot als we denken. Een irritatie in het verkeer of spanning bij een sportwedstrijd telt ook. En als je het niet weet, is dat ook een antwoord. Liever geef je dat als antwoord, dan dat je geforceerd een emotie kiest die eigenlijk niet klopt. Emoties zijn niet eng, zwak of ingewikkeld, ze willen je gewoon wat meer vertellen over wie je bent.

MEER OVER DIT ONDERWERP IN DE ND-RELATIEPODCAST. LUIS-TER VIA ONZE APP, ND.NL/PODCAST OF JE FAVORIETE PODCAST-APP.

PUZZELS

advertentie

LUISTER EEN PODCAST VAN HET ND

ND.NL/PODCASTS

& VIA ALLE PODCASTPLATFORMS

Scan de QR code of ga naar nd.nl/podcast om deze podcast te beluisteren

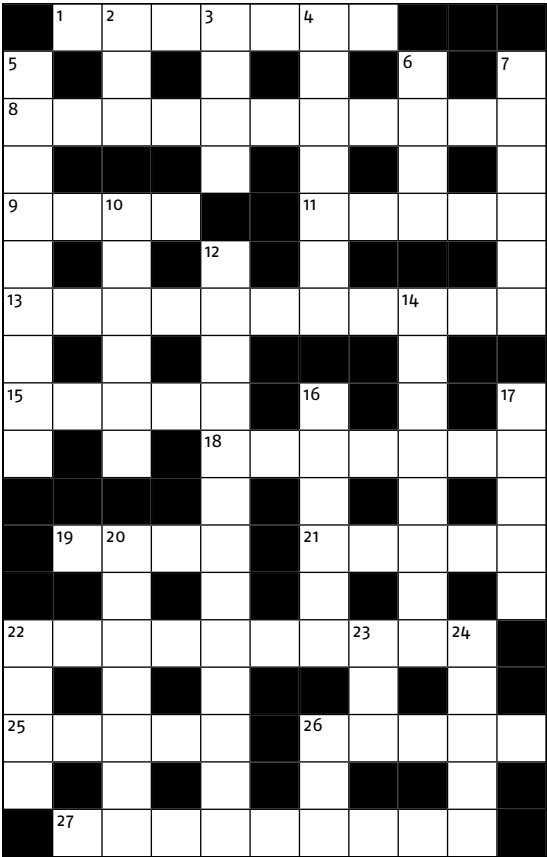

horizontaal:

- 1 Met zo'n moppermanie jaagt u iedereen in de gordijnen. (7)
- 8 Zo snel vertrekken dat er geen barst meer van te zien is. (11)
- 9 Gaat tekeer tegen de natuurlijke bovenlaag. (4)
- 11 Vrouwtjesdier langs de route. (5)
- 13 Waarlijk plezier gehad met dat paar. (11)
- 15 Vrouw om iemand de maat te nemen. (5)
- 18 Hersenarbeid in een bastion. (7)
- 19 Die geeft onderdak aan een reiziger. (4)
- 21 Belangrijk: de processors van dat bedrijf doen het binnen een seconde. (2,3)
- 22 Die moet ik betalen om ergens onderuit te komen. (10)
- 25 (Jaagt op de) angsthaas. (5)
- 26 Is gekocht op www.fietsenwinkel.nl. (1-4)
- 27 Zeggen het niet te weten. (9)

verticaal:

- 2 Daar zet een techneut zijn geld op. (3)
- 3 Kom vlug naar de wedstrijd! (4)
- 4 Beperkingen die staat maken. (7)
- 5 Schoonmaken op de ijsbaan. (9)
- 6 Schop waarmee je hogerop komt. (4)
- 7 Het bewerken van een bakker. (6)
- 10 Op pad voor zijn bescherming. (6)
- 12 Is direct van korte duur. (13)
- 14 Is klein van stuk in Den Haag. (8)
- 16 In die vorm een slot op maat. (6)
- 17 Zij doet het leeuwendeel bij de scouting. (5)
- 20 Hieruit kan leergeld worden betaald. (7)
- 22 Terneergeslagen als het netwerk plat ligt. (4)
- 23 Uitstekend deel van het toetsenbord. (3)
- 24 Dichter bij 'n Duitse stad komen. (5)
- 26 Beste en slechtste nummer. (3)

© Sanders Puzzelboeken

Oplossing cryptogram van 14-03-26

horizontaal:

- 1 hamers, 6 setje, 7 roesten, 8 ellendeling, 9 papje, 10 jagen, 11 nonsens, 13 logo, 17 rivalen, 19 t.g.v., 20 roofoverval, 22 afgod, 23 visje, 24 vergulden

verticaal:

- 1 hersenpan, 2 meeslepend, 3 rotonde, 4 studiege-noot, 5 leniging, 6 snoepjes, 12 edelmoedig, 14 op-volgen, 15 ereraad, 16 inlegvel, 18 vroegte, 21 visie

TWEEËNTWINTIGSTE ND-SCRABBLESPEL RONDE 18

Tjonge, zeg, wat een rare blunder maakte ik de vorige keer. Ik was kennelijk zo tevreden over mijn opmerkingen over die uitgangs-s van VITS, dat ik helemaal over het hoofd zag dat het FITS had moeten zijn. VIT als bijvoeglijk naamwoord bestaat helemaal niet. Wel als zelfstandig naamwoord; dan betekent het o.a. nederzetting of factorij van de Hanzesteden in Zweden, en het meervoud is dan 'vitten'. Een VITS bestaat ook. Dat betekent o.a. 'kleinigheid' of 'uiteinde'. Ik ontdekte het de zaterdag van de publicatie van ronde 17 toen ik, voordat ik de krant ging lezen, nog even naar de paar spelletjes Wordfeud keek en 'fitte' kon leggen voor 38 punten. Ik keek daar even tevreden naar en knipperde toen met mijn ogen. 'Oeps,' dacht ik. 'Foute boel', en ik sloeg snel de krant open en zocht het Scrabble op. En ja hoor: het stond er echt: 'vits' met een V. Nadat het schaamrood weer naar een aanvaardbaar niveau was gezakt, nam ik me voor om het de volgende keer, nu dus, toch even recht te zetten. Bij de-zen.

Spel 17 leverde als hoogstscorende woorden DOG en OF

Tekst: Heerco Walinga

op, goed voor 27 punten, resp. gelegd vanaf HM1 en HM3. En verder konden we goedkeuren: DUUK (VL4, 26); GOD (HM1, 25); GOUDEN (VJ3, 24); DOCU (VG2, 23); MEU (HC7, 22), waardoor ook UT ontstond, wat natuurlijk ook 22 punten opleverde als de inzender dat als gekozen woord noemde; GOUD (VG2, 18); GODEN (VK3, 16) en als laatste QUE (HG1, 15).

Ik keek wat wantrouwend naar DUUK en zocht het even op. Het blijkt zowel 'geelgors' als 'halfzacht persoon' te be-tekenen. En ik vroeg me af of het ook 'halfhard persoon' kon zijn.

Ook MEU zocht ik weer even op, want in Wordfeud wordt het niet goed gerekend, tot mijn spijt. De *Dikke Van Dale* geeft als betekenis: 'moei', wat een oud woord voor tante, nicht of stiefmoeder is. Die vroege middeleeuwers mochten zelf kiezen, kennelijk.

We gaan maar weer moedig verder met ACFFIQU en het is jammer dat er niet ergens een goed bereikbare T ligt, want dan hadden we ACQUIT of AFFUIT kunnen leggen. Maar u vindt vast wel iets anders moois.

ND SCRABBLE SPELREGELS - SCRABBLE® IS A REGISTERED TRADEMARK SCRABBLE® TILES BY PERMISSION OF J.W. SPEARS & SONS LTD.

- 1. Per ronde kan een deelnemer één woord insturen. Inzendingen met alternatieve oplossingen waarbij geen keus wordt aangegeven, krijgen geen punten.
- 2. Bij de inzendingen dienen, naast uw naam, adres, postcode, woonplaats, vermeld te worden: uiteraard het gevonden woord, het rondenummer en de plaats waarop de eerste letter van het woord gelegd moet worden. Bijvoorbeeld: BOEKWERK, RONDE 7, HMS, waarbij H staat voor Horizontaal en M5 voor het vakje waarop u de eerste letter van het woord wilt leggen.
- 3. Goedgekeurd worden alleen die woorden die voorkomen in de OSWL, de Officiële Scrabble WoordenLijst (verkrijgbaar door een e-mail met uw adresgegevens te sturen naar

- hw@walinga.org, € 26,99 excl. verz.k.) in samenhang met de gepubliceerde correctielijst van de Nederlandse en Belgische Scrabblebonden (zie daarvoor de website www.vandale.nl).
- 4. Bij woorden van meer dan 9 letters (en de daarvan afgeleide vervoegingen, verbuigingen,meervouden en verkleiningen) geldt Van Dale, Groot Woordenboek der Nederlandse taal als criterium.
- 5. Bij grammaticale zaken zal Wolters' Algemene Nederlandse Spraakkunst de doorslag geven.
- 6. Afgekeurd worden: schuttingwoorden en vloeken.
- 7. In twijfelgevallen beslist de samensteller. Correspondentie daarover vraagt zo veel tijd,

- dat beantwoording ervan over het algemeen niet tot de mogelijkheden behoort.
- 8. We gaan ervan uit dat de deelnemers geen computerprogramma gebruiken om hun woord te vinden en/of te controleren.
- 9. Inzendingen dienen uiterlijk de vrijdag na de plaatsing van elke ronde binnen te zijn. Als u per e-mail instuurt, graag het woord zonder spaties noteren, dat vergemakkelijkt de administratie.
- 10. Voor het overige gelden dezelfde regels als bij het bordspel Scrabble®
- 11. Insturen kan op drie manieren:
 - a. Via www.walinga.org. Dat wijst zich vanzelf.
 - b. U kunt zelf een e-mail opstellen en versturen aan scrabble@walinga.org
 - c. U kunt een ouderwetse (brief)kaart zonder

- envelop versturen aan:
Martha Riemer, Kadoelen 29,
8326 BA SINT JANSKLOOSTER.
- 12. Nadat alle letters uitgelegd zijn, zal aan de vijf deelnemers die de hoogste score in de ladderstand hebben behaald een prijs worden toegezonden. In de ladderstand wordt hun score dan op 0 gezet. De overige deelnemers behouden in de ladderstand hun tot dan toe behaalde aantal punten.
- 13. Meedoen met het ND-scrabble betekent dat men toestemming verleent zijn/haar persoonsgegevens te gebruiken voor de administratie en de stand op de website.
- 14. Scrabble® is a registered trademark Scrabble® tiles by permission of J.W. Spears & Sons Ltd.

GEBED

Gebed voor de dag van vandaag

In een wereld vol grote zorgen,
bid ik vandaag om kleine geluksmomenten
en de hoop die de lente ons geeft.
Want ik geloof dat uw zonnestralen iedereen kunnen raken.

De krokus is klaar met verkennen.
De bloemen zijn klaar voor de lente.
In zoveel kleuren, vormen en geuren worden ze geplukt
en gegeven aan mensen die we
nog mooier vinden dan de bloemen.

En dan nog zoiets prachtigs:
U laat zwermen spreeuwen dansen in de lucht.
Als een wolk van zwarte stipjes, afgezet tegen het avondrood,
nemen ze vormen aan
die ze zonder elkaar niet kunnen zijn.

Ik bid om een lach na een traan,
om een dag na de maan,
om een brief in de bus
en iets liefs als een kus.
Ik bid om huppelen, spelen,
rennen en delen,
om vreemde mensen groeten
en elkaar durven ontmoeten.

Help ons vast te houden aan uw belofte:
maak je geen zorgen voor de dag van morgen,
want de dag van morgen zorgt wel voor zichzelf -
hoe moeilijk dat soms is.

Ik bid daarom in het bijzonder
voor de plekken waar de lente nog niet is begonnen.
Dat lichtpuntjes daar hoop zullen geven,
de kleine momenten die er overal zijn.

L I Z A F A K E N

REPORTAGE

Met pijn in het hart verkocht Dirk Meijvogel zijn schip, om dominee te worden. Maar toen hij binnenvaartpredikant werd, kreeg hij voor zijn gevoel zijn grote liefde terug. **Vaar een dagje met hem mee** en je merkt: het mes snijdt aan twee kanten. 'Omdat Dirk ook schipper is geweest, snapt hij waar de schoen wringt.'

WILFRED
HERMANS

Het vergt even de nodige afstemming om met Dirk Meijvogel (58) tot een afspraak te komen. Het werk van een schipperspredikant laat zich niet zo makkelijk plannen; het is nooit voorspelbaar of overzichtelijk. Meijvogel kan gebeld worden voor een crisissituatie in Rotterdam, maar ook door een eenzame schipper uit Keulen – zo ongeveer op de oostelijke grens van zijn werkgebied. En zo'n 'boordbezoek' is niet in een uurtje gepiept; het kost vaak een kleine dag. Meijvogel moet er eerst naartoe, vervolgens reist hij met het schip mee, en dan rijdt hij weer terug. Bij goed weer gaat de motor mee aan boord. Zo ook vandaag. Meijvogel vaart mee met schipper Cornelis Blonk richting Essen; hij blijft zelfs een nachtje slapen. De auto van de verslaggever gaat er in Rotterdam op, met de autokraan, die Cornelis met een afstandsbediening door de lucht bestuurt. In de stuurhut moeten de schoenen uit – rust, reinheid, regelmaat. De vrees voor koude voeten blijkt ongegrond, want er is vloerverwarming. Behelpen is het op dit schip uit 2006 toch al niet: er is een wasmachine, droger en vaatwasser, en de woonkamer is ruimer én netter dan die van een gemiddeld rijtjeshuis. Cornelis heeft zes kinderen; die zijn de weekenden aan boord. Tegen zijn gasten: 'Voor de warme hap hebben we vandaag speciaal een kok ingevlogen.' Dat is dochter Jasmijn, die vanwege long covid doorde-weeks vaak een paar dagen aan boord is. Dirk Meijvogel wijst ondertussen op een groot scherm voor zijn neus: 'We sturen op deze camera. Toen we zojuist aanmeerden, deed ik dat zelf. Ja, ik heb mijn schippersdiploma, dus ik laat me geregeld inhuren. Het mes snijdt vandaag aan twee kanten: ik ben op boordbezoek én ik ben deel van de bemanning.'

Een 'herstelde' in de kerkenraad

Blonk heeft geen moeite met die dubbelrol van Meijvogel; hij kijkt gewoon goed welke pet die op heeft. De plaagstootjes over en weer illustreren de jarenlange vriendschap tussen de twee. Blonk is zelfs kerkrentmeester in de Varen-de Gemeente van Meijvogel, een zelfstandige gemeente voor binnenvaartschippers, die in 2023 door de Protestantse Kerk in Nederland (PKN) in het leven is geroepen. Meijvogel: 'Het leuke is: Cornelis is niet eens PKN, maar hersteld-hervormd – een gerepareerde hervormde, zeg maar – en toch zit-ie in de kerkenraad.' Momenteel is het schip gevuld met 2300 ton aan toonaarde, een stof die wordt ge-

Binnenvaartpastor Dirk Meijvogel aan boord van de Noordenwind, het schip van Cornelis en Ria Blonk. Beeld: Dick Vos

bruikt in de aluminiumindustrie, legt Meijvogel uit. 'Vandaag zijn we driekwart vol, omdat je op het kanaal naar Essen niet dieper dan 2,80 meter mag varen. De motor van het schip, beneden in de machinekamer, is 1800 pk sterk.' De opmerking dat er vandaag waarschijnlijk veel domme vragen gesteld zullen worden, wuift de schipperspredikant weg. 'Domme vragen bestaan niet, domme antwoorden wel.' Blonk, droogjes: 'Voor domme vragen verwijzen we je door naar het pastoraat.' Onderweg naar de woonkamer, beneden, laat Meijvogel de brandschone machinekamer zien. De schipperspredikant doet – druk gebarend – een gepassioneerde poging enkele technische feitjes op te lepelen, maar zijn relaas gaat door het bulderende bakbeest van 1800 pk volstrekt verloren. Varen zit de Katwijker in het bloed. Meijvo-

gel komt uit een vissersfamilie. Aanvankelijk wilde hij zelf niet varen, tot een oom hem een zomervakantie meenam, het zee-gat uit. Daar ontstond de liefde. 'Ik kwam als jochie op een kotter te werken. Van mijn 16e tot mijn 26e voer ik zelf, waarvan de laatste vijf jaar op een eigen schip. Na een goede periode – ik was inmiddels al getrouwd – ervoer ik een sterke roeping: jij moet stoppen met varen. Mijn eerste reactie was: ja dág, helemaal niet! Maar er gebeurde iets met me wat ik niet kende. Ik was gek op varen, echt dól, het was mijn leven, maar opeens voelde ik: waar doe ik het eigenlijk allemaal voor? Toen we eenmaal een kind hadden, zei iemand: "Ik denk dat God met jou bezig is." Bezig is? Hoe dan? "Let maar eens op wat God tegen je gaat zeggen." Toen ik daar vervolgens scherper op lette – ik werd meteen een beetje zweverig – er-

voer ik door bijbelteksten die tot mij spraken, en door gebeurtenissen, heel duidelijk: God wil dat jij stopt met varen en voor Hem gaat werken.'

Profetie

Dominee? Geen denken aan! Zendeling of evangelist, akkoord, maar het idee dat Dirk predikant zou worden, riep bij hem enkel weerstand op. Maar de roepstem bleef stug klinken, volledig tegen zijn zin, en dus verkocht Meijvogel het schip. Zijn schip. 'Van de opbrengst hebben we tijdens mijn studie zes jaar op bijstandsniveau kunnen leven. De eerste jaren had ik een ontzettende heimwee naar het varen, dusdanig dat mijn vrouw Joke eens zei: "Hou daar nou 'es over op! Het is jouw doorn in het vlees!" Zo noemt de bijbelse apostel Paulus een kwelling die steeds bij hem was tijdens zijn zendingswerk.'

REPORTAGE

Dirk Meijvogel (m.) in de stuurhut met het schippersgezin: 'Schippers zijn doorpakkers; ze zien mogelijkheden en zijn eigenzinnig.'

Het water op met binnenvaart-schipper Cornelis en dominee Dirk

‘Hij spreekt onze taal’

Meijvogel: ‘Op een dag kwam een man naar me toe: “Joh, ik heb een profetie voor je.” Nou, vertel – ik kende dat fenomeen helemaal niet. Die man vervolgde: “God zegt tegen jou: Iedereen die broers of zussen, moeder, vader of kinderen, huis of akkers heeft achtergelaten omwille van Mij en het evangelie, zal het honderdvoudige ontvangen, nu in dit leven.” Jezus zei dat tegen zijn leerlingen.

Ik dacht: die akker – dat was misschien mijn schip. Achteraf bekeken is die profetie uitgekomen; ik heb het varen gevoelsmatig teruggekregen.’

Vriendschap

Lunchtijd. Dochter Jasmijn heeft de spruitjes uit de oven op tafel gezet. Een neef, die ook te gast is, heeft het roer overgenomen. Blonk vouwt zijn handen en spreekt plechtig een gebed uit.

Tijdens de maaltijd komt het gesprek op zijn vriendschap met Meijvogel. ‘Dirk voelt aan wanneer hij langs moet komen, dan trekt-ie zelf aan de bel. Dat aftastende wordt gewaardeerd. Het is fijn dat je gezien wordt, dat er vanuit de kerk wordt meegeleefd op pastoraal vlak, én dat er voor je wordt gebeden.’

Meijvogel: ‘De vrouw van Cornelis had het een tijdje aan de knie. Daar vraag ik dan naar. Er zijn weinig mannen die zo met de knieën van mijn vrouw bezig zijn als jij!, zei Cornelis daar eens over.’

Blonk lacht bevestigend: ‘Normaal gesproken vraagt een man niet: “Hoe is het met de knie van je vrouw?”’

Na een paar happen eten vervolgt hij: ‘Je kijkt natuurlijk eerst de kat uit de boom, maar als je een paar uur samen optrekt, ontdooit het ijs vanzelf. Het scheelt enorm dat we dezelfde taal spreken. Als schipper

worstel je best met regelgeving, ook op principieel vlak, en omdat Dirk ook schipper is geweest, snapt hij precies waar de schoen wringt.

En hij begrijpt waar mijn motivatie vandaan komt. Oneerbiedig gezegd: leg aan een loonslaaf maar eens uit waarom je zo gek bent om midden in de nacht in de stuurhut te gaan zitten. Voor wie doe je dat? Alleen voor het geld? Nee dus. Als het treintje eenmaal rolt, moet je zorgen dat het door blijft boemelen. Dirk snapt dat.’

Koetjes en kalfjes

Na de lunch neemt Meijvogel nogmaals de tijd om over zijn predikantswerk te praten – het schip vaart toch wel door. Omdat hij sinds drie jaar geen collega meer heeft, doet hij al het werk alleen. ‘Een pastoraal bezoek ontstaat meestal na een kerkdienst, of iemand tipt mij: ga daar eens kij-

ken, daar speelt wat. De varende gemeenteleden vormen de kern, maar in principe kunnen alle binnenvaartschippers een beroep op mij doen.

Ik bracht eens een boordbezoek bij een stel dat er van de buitenkant keurig uitzag. Tijdens een goed gesprek bleek dat ze nagevoel op scheiden stonden, al was dat helemaal niet de aanleiding voor mijn bezoek. Ik vroeg hoe hun relatie was begonnen. Ik zeg niet dat het door dit gesprek kwam, maar het is goed gekomen met die twee.’ De gesprekken aan boord gaan vaak dieper dan aan wal, merkt Meijvogel. ‘Aan de wal zit men bij een huisbezoek met koffie op je te wachten en na de bekende koetjes en kalfjes en nog een kwartiertje wat geestelijks ben je met een uur wel klaar. Op het water gaat dat heel anders. Vaak draai je mee met wat er op het schip gebeurt, en omdat je meevaart, ben je meestal een dagdeel of langer aanwezig. Dat maakt de sfeer meer ontspannen; na verloop van tijd ga je makkelijker de diepte in. Hoe beleef je jouw leven nu, waar loop je mee?’

Een lege kerk

Hij preekt 35 keer per jaar op de beide preekplekken van de Varende Gemeente, in Duisburg en Mannheim, waar vanouds grote overslaghavens zijn met veel Nederlandse schepen. ‘Er zit dan gemiddeld twintig man, maar het kunnen er ook drie zijn, of veertig. Dat is elke keer weer een verrassing, want je vaart niet om naar de kerk te kunnen, maar voor je vracht.

De meeste mensen zijn ook lid van een walgemeente, maar het is voor niet-schippers vaak moeilijk te begrijpen wat het schippersleven precies inhoudt.

Afgelopen week was onze 74-jarige organist er opeens niet. ‘s Middags ontdekten we dat hij die ochtend was opgenomen met een beroerte. Dan zingen we een keer a capella. In Mannheim is het eens gebeurd dat er niemand kwam. Toen had ik het even helemaal gehad. Ik keek naar boven: “Heer, ik rijd vijf uur hier naartoe en dan is er niemand?! Wat zinloos, dit!”

Toen ik nog even koffie wilde doen met de organist, kwamen er net twee mensen aanlopen, een jonge schipper en zijn vrouw. We zongen wat liederen en deden bijbelstudie, tot die schipper opeens in tranen uitbarstte. Hij vertelde dat-ie helemaal geen behoefte had aan een kerk, maar vanmorgen opeens het idee kreeg om te gaan; hij was gegrepen door een bijbeltekst en voelde dat God tot hem sprak.

Voor mij was dit een fingerwijzing van God: “Jij moppert dat er niemand is, maar ik ben degene die mensen roept en bekeert.”

Naast de pastorale boordbezoeken en de kerkdiensten is Meijvogel – op verzoek – een bijbelstudiegroep begonnen met in eerste instantie vijftien schippers. Een vast tijdstip daarvoor vinden ging niet, daarvoor is het werk te grillig. ‘Toen ben ik een WhatsApp-groep gestart. Inmiddels zijn er 75 schippers lid van. Ik zet daar elke drie weken een bijbelstudie in met drie vragen eronder. Deelnemers mogen reageren, maar we gaan niet in discussie.’

Aanpakkers

‘Als je dominee bent aan de wal, wordt er netjes naar je geluisterd. Schippers zijn ondernemers. Dat zijn doorpakkers, ze zien mogelijkheden en zijn eigenzinnig. Daar moet je als dominee tegen kunnen; zelf ben ik ook zo, dat scheelt.

Schippers zijn ook aanpakkers, na een bijeenkomst hoeft je nooit om afwassers te vragen; die staan al klaar.

Als binnenvaartpredikant moet je net als schippers doorzettingsvermogen hebben, daadkracht, maar je moet ook flexibel zijn, anders kun je dit werk niet doen. Want je weet vandaag niet wat je volgende week doet.’

INTERVIEW

‘KERK LOOPT IN SLAVERNIIJDEBAT ACHTER DE MUZIEK AAN’

De kerk bezat slaafgemaakten. En diezelfde slaafgemaakten lagen in de Bijbel over hun eigen bevrijding. Historicus Martijn Stoutjesdijk onderzoekt die paradox, en wil niet dat kerken weggijken. ‘Als iemand zegt dat de Bijbel tegen slavernij is, denk ik: heb je de Bijbel wel gelezen?’

MARINA DE HAAN

Martijn Stoutjesdijk herinnert zich het moment nog goed. Hij was te gast bij International Justice Mission (IJM), een organisatie die wereldwijd strijdt tegen moderne slavernij. Een medewerkster die regelmatig in kerken spreekt, vertelde hem vol enthousiasme dat gelovigen in allerlei kerken het met haar eens waren: de Bijbel is tegen slavernij.

Stoutjesdijk, theoloog en historicus, kon bijna niet geloven wat hij hoorde. ‘IJM doet belangrijk werk, daar wil ik niets aan afdoen. Maar ik dacht wel: dan heb je de Bijbel niet goed gelezen.’

Want het is volgens hem kortzichtig om de ogen te sluiten voor de slavernijwetgeving in het Oude Testament en voor alle huisregels rondom slaven in het Nieuwe Testament. ‘Er staat bijvoorbeeld in Efeziërs 6: “Slaven, gehoorzaam uw aardse meesters zoals u Christus gehoorzaamt.” Dat is directe legitimatie van slavernij, met een beroep op het goddelijke.’

Was de uitspraak onwetendheid?

‘Ik denk dat het ongemakkelijk is om toe te geven dat de Bijbel slavernij legitimeert. Bijbelvertalingen zijn daarbij ook nog eens afleidend, of zelfs misleidend. Als Jezus bijvoorbeeld gelijkenissen vertelt over slaven, wordt het Griekse woord voor slaven bijna altijd vertaald met dienaren. Terwijl ook uit de context heel duidelijk wordt dat het om slaafgemaakten gaat: de gelijkenissen spreken over mensen die bedreigd worden met afranselingen en verkoop. In de koloniale periode had men dat trouwens prima door. Toen werden dit soort teksten als legitimatie voor de slavenhandel gebruikt.’

Stoutjesdijk vertelt de anekdote op de Protestantse Theologische Universiteit in Utrecht, waar hij werkt als postdoc onderzoeker aan het project *Church and Slavery in the Dutch Empire*. Zijn nieuwe boek *Gods slaafgemaakten* gaat over de geschiedenis van Bijbel, christendom en slavernij. Daarin heeft hij oog voor kantelpunten, misverstanden en de stemmen van slaafgemaakten.

Wanneer dacht u: dit boek móét ik schrijven?

‘Ik geef veel lezingen over dit onderwerp, vaak in kerken. En dan krijg ik steeds hetzelfde beeld: mensen zien de koloniale slavernij als een soort bedrijfsongeval, alsof er geen voorgeschiedenis is. Ze hebben geen flauw idee hoe de vroege kerk met slavernij omging, en hoe makkelijk het daardoor was voor koloniale denkers om terug te grijpen op die christelijke lijn.’

Dit is geen eenvoudig onderwerp voor een witte, Nederlandse protestant, zoals u zichzelf noemt. Wat maakte dat u er toch in dook?

‘Wat mij het meest aan het denken heeft gezet, is dat wij rond 1600 geen slavernij meer in de Republiek kenden. We klopten onszelf op de borst: vrijheid vonden we belangrijk. Maar zodra de Nederlandse elite slavenhandel economisch noodzakelijk vond, zorgden predikanten er al snel voor dat die handel ook theologisch door de beugel kon. Het is alsof we zeiden: voor ons is vrijheid belangrijk, maar daar, bij die mensen ver weg, is dat anders. Toen ik me verdiepte in de Barbarijse slavernij (de handel in slaven van de 16e tot 19e eeuw aan de Noord-Afrikaanse kust, red.), las ik hoe verschrikkelijk christenen het vonden om zelf slaaf te zijn. Maar dit leidde vervolgens niet tot empathie met het lot van de vele slaafgemaakten onder Nederlands bewind.’

U opent uw boek met de Surinaamse marronvoorganger Johannes King. De Republiek zag zichzelf als het nieuwe Israël, bevrijd van de Spaanse ‘farao’, maar King zag de Nederlanders als farao. Welke lezing komt historisch dichterbij de waarheid?

‘Als je Israël in het verhaal van de exodus ziet als beeld van het verdrukte volk, dan was het in de vroege 17e eeuw wellicht een passend zelfbeeld voor Nederland. Het werd immers zelf overheerst door Spanje. Maar in de 19e eeuw klopt die vergelijking niet meer. Nederland is dan zelf de machtige, en moet rekenschap geven van wat het in zijn koloniën heeft gedaan.’

We zijn snel geneigd ons te identificeren met de armen, de verdrukten, in de gelijkenissen van Jezus. Maar als je nuchter een stapje terug doet, dan waren – en zijn – wij inmiddels eerder de rijken over wie Jezus spreekt. En de rijken vinden het, zoals Hij zei, heel moeilijk om afstand te doen van hun geld en het koninkrijk van God binnen te gaan.’

Welke historische persoon liet u tijdens het onderzoek niet meer los?

‘Ik heb diepe bewondering voor Isabella (geen achternaam bekend, red.), die in de eerste helft van de 18e eeuw leefde. Ze was de eerste gedocumenteerde gedoopte zwarte slaafgemaakte vrouw in Suriname.’

De eerste – kun je het je voorstellen? Tegen alle klippen op, want men zat helemaal niet te wachten op zwarte christenen. Zij verstoorde het beeld van de volledig witte planterskerk, die de Nederduitse Gereformeerde Kerk in die tijd in Suriname was.

Isabella beschrijft aan dominee Jan Willem Kals, die haar was komen opzoeken, hoe ze werd tegengewerkt door witte christenen, en dat doet ze met heel slimme bijbeluitleg.

INTERVIEW

Martijn Stoutjesdijk bij het slavernijmonument in het Griftpark, Utrecht: ‘De Bijbel wijst slavernij niet af. Dat is ongemakkelijk.’ Beeld: Angeliek de Jonge

CV

Bijna een boekenprijs

Martijn Stoutjesdijk (1989) studeerde theologie en oude geschiedenis in Utrecht en Leiden. Hij promoveerde in Tilburg op een proefschrift over slavernij in vroegchristelijke en vroeg-rabbijnse gelijkenissen en is sinds 2022 verbonden aan de Protestantse Theologische Universiteit. ***Gods slaafgemaakten: Hoe het christendom slavernij verdedigde en veroordeelde*** verscheen deze maand. Samen met Bente de Leede publiceerde hij eerder de bundel ***Kerk, kolonialisme en slavernij. Verhalen van een vervlochten geschiedenis***, die genomineerd werd voor het beste theologische boek van 2023. Hij is getrouwd met religiewetenschapper Deborah de Koning en heeft twee dochters. Het gezin woont in Zaltbommel.

Daar verbaas ik me dan over. Hoe is het mogelijk dat je in zo’n mensonterende situatie toch zegt: het christendom heeft mij wat te vertellen, daar wil ik bij horen, ook al vind ik die witte christenen eigenlijk niets? Ze haalt Johannes 8 aan, waar Jezus tegen de farizeeën zegt: “Jullie zijn kinderen van de duivel, slaven van de zonde.” En zij past dat toe op de witte Nederlanders. Ze zegt: “Ik ben niet de slaaf in dit verhaal. Jullie zijn de slaven.” Het loopt wel tragisch met haar af: met allerlei flauwekulsmoezen wordt ze toch weer in de slavernij gevoerd. Ik vind het heel belangrijk dat we dit soort stemmen en verhalen uit het zwarte christendom serieus nemen en in de schijnwerpers zetten.’

Waarom?
‘Omdat ik recht wil doen aan de overtuigingen van deze groep mensen, en aan hun veerkracht. Het vergt mentale kracht om te zeggen: “Dit is de onderdrukkende versie van het christendom – die ik elke dag meemaak – maar ik hoor er iets anders in en daar geloof ik in.”’

Slavernijtaal zit diep in het christendom. Paulus noemt zichzelf slaaf van Christus. Kunnen we zulke metaforen ooit nog onbevangen gebruiken?
‘Het gebruik van die term is inderdaad complex. Je kunt niet alle negatieve aspecten van slavernij, bijvoorbeeld fysieke mishandeling, toepassen op de relatie tussen God en Paulus. Maar het wil ook zeker niet zeggen dat slaaf-zijn alleen maar positieve associaties heeft. God is wel degelijk een stevige autoriteit, die echt boven ons staat. In het ideaalplaatje van de antieke slavernij is de slaveneigenaar iemand die zorgt voor je voeding, je woning, je medicijnen als je ziek bent. Slaaf zijn betekent ook dat je heel

dicht bij die persoon komt – veel dichterbij dan zelfs een zoon of dochter. Je mag in de intiemste vertrekken komen. Maar er zit ook echt dat huiveringwekkende aspect aan, dat je altijd gehoorzaam moet zijn, ondergeschikt bent en als zodanig wordt behandeld.’

Wat is het grootste verschil tussen bijbelse en koloniale slavernij?
‘Het allerbelangrijkste is ras en kleur. Slavernij in de Bijbel werd niet met kleur geassocieerd. Maar hoe meer onderzoek er is, hoe meer overeenkomsten er aan het licht komen als het gaat om het gebruik van lichamen en uitbuiting van hen die van buiten de eigen gemeenschap afkomstig zijn. En je ziet al vroeg in de rabbijnse exegese een associatie tussen Cham (de zoon van Noach die vervloekt werd, Genesis 9, red.), zwartheid en slavernij. Die tradities werden in latere periodes opgepakt en uitgewerkt om de koloniale slavernij te legitimeren.’

U noemt in uw boek diverse kantelpunten waarop de geschiedenis anders had kunnen lopen. Welk gemist kantelpunt raakt u het meest?
‘Wat mij het meest dwarszit, is dat de kerk pas zo laat in beweging komt. De Nederlandse Hervormde Kerk spreekt zich pas in 1858 uit tegen slavernij. Dat is slechts vijf jaar vóór de afschaffing van de slavernij, na een aanloop van zestig jaar. Je loopt dan als kerk achter de muziek aan, in plaats van dat je als een profeet vooroploopt.’

U schrijft dat de kerk ook nu op een kantelpunt staat. Wat bedoelt u daarmee?
‘In mijn boek laat ik zien dat er altijd verschillende stemmen hebben geklonken rondom slavernij, en dat er mo-

menten zijn waarop het ook een andere kant op had kunnen gaan. Nu de slavernijdiscussie volop speelt, kunnen kerken zich afvragen: welke rol willen we pakken? De Raad van Kerken was in 2013 de eerste grote maatschappelijke partij die excuses aanbood. Dat was een moedige eerste stap. Waarom zou je als kerk niet ook vooroplopen in de discussie over herstel, die andere partijen als een hete aardappel voor zich uitschuiven?’

U bent zelf onderdeel van de traditie die u onderzoekt. Wat doet deze geschiedenis met u?
‘Ik voel vooral frustratie over hoe langzaam processen gaan en hoe taai macht is. Ook hoe menselijke waardigheid wordt opgeofferd aan een economische noodzaak die we onszelf opleggen. Dat zie je vandaag de dag ook. Bij de toeslagenaffaire, die wederom vooral minderheden raakt, zie je opnieuw die rationaliteit. Het kan niet anders, wordt er gezegd. Terwijl er geen oog is voor de kwetsbaarheid van menselijke levens.’

Is uw geloof veranderd?
‘Ik worstel ermee dat Jezus zo gemakkelijk over slavernij spreekt. Hoe moet je dat lezen? Is het niets anders dan een beeld? Tegelijkertijd put ik troost uit het feit dat men altijd een essentie heeft weten te kristalliseren uit zijn woorden – dat in Christus relaties écht veranderd zijn, en dat er in hem geen vrije mensen of slaven zijn.’ Stoutjesdijk wil nog een boek schrijven met alleen maar ‘zwarte’ verhalen. ‘Ik hoop dat ik daarmee iets van de waardigheid van slaafgemaakte mensen kan reconstrueren. Dat ik deze mensen een stem en plaats mag geven in de geschiedenis. Ook als dat een stem is die ons niet bevalt.’

Lize verloor op één dag haar moeder en haar kleinzoon: ‘Mijn armen bleven leeg’

Als Lize van Veen (54) onderweg is naar het ziekenhuis waar haar moeder die ochtend is overleden, belt haar schoonzoon in tranen op. Na een voldragen zwangerschap is baby Boaz in de buik van zijn moeder overleden. ‘Ik weet dat God zorgt, maar er ligt wel een dood kindje in een wiegje. Dat klopt niet.’

NADINE FOLKERS

‘Toen ik het nummer van mijn schoonzoon op mijn telefoon zag, voelde ik aan alles: dit is niet goed. Ik had gelijk. Hij was helemaal overstuur. Ik hoorde alleen het woord ‘overleden’ en gehuil. Wie er was overleden, mijn dochter of de baby, wist ik niet. Tot ik gesnif op de achtergrond hoorde: mijn dochter. Dan moest het de baby zijn. We hebben direct de auto omgedraaid. Dat mijn moeder er niet meer was, was niet belangrijk meer. Toen ik hoorde dat zij was overleden, wilde ik nog even naar het ziekenhuis om te zien of het echt waar was. We hadden een ingewikkelde relatie; zij vond mij niet zo leuk. De dood van mijn moeder was bevrijdend. Ik had mijn dochter via WhatsApp laten weten dat haar oma was overleden. Zij was met heel andere dingen bezig en vroeg zich af of haar kindje ooit nog zou komen. Ze was bijna 41 weken zwanger. Ik zei: “Ja joh, die wacht vast tot oma is overleden.” Voordat we naar het ziekenhuis zouden gaan waar mijn moeder lag, had ik buiten, in de zon, zitten huilen, danken en bidden. Het was een zomerse zondag in de lente, dat vergeet ik nooit meer. Daarna had ik het gevoel: nu kan ik me helemaal richten op de geboorte van mijn kleinzoon. Ik was klaar in mijn rol als dochter en had mijn armen open om als oma een nieuw kleinkind te ontvangen. Ze bleven leeg. Toen ik de ziekenhuiskamer binnenliep waar mijn dochter en schoonzoon waren, voelde het alsof alle zuurstof uit de ruimte was gezogen. Er was al meer familie: de vader van mijn dochter met zijn vrouw, de ouders van mijn schoonzoon. Het was alsof ik een film binnenliep. Iedereen zat verslagen op een stoel. Ik dacht alleen maar: ik moet naar mijn kind. Ze lag op bed en het enige wat ik kon doen, was haar in mijn armen nemen.’

Andere wereld

‘Iedereen zei tegen me: wat erg, dat je moeder ook is overleden vandaag. Het leek of ik uit een andere wereld kwam – voor mij was dat totaal niet belangrijk. Die vrouw was in de tachtig; het was van zo’n andere orde. Ik heb er die hele week tot aan de begrafenis niet aan gedacht. Mijn zus had gezegd: “Jij blijft daar en bent er voor je kind en voor Boaz.” Ik wilde een leunplek voor mijn dochter zijn. Ik werk als trauma- en rouwtherapeut en het enige wat ik dacht, was: ik bewaar mijn tranen voor later. Ik zie veel grootouders die verdrietig zijn als een kleinkind overlijdt; dat ben ik zelf ook. Maar ik vind het belangrijk mijn tranen niet op mijn kind te leggen, dat het al zo zwaar heeft. Dat vond ik spannend om te doen, omdat ik daarin van mijn eigen moeder weinig heb geleerd. Als wij als kinderen iets hadden, dan was het erg voor háár. Toch dacht ik nu, heel sterk: ik ben mijn moeder niet. Mijn dochter vroeg of ik met haar mee wilde vanuit het ziekenhuis naar huis, om van alles te regelen. Ik vond het heel fijn dat ze dat wilde.

Toen ik haar en mijn schoonzoon in de parkeergarage zag voordat we vertrokken, zag ik een jong, gebroken stel. Toen heb ik een enorme huilbui gehad en mijn zus even gebeld. Thuis ben ik opnieuw alleen maar naast haar gaan zitten. Ik heb haar over haar hoofd geaaid, naar al haar vragen geluisterd. Ze was bang dat ze niet naar haar kindje durfde te kijken als het geboren was. Donderdag was de begrafenis van mijn moeder, de maandag daarna die van Boaz. Ik heb mijn moeder nog even gezien voordat de kist werd gesloten. Ik wilde niet, maar mijn zus zei: “Kijk nog maar even, ze ziet er echt anders uit.” Dat was goed. De spanning en de verwrongen blik waren van haar gezicht; ik denk dat ze er zelf vrede mee had. Bij de begrafenis van mijn moeder was geen kerkdienst en het was in kleine kring, met alleen kinderen en kleinkinderen. Nadat ze begraven was, was er een samenzijn met familie. Daar ben ik niet naartoe gegaan, dat trok ik niet.’

Fotoshoot

‘Bovendien had mijn dochter me gevraagd of ik die avond bij een fotoshoot wilde zijn van Boaz. Ik voelde me zo vereerd dat mijn man Peter en ik daarbij mochten zijn. Natuurlijk zag je dat hij was overleden, maar daar keek ik doorheen. Het was zo’n prachtig kereltje. Er is een foto waarop mijn hand zijn handje vasthoudt. Die staat in onze woonkamer, tussen de foto’s van onze andere kleinkinderen. Daar hoort hij gewoon tussen. Mijn zoon en zijn vriendin waren zwanger van hun tweede. Onderling hadden broer en zus al hele plannen gemaakt, hoe Boaz en zijn nichtje samen zouden opgroeien. Zelf houd ik erg van fietsen. Ik zag mezelf al gaan met één achter- en één voorop. Er is een zin uit een gedicht dat voor mij heel mooi verwoordt hoe het voelt: “Waak met mij in de grot van mijn smart.” Als we verdrietig zijn, wordt er al gauw gezegd in de kerk: “Jezus heeft de dood overwonnen, God zorgt voor je.” Dat weet ik in mijn hoofd, maar ik zie wel een dood kindje in een wiegje liggen. Mag dat er eerst zijn, voordat we naar het overwonnen graf gaan? Of, zoals het nummer van The Afters zegt: mag het eerst een gebroken halleluja zijn? Of zelfs helemaal geen halleluja? Sinds de dood van Boaz kom ik niet meer in de kerk. Ik kan geen blijeliedjes zingen, ik krijg de woorden er niet uit. Soms heb je eerst ergens met je verdriet te zijn, voordat je verder kunt kijken. Ik geloof dat Boaz bij God is, maar het klopt niet. Er lag hier een veilig nestje voor hem klaar. Langzaamaan kwam het besef: het was mijn kleinkind. Voor mij is dit het tweede kleinkind, voor mijn man en mij samen het vijfde. Er komen kindjes genoeg over de vloer, maar nu, een jaar later, dringt het pas goed tot me door dat Boaz hier nooit aan tafel komt zitten. Het gemis overvalt me soms zomaar. Als ik in de supermarkt een kindje met een oma zie lopen en ik ze plezier hoor hebben. Shit, denk ik dan, ik had daar moeten lopen met Boaz. Na zijn dood ben ik veel minder foto’s gaan maken van mijn kinderen en kleinkinderen. Foto’s maken het zo bewust dat we niet compleet zijn. Er is niet alleen een baby overleden, ook dromen en beelden van de toekomst zijn weg.’

Borduurwerk

‘Voor de geboorte van elk kleinkind maak ik een borduurwerk. Bij Boaz ontbraken alleen nog zijn naam en de geboortedatum. Ik heb mijn dochter gevraagd of ze het wilde hebben. Dat wilde ze, dus besloot ik het af te maken. Daar heb ik echt een ritueel van gemaakt. Bij elk kruissteekje dacht ik: hoe zou het zijn als je hier in de tuin zou spelen? Ik heb altijd honderd-duizend gedachten; nu probeerde ik me telkens af te stemmen op Boaz. De avond voor zijn begrafenis appte mijn dochter, of ik bij het grafje wilde bidden. Ik dacht: “Och, Heer, hoe dan?” Maar natuurlijk wilde ik dat doen. Bidden is voor mij als ademen. Ik kan niet zonder, maar ik kan er soms ook cynisch over zijn. Wat heeft het voor zin? Dingen schuren meer dan voorheen. En soms weet ik ook niet wat ik moet bidden en zeg ik alleen maar “help”. Aan zijn graf heb ik gebeden dat we rouwen om Boaz, maar dat rouw de andere kant van liefde is. Dat het er allebei is: liefde en rouw. En dat we er niets van begrijpen.’

‘SOMS WEET IK NIET WAT IK MOET BIDDEN EN ZEG IK ALLEEN MAAR “HELP”’

DE LEGE PLEK

In de serie ‘De lege plek’ vertellen mensen over hun leven na het verlies van een dierbare.

Beeld: Dick Vos

‘Kop-tot-staart-diners’: in deze oase vinden boer en burger elkaar

In het buitengebied van Bunschoten-Spakenburg boert een eigenheimer: Jan Huijgen. Zijn actieve en creatieve Eemlandhoeve brengt boeren en burgers bij elkaar. Het is een plek voor koetjes en kalfjes, voor bloemetjes en bijtjes. Een gasterij ook, waar je eet wat de boer schaft.

MARCO BOSMANS

Wilgen, riet en beukenhagen omranden deze bijzondere postzegel in de polder, net buiten het bekende boeren- en vissersdorp. Niet rommelig – nee, bont en gevarieerd is het erf. Daar geven wegwijzers en een plattegrond aan waar ontspanning, bezinning en ontmoeting te vinden zijn. Lakenvelders staan erbij en kijken ernaar. Rond de potstal bewegen zich de kwartiermakers van de hoeve, zoals veehouder Adwin, erfbeheerder Maaïke en ... Jan, de boer des huizes. Toch? Hij blijkt boven op kantoor, even iets pakken. Onderaan de trap komt hij me lachend tegemoet. ‘Ik was vorige maand in Barcelona bij mijn zoon. Natuurlijk moesten we meteen ook de Sagrada Familia zien: machtig mooi. Kijk: ik heb voor de grap met AI ons bedrijf in de stijl van de Sagrada laten ontwerpen, haha. Ach, noem het bezielde waanzin.’ Nee, Jan Huijgen was nooit een ‘normale’ boer. Hij bruist als een filosoof en giert met een tomeloze energie ideeën over het land. Niet voor niets maakte hij al vroeg de keuze om geen intensieve, grote boer

te worden, maar een extensieve, brede boer. Binnen dat perspectief werden boer en burger, en stad en platteland op verschillende manieren met elkaar verbonden. Voor die bijdrage aan de vernieuwing van het boerenbedrijf ontving Huijgen, als enige Nederlander ooit, de Europese Mansholtprijs (2007). Op dit moment buigt de ‘breeddenker’ zijn hoofd over een nieuwe verbinding van voedsel, omgeving, landbouw en gezondheid. Deze vier thema’s – project VOLG gedoopt – zouden tezamen een nationaal programma Maatschappelijke Landbouw moeten vormen: boer en burger samen in een maatschap, rondom het voedsellandschap dat ze met elkaar delen. ‘We leven in onrustige tijden, Marco. Niet alleen boeren, maar ook burgers verlangen naar rust en zekerheid, een perspectief. Ik denk dat we dat samen kunnen organiseren door onze verantwoordelijkheid te nemen in de verbinding van het voedsellandschap. Daarvoor zijn alleen wel plekken nodig. Groene oases, waar een biodiverse voedselcultuur, een natuurlijke leefomgeving en gemeenschapslandbouw bij elkaar komen. Voor ieders gezondheid! Dat bedoel ik met VOLG.

De vraag is: hebben we het lef om deze stappen met elkaar te zetten, in een land waar de boer smacht naar perspectief, burgers weer verbindingen zoeken met hun leefomgeving en bedrijven ruimte willen voor doorontwikkeling?’

Grote ambities

‘Het zijn grote ambities, ik weet het, maar het begint altijd ergens in het klein. Hier bijvoorbeeld: kijk maar om je heen. Zie het als een spreekwenzwerm. Elke draai, elke wending begint bij één vogel. Mooi, toch? In de Eemvallei is nu zoiets aan de hand, denken wij. Hópen wij. Op deze plek krijgt herstel van de regionale voedselcultuur uitwerking, wat we de Eemvallei Voedselcampus hebben genoemd. Die campus wordt uitgewerkt naar een locatie-experiment voor een nieuwe cultuur van het voedsellandschap, met steun van de overheid en anderen. Loop eens mee. Alle plannen bij elkaar vormen namelijk een heel dik boek, maar we hebben ook geprobeerd de theorie en de toekomst beeldend te maken. Een mens wil ook iets zien, iets voelen, iets proeven. Op de campus is dan ook een expositie ingericht en

AAN TAFEL

De denkers en doeners van de Eemlandhoeve: van links naar rechts jonge boer Aldwin Robbers, kok Gerdien Feijten, oude boer Jan Huijgen en Lotte Geersing-Huijgen. Geheel rechts de Lakenvelders. Beeld; Jeroen Jumelet

we hebben een podium en een tribune opgezet voor colleges. Daarnaast is er via de campus een eerste beweging op gang gebracht: vanhetVELD.nl, Voedsel En Landschap Dichterbij. Daar sluiten boeren en burgers zich bij aan.'

Nieuwe generatie
Jan Huijgen vertelt het stralend, met grootse gebaren en een waterval aan woorden, maar er is ook terughoudendheid. Dat dikke boek met toekomstplannen heeft namelijk een nieuwe generatie op de hoeve. De ambitieuze initiator stelt me voor aan dochter Lotte, die de missie van gezond voedsel en een gezonde leefomgeving oppakt door bijvoorbeeld samen met Adwin een brug te slaan tussen bodem en buik. Zo schotelt ze in haar gasterij op dit erf koetjes en kalfjes voor. 'Zie het als een voorproefje', lacht de gastvrouw. 'Dit jaar organiseren we hier een paar kop-tot-staart-diners. Tijdens zo'n avond staat de koe centraal en worden zo veel mogelijk delen van het dier gebruikt. Dus niet alleen die biefstuk, maar ook het zogenoemde vijfde kwartier.' Dat begrip slaat op orgaanvlees, vet en huid en andere 'restproducten'. Daar is behoefte aan, want steeds meer mensen staan

Volgelingen

De Eemlandhoeve ligt net buiten de Regio Foodvalley, acht gemeenten die samenwerken op het gebied van voedsel en ruimte, tussen Nederrijn en Veluwe. Met de Eemvallei Voedselcampus begint er in Bunschoten steeds meer een eigen voedselvallei te ontstaan. Initiator Jan Huijgen weet zich inmiddels gesteund door veertien boeren met zo'n 1000 hectare grond, en ruim 2500 burgers, die betrokken zijn bij vanhetVELD.nl. Voormalig landbouwminister en voorzitter van Natuurmonumenten Cees Veerman betuigde zijn steun. Hij schreef Huijgen: 'Een prachtig initiatief dat aanslaat en de goede richting wijst. Met al het gepalaver over de toekomst van de landbouw vergeet men dat het dient te gaan over de toekomst van het landelijk gebied, het geheel van culturele en economische samenhangen, het weefsel van sociale relaties en een verzekering voor de voorziening van zowel het dagelijkse brood als het geestelijke. Kortom: een onschatbare bron voor elke burger. Mijn volledige steun heb je, Jan!'

EEMLANDGOED.NL, VANHETVELD.NL

bewust stil bij wat ze eten. Ze willen gezonder leven of ze willen met hun keuzes impact maken op de aarde. Dit diner sluit daarop aan door te laten zien dat we respect hebben voor het dier en dat bewust eten niet ingewikkeld hoeft te zijn. Een eerlijk, duurzaam en gezond verhaal, eigenlijk.

Tussen de gangen door vertelt boer Adwin dan over onze Lakenvelders en hun rol in het vergroten van de biodiversiteit. Ja, dat vinden vooral stadsmensen en fijnproevers erg interessant. Ik zal de kok vragen om jou te verrassen. Je hebt toch geen haast, hoop ik?'

Keuze uit 53
Enjoyhotels!

enjoyhotels.nl

Alles-inclusief-vakanties

ALLES INCLUSIEF
5 dagen met eigen auto!

Hoe kan het voor zo'n prijs?

5 dagen alles inclusief! Overnachten, eten, drinken en entertainment.

BELGISCHE KUST

Enjoyhotel Noordzee in Blankenberge

Gratis retourticket trein
Blankenberge - Brugge

5 DAGEN
VANAF €
399⁹⁵
p.p.

ARDENNEN

Enjoyhotel L'Eau Vive Ardennen in Vresse-sur-Semois

Verscholen in het groen aan
een kabbelend riviertje

NIEUW
Enjoyhotel
in België

GEOPEND
VANAF
APRIL
2026

OPENINGSAANBIEDING

5 DAGEN
VANAF €
299⁹⁵
p.p.

BELGISCH LIMBURG

Enjoyhotel Eburon Tongeren in Tongeren

Gratis mooie dagtocht
per luxe touringcar

5 DAGEN
VANAF €
339⁹⁵
p.p.

ARDENNEN

Enjoyhotel Maison des Ardennes in Maissin

Omringd door
schitterende natuur

5 DAGEN
VANAF €
289⁹⁵
p.p.

Inbegrepen bij uw 5-daagse alles-inclusief vakantie:

- ✓ Ontvangst met lunch of koffie met gebak of iets anders lekkers
- ✓ 4 x overnachting met uitgebreid "Enjoy" ontbijtbuffet
- ✓ 4 x lunch of lunchpakket
- ✓ 4 x driegangen keuzediner of dinerbuffet
- ✓ Koffiecorner: koffie en thee gehele dag GRATIS
- ✓ Dagelijks van 17:00 tot 24:00* uur alle drankjes GRATIS: frisdrank, vruchtensap, bier, wijn, jenever en Apfelkorn
- * In Frankrijk alcoholische drankjes tot 22:30 uur i.v.m. wet- en regelgeving
- ✓ Iedere avond vertier en entertainment, met o.a. een wandeling en live muziek. Hierbij wordt regelmatig iets lekkers geserveerd, zoals een bittergarnituur of een hartige snack
- ✓ GRATIS diverse auto-, fiets- en wandelroutes

DE ENJOYHOTELS
BROCHURE
2026

Vraag 'm nu gratis aan op
www.enjoyhotels.nl

BELGISCH LIMBURG

Enjoy Eurotel Lanaken in Lanaken

Gratis mooie dagtocht
per luxe touringcar

5 DAGEN
VANAF €
319⁹⁵
p.p.

ELZAS - NOORD VOGEZEN

Enjoyhotel Majestic Alsace in Niederbronn-les-Bains

Een parel in de Elzas én
natuurpark Noord Vogezen

NIEUW
Enjoyhotel in
Frankrijk

GEOPEND
VANAF
27 MAART
2026

OPENINGSAANBIEDING

5 DAGEN
VANAF €
269⁹⁵
p.p.

RHÖN

Enjoyhotel Rhön Residence in Dipperz

Met zelfs
een kleine
bisocoop

Gratis gebruik van
sauna, binnen- en
buitenzwembad

Gratis bustocht/shuttleservice
naar de Wasserkuppe, de hoogste
berg van het Rhöngebied

5 DAGEN
VANAF €
289⁹⁵
p.p.

SAUERLAND

Enjoyhotel am Kurpark Brilon in Brilon

Gratis gebruik van
zwembad en sauna

5 DAGEN
VANAF €
279⁹⁵
p.p.

MOEZELSTREEK

Enjoy Weinhotel Velden in Velden

Gratis bustocht door
Moezelgebied

5 DAGEN
VANAF €
269⁹⁵
p.p.

TEUTOBURGERWOUD

Enjoy Landhotel Lippischer Hof in Lügde

Gratis gebruik
van sauna

5 DAGEN
VANAF €
279⁹⁵
p.p.

De vanaf prijs is de laagste prijs voor een bepaalde aankomstdatum. Prijzen variëren per aankomstdatum.

Kijk voor meer Enjoyhotels op www.enjoyhotels.nl of bel **020 - 225 48 86**

Alle fouten voorbehouden en exclusief verplichte lokale heffingen. 🍷 **Geen boekingskosten**